

TC.
ADNAN MENDERES ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI
TAR-YL-2012-0006

17. ve 18. YÜZYILLARDA AYASULUĞ

HAZIRLAYAN

Tangül TÛTÛNCÛ

TEZ DANIŞMANI

Yrd. Doç. Dr. Tanju DEMİR

AYDIN – 2012

**TC.
ADNAN MENDERES ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI
TAR-YL-2012-0006**

17. ve 18. YÜZYILLARDA AYASULUĞ

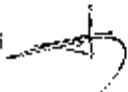
**HAZIRLAYAN
Tangül TÛTÛNCÛ**

**TEZ DANIŞMANI
Yrd. Doç. Dr. Tanju DEMİR**

AYDIN – 2012

ADNAN MENDERES ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE AYDIN

Tarih Ana Bilim Dalı Yüksek Lisans Programı öğrencisi Tengül TUTUNCU tarafından hazırlanan 17. ve 18. Yüzyıllarda Ayasuluğ başlıklı tez 20 Kasım 2012 tarihinde yapılan savunma oturumunda aşağıda isimleri bulunan jüri üyelerince kabul edilmiştir.

Unvanı, Adı ve Soyadı	Kurumu	İmzası
Başkan: Yrd. Doç. Dr. Tanju DEMİR	Adnan Menderes Üniversitesi	
Üye: Yrd. Doç. Dr. Dilşen İNCE ERDOĞAN	Adnan Menderes Üniversitesi	
Üye: Yrd. Doç. Dr. Melsirze GÜNEŞ	Adnan Menderes Üniversitesi	

Jüri üyeleri tarafından kabul edilen bu Yüksek Lisans tezi, Enstitü Yönetim Kurulununsayılı kararıyla tarihinde onaylanmıştır.

Doç. Dr. Osman PEKER
Enstitü Müdürü

Bu tezde görsel, işitsel ve yazılı biçimde sunulan tüm bilgi ve sonuçların akademik ve etik kurallara uyularak tarafımdan elde edildiğini, tez içinde yer alan ancak bu çalışmaya özgü olmayan tüm sonuç ve bilgileri tezde kaynak göstererek belirttiğimi beyan ederim.

Adı Soyadı : Tangül TÛTÛNCÛ

İmza :

TANGÜL TÜTÜNCÜ

17. ve 18. YÜZYILLARDA AYASULUĞ

ÖZET

İlkçağın önemli ticaret kentlerinden biri olan Efes, Aydınoğulları Beyliği'nin hâkimiyetinde Ayasuluğ adını almış ve ticari önemini korumaya devam etmiştir. Osmanlı hâkimiyetine girdikten sonra ise bu özelliğini kaybetmiş, giderek eski canlılığını kaybederek sıradan bir yerleşim yeri durumuna gelmiş, 17. ve 18. yüzyılın siyasi ve toplumsal karmaşası içerisinde gelişme gösterememiştir. İdari ve mali olarak Kaptan Paşa Eyaleti, Sığla Sancağı ve Aydın Muhassıllığının yetki alanında bulunmuş, bu bağlamda Ayasuluğ'un yaşamını takip etmek güçleşmiştir. 19. yüzyılda ise İzmir-Aydın demiryolunun yapılması Ayasuluğ'u tekrar gündeme getirecek bir gelişme olmuştur.

Anahtar Kelimeler: Ayasuluğ, Aydın Eyaleti, İsa Bey Vakfı, Yahşi Bey Vakfı, Efes.

TANGÜL TÛTÜNCÜ

AYASULUG in 17th and 18th CENTURY

ABSTRACT

Ephesus, where is one of the most important trade center of the Antiquity, was called Ayasulug under the control of Aydinogulları sovereignty and continued to preserve its commercial importance. After Ottoman control, Ayasulug became an ordinary settlement, because of losing its effects in commercial world. It was not able to develop among the social and political confusion of 17th and 18th centuries. It was officially and financially within Kaptan Pasha State, Sigla Sanjak, Aydin province, in this context it became difficult to follow the life of Ayasulug. In 19th century Izmir-Aydin railway became a development to bring forward Ayasulug.

Keywords: Ayasulug, Aydin Province, wagfs of Isa Beg, wagfs of Yahshi Beg, Ephesus.

ÖNSÖZ

Selçuk, eski adıyla Ayasuluğ, doğduğum ve büyüdüğüm yer. Yaşadığım yerin güzelliği ve önemini anladığımdan beri en merak ettiğim şey, ben içinde yaşamaya başlamadan önce burada neler olup bittiğidir. Bu sevimli şehir nasıl kuruldu, kimler tarafından kuruldu. Bu insanlar neler yaşadılar.

Bunlar ilk başta bir çocuk için çok anlamlı gelmese de zaman geçtikçe öğrenmeyi istediği şeyler. İnsan bir yere ait olarak yaşıyorsa nereye giderse gitsin o ait olduğu yer hep içinde kalıyor.

Bu düşünceler içinde çalışma konumu danışmanım Sayın Yrd. Doç. Dr. Tanju Demir ile birlikte 17. ve 18. Yüzyılda Ayasuluğ olarak belirledik.

Neden 17. ve 18. yüzyılda Ayasuluğ. Selçuk'u bugün dünyada temsil eden bir simgesi var. O da Efes. İlkçağın en önemli şehirlerinden biri olan Efes, 19. yüzyıldan itibaren yapılan arkeolojik çalışmalarla bugün dünyanın ve Türkiye'nin her yerinden ziyaretçiyi kendine çekecek bir durumda bulunmakta. Aydınoğulları'nın en önemli eserlerinden olan İsa Bey Camii bile hala yapıldığı dönemi yansıtan özelliklere sahip. Lozan Antlaşması'ndan sonra gelen mübadillerin de anıları canlı bir şekilde hafızalarında. Ama eksik bir dönem var ki o da 17. ve 18. yüzyıl. Osmanlı Devleti'nin hâkimiyetinde geçen bu uzun dönemde Ayasuluğ'un tarihinde büyük bir eksiklik var. O dönemde Efes'i ziyaret eden seyyahların anlattıklarında, bugün Ayasuluğla ilgili yapılan çalışmalarda Ayasuluğ'un ne kadar harap ve ıssız olduğundan bahsedilmektedir. Bu dönemde neler olmuştu, neler yaşanmıştı, bu duruma sebep olan neydi. Beni en çok meşgul eden bu soruların cevabını bulabilmek için çalışmamı 17. ve 18. yüzyıla yoğunlaştırdım.

Ayasuluğ'un bu yüzyıllara kadar olan geçmişinden kısaca bahsettikten sonra elimden geldiğince karanlıkta kalan bölümünü aydınlatmaya çalışacağım.

Mutlaka eksiklerim ve kusurlarım olacaktır. Belki çalışmam benim gibi bu dönemi merak edenler için yeterli olmayacaktır. Ama en azından artık çok karanlık değil diyebileceğiz.

Benim gibi düşünüp beni destekleyen Selçuk Belediye Başkanı Sayın Hüseyin Vefa Ülgür'e, Selçuk Belediyesi Kültür ve Sosyal İşler Müdürü Sayın Öznur Çalığışu'na çok teşekkür ederim. Çalışmam sırasında beni destekleyen ve cesaretlendiren danışman hocam Sayın Tanju Demir'e ne kadar teşekkür etsem azdır. Her konuda yardımını ve dostluğunu esirgemeyen Sayın Bülent Çelik, Sayın Günver Güneş ve Sayın Aysun Sarıbey Haykıran hocalarıma minnettarım. Canım anneme de evde bütün dağınıklığımlı çektiği ve manevi olarak her zaman yanımda olduğu için teşekkür ederim.

İÇİNDEKİLER

ÖZET	i
ABSTRACT	ii
ÖNSÖZ	iii
İÇİNDEKİLER	v
EKLER LİSTESİ	vii
ŞEKİLLER LİSTESİ	vii
KISALTMALAR	viii
GİRİŞ	1
YÖNTEM VE SINIRLILIKLAR	8
BİRİNCİ BÖLÜM	
COĞRAFİ KONUM	
A. AYASULUĞ’UN KÜÇÜK MENDERES HAVZASINDAKİ YERİ	
11	
B. AYASULUĞ’UN TİCARET YOLLARI ÜZERİNDEKİ YERİ	
14	
İKİNCİ BÖLÜM	
A. OSMANLI İMPARATORLUĞU’NUN 17. VE 18. YÜZYILDAKİ GENEL DURUMU	16
B. İDARİ TAKSİMAT	19
1. Osmanlı Klâsik İdari Taksimatı İçerisinde Ayasuluğ	23
2. Aydın Muhassıllığı ve Ayasuluğ	28
3. Kale	48
4. Karyeler	51
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	
SOSYO-EKONOMİK YAPI	
A. AYASULUĞ’UN MALÎ YAPISI	
1. Vergiler	55

a. Ayasuluğ'un Vergileri	56
(1) Avarız	58
(2) Mukataa	60
B. OSMANLI TOPRAK SİSTEMİ İÇİNDE AYASULUĞ	
1. Timar	61
2. Zeamet	67
C. VAKIFLAR	69
1. Gazi İsa Bey Vakfi	71
2. Yahşi Bey Vakfi	79
D. KONAR-GÖÇERLER	81
SONUÇ	86
KAYNAKÇA	89
EKLER	96

EKLER LİSTESİ

- EK 1** - Aydın sancağındaki 14 kazanın 1795 senesi Martından 1796 senesi Kasımına kadar Aydın Muhassılı müteveffa Elhac Mehmed Ağa'nın bir senelik tevziat defteri. **90**
- EK 2** - Aydın sancağındaki kazalardan durumlarına göre piyade ve süvari asker alınmasına dair. **91**
- EK 3** - Çeltikçi reayanın avarız ve örfi vergilerden muaf olduğuna dair. **92**

ŞEKİLLER LİSTESİ

- ŞEKİL 1** – Aydın Şehri ve Yakın Çevresinin Lokasyon Haritası **13**
- ŞEKİL 2** - Menderes Bölgesi Kervan Yolları **15**

KISALTMALAR

a.g.e.: Adı geçen eser

a.g.m.: Adı geçen makale

a.g.md.: Adı geçen madde

a.g.tz.: Adı geçen tez

s.: Sayfa

ss.: Sayfa aralığı

Nu.: Numara

bkz.: Bakınız

Çev.: Çeviren

Dan.: Danışman

Ed.: Editör

Yay.: Yayını

Mat.: Matbaacılık

TTK: Türk Tarih Kurumu

B.O.A.: Başbakanlık Osmanlı Arşivi

M.E.B.: Milli Eğitim Basımevi

Ltd.: Limited

D.Nu: Dosya Numarası

T.Nu: Tasnif Numarası

G.S.Nu: Gömlek Sıra Numarası

S.Nu: Sıra Numarası

D: Defter

GİRİŞ

Bugün İzmir ili sınırları içinde kalan Selçuk eski adıyla Ayasuluğ, uzun bir geçmişe sahip olmasına rağmen yeteri kadar bilinmeyen güzel bir ilçedir.

Batı Anadolu'da Küçük Menderes Nehri'nin Ege Denizi'ne dökülmeden önce geçtiği ovanın güney doğusunda, bir yamacın eteklerinde yer alan ilçe sahilden 9 kilometre içeride ve İzmir-Aydın demiryolunun 77. kilometresinde yer alır.¹

İlkçağın en önemli uygarlıklarından olan ve Batı Anadolu'da ticaretin gelişmesini sağlayan İyonların şehir devletlerinden olan Efes burada kurulmuştur.

Efes'in kurucuları ve kuruluşu hakkında kesin bir bilgi olmamakla² birlikte efsanelere dayanarak anlatılanlara göre Amazonlar veya MÖ. 11. yüzyılda Yunanistan'dan Dor istilalarıyla kaçıp Batı Anadolu'ya gelen Akaların bir kafilesinin başındaki Kodros oğlu Androklos tarafından kurulmuştur.³

Efes ilk kurulduğunda deniz kıyısında bir liman şehriydi. İlk yerleşmenin Artemision'un 1200 m. batısında olan Koressos limanı olduğu düşünülmektedir.⁴

MÖ. 7. yüzyılda Kimmerlerin saldırısına uğrayan şehir MÖ. 6. yüzyılın ortalarına doğru da Lidya Kralı Krezüs'ün hâkimiyetine girdi.⁵ Lidyalılar'ın ünlü Kral Yolu Efes'i Mezopotamya'ya bağlayarak şehrin ticaretinin gelişmesini sağladı.⁶ Ancak daha sonra Küçük Menderes'in getirdiği çamurun limanı doldurmaya başlaması nedeniyle Efesliler eski yerleşimlerini terk etmek zorunda kaldılar. İkinci yerleşim Artemision yakınında kuruldu.⁷

MÖ. 547-546 yıllarında Anadolu'yu istila eden Persler Efes'i de ele geçirdiler.

¹ Besim Darkot, "Ayasuluk", **İslam Ansiklopedisi**, Cilt:2, M.E.B., İstanbul, 1993, s.56.

² Feridun Emecen, "Ayasuluk", **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**, Cilt:4, İstanbul, 1991, s. 226.

³ Sabahattin Türkoğlu, **Efes Tarih-Arkeoloji**, Ticaret Mat., İzmir, 1971, s. 5; Ekrem Akurgal, **Anadolu Uygarlıkları**, Net Yay., İstanbul, 2003, s.322.

⁴ Akurgal, **a.g.e.**, s. 322; Türkoğlu, **a.g.e.**, s. 5.

⁵ Türkoğlu, **a.g.e.**, s. 7; Emecen, **a.g.md.**, s. 226; Zeki Arıkan, "XIV.-XVI. Yüzyıllarda Ayasuluğ", **Bellekten**, Cilt:LIV., Sayı:209, TTK Yay., Ankara, 1990, s. 121; Akurgal, **a.g.e.**, s. 322.

⁶ Türkoğlu, **a.g.e.**, s. 7.

⁷ Akurgal, **a.g.e.**, s. 322.

334'te ise İskender İmparatorluğunun bir parçası oldu. Bu dönemde şehir yine yer değiştirerek İskender'in komutanlarından Lysimakhos tarafından Panayır ve Bülbül Dağları arasında yeniden kuruldu. Lysimakhos aynı zamanda şehrin etrafını surlarla çevirdi.⁸

Sırayla Selevkoslar, Bergama Krallığı ve MÖ.133'te Roma İmparatorluğu hâkimiyetine giren Efes, bir ticaret ve bankacılık merkezi olarak en parlak dönemini Augustus devrinden başlayarak (MÖ.63-MS.14) iki yüzyıl boyunca yaşadı.⁹

Roma İmparatorluğu'nun MS.395'te ikiye ayrılmasıyla Bizans hâkimiyetine girdi.¹⁰ Justinian döneminde tekrar parlayan şehir, bir kez daha yer değiştirmiş ve Ayasuluk tepesi eteklerinde bir kara şehri olarak gelişmiştir.¹¹

Bizans döneminde Efes ticaretinin yanında hızla yayılmaya başlayan Hıristiyanlığın da önemli merkezlerinden biri haline geldi.¹² Dinî merkez olarak önem kazanmasını sağlayan olay, MS.431'de Hıristiyanlık tarihi açısından önem taşıyan Konsüllerden birinin burada toplanmasıydı.¹³ Toplanan bu 3. Genel Konsülde Meryem'in "*Tanrı'nın anası – Theotokos*" olarak vasıflandırılması kabul edilmişti.¹⁴ Bunun etkisi olarak bugün de Meryem Ana Evi Hıristiyanlar tarafından bir haç yeri olarak ziyaret ediliyor diyebiliriz. Ayrıca Justinian'ın Ayasuluk Tepesi'nde İsa'nın havarilerinden St. Jean için yaptırdığı bazilika da önemli bir ibadet yeriydi.¹⁵

MS. 798'e gelindiğinde şehir bir kez de Arapların istilasına uğradı. Arapların denizden yaptıkları saldırılar Bizans'ın İzmir, Edremit gibi kıyı şehirlerinde olduğu gibi Efes'te de ticaretin sönmesine neden oldu. Burası tekrar Türk fetihlerinden sonra canlanmaya başladı.¹⁶

Türklerin Anadolu'yu yurt edinmeleri Malazgirt Savaşıyla başlamıştır. Bu savaştan sonra Doğu Anadolu'dan başlayarak Türkler Anadolu sahillerine kadar

⁸ Emecen, **a.g.md.**, s. 226; Akurgal, **a.g.e.**, s. 322.

⁹ Akurgal, **a.g.e.**, s. 324; Türkoğlu, **a.g.e.**, s. 11.

¹⁰ Emecen, **a.g.md.**, s. 226.

¹¹ Darkot, **a.g.md.**, s. 56; Emecen, **a.g.md.**, s. 226; Arıkan, **a.g.m.**, s. 123.

¹² Arıkan, **a.g.m.**, s. 125; Akurgal, **a.g.e.**, s. 324.

¹³ Emecen, **a.g.md.**, s. 226.

¹⁴ Türkoğlu, **a.g.e.**, s. 13.

¹⁵ Arıkan, **a.g.m.**, s. 124; Türkoğlu, **a.g.e.**, s. 13.

¹⁶ Arıkan, **a.g.m.**, s. 125.

ulaştılar. Sahillere ulaşıp ilk fetihleri yapan Türk Beyi Çaka'ydı. Çaka Bey Bizans'la yaptığı mücadelelerle İzmir ve Efes'i ele geçirdi. Burada güçlü bir beylik kuran Çaka denizlerden gelebilecek tehlikelere karşı karaya yakın adaları almayı planlayarak, yerli Bizans ustalarını kullanıp Efes'te kurduğu ilk tersanelerde 1081 yılında gemiler inşa ettirdi. Böylece üstü kapalı “*dromon*” denilen gemilerden oluşan 40 parçalık bir donanma oluştu.¹⁷ Bu dönemde kara şehri olmasına rağmen tersanelerle Efes'in yeniden denizle bağlantısı kurulmuştu. Çaka'dan sonra Efes'e hâkim olan diğer bir Türk Beyi de Tanrıvermiş'ti.¹⁸ Tanrıvermiş faaliyetlerini Rodos ve Sakız Adalarına kadar uzatmıştı.¹⁹

Efes'in tekrar Bizans hâkimiyetine geçmesi I. Haçlı Seferleri'nin sonucunda Selçukluların İznik'ten Konya'ya çekilmesiyle oldu. Menteşe Beyi Sasa ve ona yardım eden Aydınolu Mehmet Bey'in buraları almasına kadar da öyle kaldı.

1308 yılında anlaşmazlığa düştüğü Sasa'yı ortadan kaldıran Aydınolu Mehmet Bey Tire, Ayasuluğ ve Birgi taraflarında kendi beyliğini kurdu.²⁰ Bundan sonra Efes Türk şehri olarak kaldı. Buradan yerli halkın bir kısmı Tire'ye göçmüş ya da göçürülmüştü. Kiliseler de camiye çevrilmişti.²¹

Ayasuluğ, Aydınoluğları'nın deniz seferleri için bir iskele konumuna gelmişti.²² İzmir ve Ayasuluğ'da donanma meydana getiren Aydınoluğları denizlerde mücadeleye başladı. Ayasuluğ'da hazırlanan ilk donanmayla²³ 1319'da Sakız Adası'na başarılı akınlar düzenlendi. Bundan sonra da Ege Denizi'nde Latinlerin faaliyetleri engellenerek büyük zarara uğratıldılar.

¹⁷ Mustafa Daş, “Çaka Bey ve Koyun Adaları Muharebesi”, **Donanma Komutanlığı, 3. Deniz Harp Tarihi Semineri**, 19-21 Nisan, Gölcük-Kocaeli, 2006, s. 2-9.

¹⁸ Osman Turan, **Selçuklular Zamanında Türkiye Siyasi Tarih Alp Arslan'dan Osman Gazi'ye (1071-1328)**, Boğaziçi Yay., İstanbul, 1998, s. 95.

¹⁹ İlhan Erdem, “XIII-XIV. Yüzyıllarda Akdeniz Ticaretinde Selçuk”, **Birinci Uluslar arası Geçmişten Günümüze Selçuk Sempozyumu**, Selçuk Belediyesi Kültür Yay., Selçuk, 1997, s.283

²⁰ Erdoğan Merçil, **Müslüman Türk Devletleri Tarihi**, TTK Yay., Ankara, 1993, s.284; İsmail Hakkı Uzunçarşılı, **Osmanlı Tarihi**, Cilt:I, TTK Yay., Ankara, 1998, s.66; Ali Sevim ve Yaşar Yücel, **Türkiye Tarihi Fetih, Selçuklu ve Beylikler Dönemi**, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Yay. Cilt:XXIV Dizi-Sayı:12, Ankara, 1989, s.267.

²¹ Arıkan, **a.g.m.**, s. 129.

²² Emecen, **a.g.md.**, s. 226.

²³ Muhsin Kadioğlu, “Anadolu Selçuklularında ve Anadolu Türk Beyliklerinde Denizcilik Faaliyetleri”, **Donanma Komutanlığı, 3. Deniz Harp Tarihi Semineri**, 19-21 Nisan, Gölcük-Kocaeli, 2006, s. 2-32.

İsa Bey, beyliği döneminde Ayasuluğ'da imar faaliyetlerinde bulundu.²⁴ Özellikle İsa Bey Camii beylikler döneminin en önemli eserlerinden biridir.

Aydınoğullarının önceleri beylikten devlet konumuna geçen Osmanoğullarıyla dostane ilişkileri bulunuyordu. Hatta diğer beyler gibi İsa Bey de I. Murat'ın Kosova Savaşı'na yardımcı kuvvet olarak katıldı. Ancak I. Bayezit'in tahta çıktıktan sonra kardeşi Yakup'u öldürmesi Anadolu beyliklerinin cephe almasına neden oldu. Rumeli'de güvenliği sağlayan I. Bayezit daha sonra Anadolu'ya geçerek beyliklerle mücadeleye başladı. 1389-1390 yıllarında Aydınoğullarının topraklarını aldı.²⁵ İsa Bey'in Tire'de oturmasına, vakıf ve timar gelirlerini almasına izin verdi.²⁶ Zeki Arıkan İsa Bey'in oturduğu yerin Ayasuluğ olduğunu belirtmektedir. Bayezit'in 1402'de Timurla yaptığı Ankara Savaşı'na kadar kısa bir süre Osmanlı hâkimiyetinde kalan Ayasuluğ bu savaştan sonra Timur tarafından Aydınoğullarına geri verildi. Hatta savaştan sonra Timur, Ayasuluğ'u kendisine üs yapmış, çevredeki kale, şehir ve kasabaları ele geçirdikten sonra Milas üzerine yürümüştü.²⁷ İsmail Aka, "*Timur ve Devleti*" adlı eserinde Timur'un İzmir'i ele geçirmesinden sonra Denizli'ye Ayasuluğ üzerinden gittiğini yazmıştır.²⁸ Ayasuluğ ve Balat'tan sekiz on köy nüfusu kadar insan Timur'dan kaçarak Sisam Adası'na gitmiştir.²⁹

Aydınoğulları'nın ikinci kez Ayasuluğ'u idaresi altına aldığı sırada beyliğin başında Cüneyt Bey bulunuyordu. I. Mehmet kardeşlerini ortadan kaldırıp devlet düzenini tekrar sağlayınca beylik topraklarını da ele geçirdi. Ancak, 1425'e kadar yine Aydınoğullarının idaresinde bulunan Ayasuluğ, II. Murat'ın Cüneyt ve ailesini ortadan kaldırmasıyla kesin olarak 1426'da Osmanlı toprağı oldu.³⁰ Yörenin idaresi Halil Yahşi Bey'e verildi.³¹

Ayasuluğ, 16. yüzyılın 2. yarısına kadar Aydın Livası'na bağlı kazalardan

²⁴ Emecen, **a.g.md.**, s. 226.

²⁵ Arıkan, **a.g.m.**, s.137.

²⁶ Uzunçarşılı, **a.g.e.**, s. 70.

²⁷ Arıkan, **a.g.m.**, s.137.

²⁸ İsmail Aka, **Timur ve Devleti**, TTK. Yay., Ankara, 1991, s. 29-30.

²⁹ Michel Balivet, **Şeyh Bedreddin Tasavvuf ve İsyan**, Tarih Vakfı Yay., İstanbul, 2005, s.80.

³⁰ Emecen, **a.g.md.**, s. 226.

³¹ Mehmet Vehbi Tüzüner, **İzmir İli Dâhilindeki Türk Devri Ticaret Yapıları**, Yüksek Lisans Tezi, Dan. Prof. Dr. Rahmi Hüseyin Ünal, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Arkeoloji ve Sanat Tarihi Anabilim Dalı, İzmir, 1993, s. 6.

biriydi. 1583 yılında Kaptan Paşa Eyaleti'ne bağlı Sığıla Sancağı'na bağlandı.³²

1857 Devlet Salnamesine göre idari taksimatta Aydın Eyaleti dâhilindeki Sığıla Livası kazalarından biri olarak Eyne (İne)-Abad nam-ı diğer Ezine-i Ayasuluğ şeklinde zikredilmektedir. Aynı salnamenin Aydın Livası taksimatında Ayasuluğ kazası olarak gösterilmektedir.³³

1864 yılında çıkarılan İdare-i Vilayet Kanununa göre Osmanlı Devleti'nin idari taksimatında değişiklik yapılmıştı.³⁴ Ayasuluğ bu taksimat içinde 1868 salnamesine göre İzmir Sancağı, Kuşadası kazasına bağlı bir nahiye konumundaydı.³⁵

Osmanlı belgelerinde ve tarihi kaynaklarında Ayasuluğ ya da Ayasuluk şeklinde geçen şehrin adı Alexis Komnen zamanında ilk kez Hagios Theologos olarak kullanılmıştır. Zeki Arıkan'ın belirttiğine göre Ortaçağ kaynaklarında Altoluogo, Altologo, Haulte-Loge, Altolloch ve Latologo şeklinde geçmekteydi.³⁶ Nurgül Koç, "*W.M. Ramsay'ın Eserlerine Göre XIX. Yüzyılın Sonu ile XX. Başlarında Türkiye*" adlı yüksek lisans tezinde Ayasuluğ adının Rumca Agio Teologo ve Aya Thologo şeklinde kullanıldığını da ifade etmiştir.³⁷

Ayasuluğ İlkçağ'daki ticari önemini Ortaçağ'da da korumuştur. Batıyla çok sıkı ekonomik ve ticari ilişkiler içerisinde bulunan şehirlerin başında bulunuyordu.³⁸ 14. yüzyılın ikinci yarısında pek çok batılı tüccarın bulunduğu bir yerdi. 1336-1341 yıllarında İtalyan tüccarlar kumaş, gümüş eşya, sabun getirirler, buradan pamuk, yün, buğday, balmumu, pirinç, kenevir götürürlerdi. Hızır Bey döneminde papalık ve müttelikleriyle ticari antlaşmalar imzalanarak Ayasuluğ'da bir Venedik konsoloslugu kurulmasına izin verilmişti.³⁹ Daha sonra Cenevizliler de konsolosluk açıp kendilerine

³² Nahide Şimşir, **İzmir'in Sosyo-Ekonomik Tarihi (1730-1792)**, Doktora Tezi, Dan. Necmi Ülker, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, İzmir, 1999, s. 60-61; Emecen, **a.g.md.**, s. 226.

³³ Tuncer Baykara, **Anadolu'nun Tarihi Coğrafyasına Giriş I – Anadolu'nun İdari Taksimatı**, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yay., Ankara, 1988, s. 236.

³⁴ Baykara, **a.g.e.**, s. 130.

³⁵ Baykara, **a.g.e.**, s. 132.

³⁶ Arıkan, **a.g.m.**, s. 124.

³⁷ Nurgül Koç, **W.M. Ramsay'ın Eserlerine Göre XIX. Yüzyılın Sonu ile XX. Başlarında Türkiye**, Yüksek Lisans Tezi, Dan. Prof. Dr. Ahmet Özgiray, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, İzmir, 1999, s. 64; Emecen, **a.g.md.**, s. 226.

³⁸ Arıkan, **a.g.m.**, s. 132.

³⁹ Emecen, **a.g.md.**, s. 226; Cahit Telci, **Ücra Yerde ve Deniz Kenarında, İhtiyatlı Mahalde Bir Şehir Ayasuluğ, (XV-XVI. Yüzyıllar)**, Selçuk Belediyesi Selçuk-Efes Kent Belleği Yay.1, İstanbul, 2010, s.26

ait mahallelerde oturmuşlardı.⁴⁰

Ayasuluğ pazarlarında ayrıca köle ticareti yapılmakta at, sığır gibi evcil hayvanlar da alınıp satılmaktaydı.⁴¹

Avrupa ticari ilişkilerinin yoğunluğu Ayasuluğ'da basılan paralara da yansımıştı. Latinlerle ticari ilişkileri nedeniyle "Jigiyati" denilen Latin harfli paralar bastırılmıştı.⁴² Bunun yanında İsa Bey, Cüneyt Bey gibi beyliğin yöneticileri adına basılmış paralar mevcuttu. Osmanlı döneminde bir süre daha para basılmaya devam edildi. II. Murat ve II. Mehmet dönemlerinde Ayasuluğ ve Tire'de darphaneler bulunuyordu.⁴³

Ayasuluğ'un tehlikeli bir kıyıda bulunması avarız vergilerinden muaf tutulmasını sağlamıştı.⁴⁴ II. Bayezit döneminden itibaren bu vergiler alınmadı.⁴⁵ Ayrıca kasaba halkına bir görev verilmemekle birlikte varlıklarının kıyı güvenliğini sağlayacağı düşünülmüştür. 1522'de Rodos'un fethinden sonra adaya Ayasuluğ çevresindeki diğer yerleşimlerden nüfuslarının belli bir oranı yerleşmeye gönderilmeleri istendiği halde Ayasuluğ halkından böyle bir istekte bulunulmamıştı.⁴⁶

Ayasuluğ'a gösterilen bu ayrıcalık 16. yüzyılda vergi konusunda endişeleri olan çevredeki bazı Yörük aşiretlerinin gelip buraya yerleşmelerine neden olmuştu.⁴⁷

Ayasuluğla ilgili tarih çalışmalarının neredeyse tümünde, 15. ve 16. yüzyılda canlı bir şehir olan Ayasuluğ'un 17. yüzyılda yavaş yavaş canlılığını kaybetmeye başladığı belirtilmektedir. Yine aynı çalışmalara göre 17. yüzyılda nüfusu oldukça azalmıştı. Hatta yok olma derecesine gelmiştir. Ayasuluğ hakkında yapılmış çalışmalarda bu dönemlerle ilgili yeterli bilgi bulunmamaktadır. İzmir-Aydın demiryolunun Ayasuluğ'a kadar olan kısmının 15 Eylül 1862'de tamamlanarak işletmeye açılması⁴⁸ ve 16 Eylül günü burada büyük bir istasyonun temelinin

⁴⁰ Arıkan, **a.g.m.**, s. 133.

⁴¹ Telci, **a.g.e.**, s. 24; Arıkan, **a.g.m.**, s. 133.

⁴² Uzunçarşılı, **a.g.e.**, s. 72.

⁴³ Tüzüner, **a.g.e.**, s. 7.

⁴⁴ Suraiya Farooqhi, **Osmanlı'da Kent ve Kentliler, (Kent Mekânında Ticaret, Zanaat ve Gıda Üretimi 1550-1650)**, Çev. Neyyir Kalaycıoğlu, Tarih Vakfı Yurt Yay., İstanbul, 2000, s.124.

⁴⁵ Emecen, **a.g.md.**, s. 226.

⁴⁶ Farooqhi, **a.g.e.**, s. 124.

⁴⁷ Emecen, **a.g.md.**, s. 226.

⁴⁸ Nedim Atilla, **İzmir Demiryolları**, İzmir Büyükşehir Belediyesi Kültür Yay., İzmir, 2002, s. 67.

atılmasıyla⁴⁹ Ayasuluğ yeniden canlanmaya başladı. Nüfusu yavaş yavaş arttığı gibi Efes, St. Jean Kilisesi ve İsabey Camii gibi tarihi eserlerinin fark edilmesi özellikle Avusturyalı arkeologların burada kazılar başlatmasına neden oldu. Pek çok tarihçinin 17. ve 18. yüzyılın unutulmuş kenti olarak bahsettiği Ayasuluğ tekrar hatırlandı.

⁴⁹ Ali Akyıldız, **Osmanlı Anadolu'sunda İlk Demiryolu: İzmir-Aydın Hattı (1856-1866)**, Çağın Yakalayan Osmanlı, IRCICA, Ed. Ekmeleddin İhsanoğlu, İstanbul, 1995, s. 262.

YÖNTEM VE SINIRLILIKLAR

17. ve 18. yüzyıllarda Ayasuluğ adından da anlaşılacağı gibi amacım bu yüzyıllarda Ayasuluğ'da yaşamın devam edip etmediği sorusuna bir yanıt bulmaktı. Eğer yaşam devam ediyorsa buradaki insanların hayatları nasıl bir akış içerisindeydi, etmiyorsa hangi nedenle antik çağın ve Aydınöğulları'nın başkenti konumundaki bir kent önemini kaybetmişti. Ayasuluğla ilgili yapılan çalışmalarda genelde ikincisinin cevabı hep verilmiştir ama 17. ve 18. yüzyıllar için büyük bir boşluk bulunmaktadır. Özellikle bu konuyu seçerken Ayasuluğ'un bu dönemleri için az da olsa bilgi bulabilmeyi istedim.

Öncelikle Ayasuluğla ilgili yapılan çalışmaları inceleyerek işe başladım. Bu çalışmaların büyük çoğunluğu Efes ile ilgiliydi. Aydınöğulları Beyliği ile ilgili yapılmış çalışmalarda da Ayasuluğ'dan bahsetmektedir. Ayrıca Zeki Arıkan, Besim Darkot, Feridun Emecen ve Cahit Telci'nin sadece Ayasuluğ'a ait çalışmaları bulunmaktadır.

Arıkan, "XIV.-XVI. Yüzyıllarda Ayasuluğ" adlı makalesinde Efes'in kuruluşundan ve şehrin Türk fetihlerinden sonra Ayasuluğ adını almasından, Aydınöğulları dönemindeki gelişiminden ve Osmanlı hâkimiyetine girişinden bahsetmiştir. Tapu Tahrir defterlerine göre mahalle ve köylerini hane sayılarıyla birlikte vermiş, cami, mescit, zaviye, imaret ve medreselerden bahsetmiştir. Ekonomik ve ticari durumuna değinmiş, yetiştirilen ve ticareti yapılan ürünleri vermiştir. Darkot, Emecen ve Telci'nin de çalışmaları hemen hemen aynı şekilde bu dönemleri anlatmaktadır. Bu çalışmalar 17. yüzyıla kadar olan dönemi içermektedir.

Bunların dışında Hanife Demirkaya'nın 2004 yılında hazırladığı tezi Ayasuluğ'un 19. yüzyılın ilk yarısındaki durumuyla ilgilidir. Sacit Pekak ve Suavi Aydın'ın "Selçuk Çevresi'nde Osmanlı İdaresindeki Gayri Müslim Tebanın İmar Faaliyetleri" adlı makalesinde 19. yüzyılda Ayasuluğ'un demografik yapısı anlatılmaktadır. Ayrıca Aydın-İzmir demiryolu ile ilgili yapılmış çalışmalarda da Ayasuluğ'dan az da olsa bahsedilmektedir.

Çalışmaya başlarken daha çok burada yaşayan insanların gündelik yaşamları ve devlet merkeziyle ilişkilerini anlayabilmeyi amaçlamıştım. Ancak arşiv çalışmasına başlayınca bunun zor olacağını fark ettim. Çünkü arşivde sadece Ayasuluğ'a ait

belgeleri bulmak neredeyse imkânsızdı. Ulaşabildiğim belgeler halkın yaşamıyla ilgili ayrıntılı bilgi vermekten ziyade timar, zeamet tevcihleri, müderris atamaları, kale neferlerinin ocaklıklarına ait olayları içermekteydi. Bu nedenle elde ettiğim belgelerle bu dönemi az da olsa şekillendirmeye çalıştım.

Arşiv çalışması sırasında dikkatimi çeken olay Ayasuluğ'a yakın yerleşim yerleriyle ilgili arama yapınca Ayasuluğla ait bilgilerin bulunması oldu ki aslında Osmanlı idari yapısını düşününce bu gayet normaldir. Ayrıca 17. yüzyılda Celali ve İstanbul isyanları nedeniyle Osmanlı Devleti'nin bir karışıklık içinde olduğunu düşünürsek bilgilerin çok dağınık olma ihtimali yüksektir. Bunun yanında 18. yüzyıl devletin siyasi ve sosyal yapısının bir değişim içine girdiği bir dönemdir. Bu da bu olasılığı arttırmaktadır. Bu nedenle daha sonra yapılabilecek çalışmalar için çevre yerleşimlere ait bütün kayıtların daha ayrıntılı bir şekilde incelenmesi faydalı olacaktır. Çalışmam sırasında ulaşabildiğim kaynakları iyi bir şekilde değerlendirmeye çalışsam da yine de bu dönemlerle ilgili büyük bir eksiklik bulunmaktadır. Bu eksikliğin en büyük nedeni Ayasuluğ'a ait şer'iyye sicillerinin bulunmamasıdır. Ancak Fikret Yılmaz'ın "*Karacakoyunlu Yörükleri Kanunu*" adlı makalesinde⁵⁰ Ayasuluğ'un Balıkesir şer'iyye sicillerinde de geçiyor olması dikkatimi çekmiştir. Bu nedenle Manisa, Balıkesir, Edremit, Kütahya ve belki daha geniş bir çevreye ait şer'iyye sicilleri, maliyeden müdevver ya da mühime defterlerinin incelenmesiyle daha ayrıntılı bilgiler elde edilebilir.

Çalışmam sırasında okuduğum belgelerin çoğunda () şeklinde yazılmış olması nedeniyle Ayasuluğ yazımını tercih ettim. Aslında bu yazım Ayasluğ olarak da telaffuz edilebilir. Ayasuluğ olarak söylenişin kolay olması bu tercihi yapmama neden oldu. Hem Arap hem Osmanlı kaynaklarında isimin yazılışı farklılıklar göstermiştir. Ayasuluk, Ayasulug, Ayaslug şeklinde yazılan isim bugünkü çalışmalarda da farklıdır. Diğer yazımların yanında Ayasloğ, Ayasolug, Ayasoluk ve Ayasuluğ yazımları kullanılmıştır.⁵¹ Genel yazımda Ayasuluğ olarak kullanmama rağmen referans olarak

⁵⁰ Fikret Yılmaz, "*Karacakoyunlu Yörükleri Kanunu*", **Tarih İncelemeleri Dergisi**, Sayı:IX, Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yay., İzmir, 1994, ss.349-355.

⁵¹ Atabey Kılıç, "*Selçuk (Ayaslug) Kültür Tarihine Genel Bir Bakış*", **Birinci Uluslararası Geçmişten Günümüze Selçuk Sempozyumu**, Selçuk Belediyesi Kültür Yay., Selçuk, 1997, s.3.

gösterdiğim çalışmalarda hangisi tercih edilmişse ben de o yazımı olduğu gibi vermeye dikkat ettim.

İsmin yazılışı arşiv çalışması yaparken bazı zorluklarla karşılaşmama neden oldu. Tarama sırasında her türlü yazımı denedim ve neredeyse hepsinde birkaç tane de olsa kaynaklara ulaştım.

BİRİNCİ BÖLÜM

COĞRAFI KONUM

A. AYASULUĞ'UN KÜÇÜK MENDERES HAVZASINDAKİ YERİ

Ayasuluğ, Küçük Menderes delta ovasının doğusunda, ova üzerinde bir ada gibi yükselen Ayasuluğ Tepesi çevresinde yer almaktadır. Bu alan güneydoğuda Boncuk Dağı, Sinekli Tepesi, güneyde Meryemana, kuzeyde Guguk Tepesi ve Keçikalesi'yle çevrilidir.⁵² Küçük Menderes delta ovası, sahip olduğu sulak alanla birlikte Ege Bölgesi'nin en önemli ekosistemlerinden birini oluşturmaktadır. Kıyı sulak alanlarından biri olan Küçük Menderes deltası üç göl (Gebekirse, Akgöl ve Karagöz) ve bir bataklığı (Eleman-Alaman⁵³ bataklığı) kapsamaktadır. Delta doğuda Belevi Boğazı ile batıda Ege Denizi (Adalar Denizi*) arasında yer almaktadır. Küçük Menderes Deltası, kuzeyden ve güneyden yükseltisi fazla olmayan dağlık alanlarla çevrilidir. Bunlar Karaca Dağı, Maden Dağı ve Boncuk Dağı'dır. Delta 11 kilometre uzunluk ve 5 kilometre kadar genişlikte alüviyal bir dolgu sahasıdır. Ovanın eğimi oldukça azdır ve kıyıdan itibaren Belevi boğazına kadar yükselti ancak 5 metre çıkar.⁵⁴

Belevi boğazından itibaren delta ovasına giren ve genel olarak doğu-batı doğrultusunda akış gösteren Küçük Menderes Nehri buradan Ege Denizi'ne ulaşır. Küçük Menderes denize ulaşmadan önce ovayı kuzey ve güneyden çevreleyen dağlık alanlardan Barutçu Dere, Derbent Deresi, Arvali Deresi gibi birçok dereyi içine alır. Bugün Selçuk'un merkezinin güneybatısında yer alan Kocagöz Gölü, Efes kenti kurulduğunda liman işlevi görürken Küçük Menderes Nehri'nin ovayı doldurması ile günümüzde bir göl konumunu almıştır. Kuzeydeki dağların ovayla birleştiği yerde ise

⁵² Sibel İnal ve Derya Özışık, "Selçuk ve Bölgesinin Topografik, Jeomorfolojik, Jeolojik ve Toprak Kalitesi Açısından İncelenmesi", 2000'li Yıllarda Selçuk, **ODTÜ Şehir ve Bölge Planlaması Bölümü 1994-95 Ders Yılı 2. Sınıf Öğrenci Çalışmaları**, Selçuk Belediyesi Yay., İzmir, 1998, s.32.

*Ege Denizi'nin gerçek adı Adalar Denizi'dir. Türkler Anadolu'ya yerleştikten sonra içinde çok sayıda ada bulunmasından sonra buraya Adalar Denizi demişlerdir. Bölgede hüküm süren Aydınoğulları ve Osmanlı kaynaklarında hep Adalar Denizi olarak geçer. "(Ramazan Özey, "Adalar Denizi ve Batı Anadolu Bölgesi Hakkında", **Marmara Coğrafya Dergisi**, Cilt:1, Sayı:3, ss.27-36, İstanbul, 2001, s.31).

⁵³ Ecmel Erhat, "Selçuk Çevresinde Ürün Desenindeki Değişmeler", **Birinci Uluslararası Geçmişten Günümüze Selçuk Sempozyumu**, Selçuk Belediyesi Kültür Yay., ss.241-247, Selçuk, 1997, s.242.

⁵⁴ Semra Sütgibi, "Küçük Menderes Delta Ovası ve Degradasyonel Etkiler", **Ege Coğrafya Dergisi**, 18/(1-2), ss.59-72, İzmir, 2009, s.60.

Gebekirse ve Çatalgöl bulunmaktadır.⁵⁵ Gebekirse ve Akgöl, Küçük Menderes'in denizi doldurmasıyla meydana gelmiş lagünlerdir.

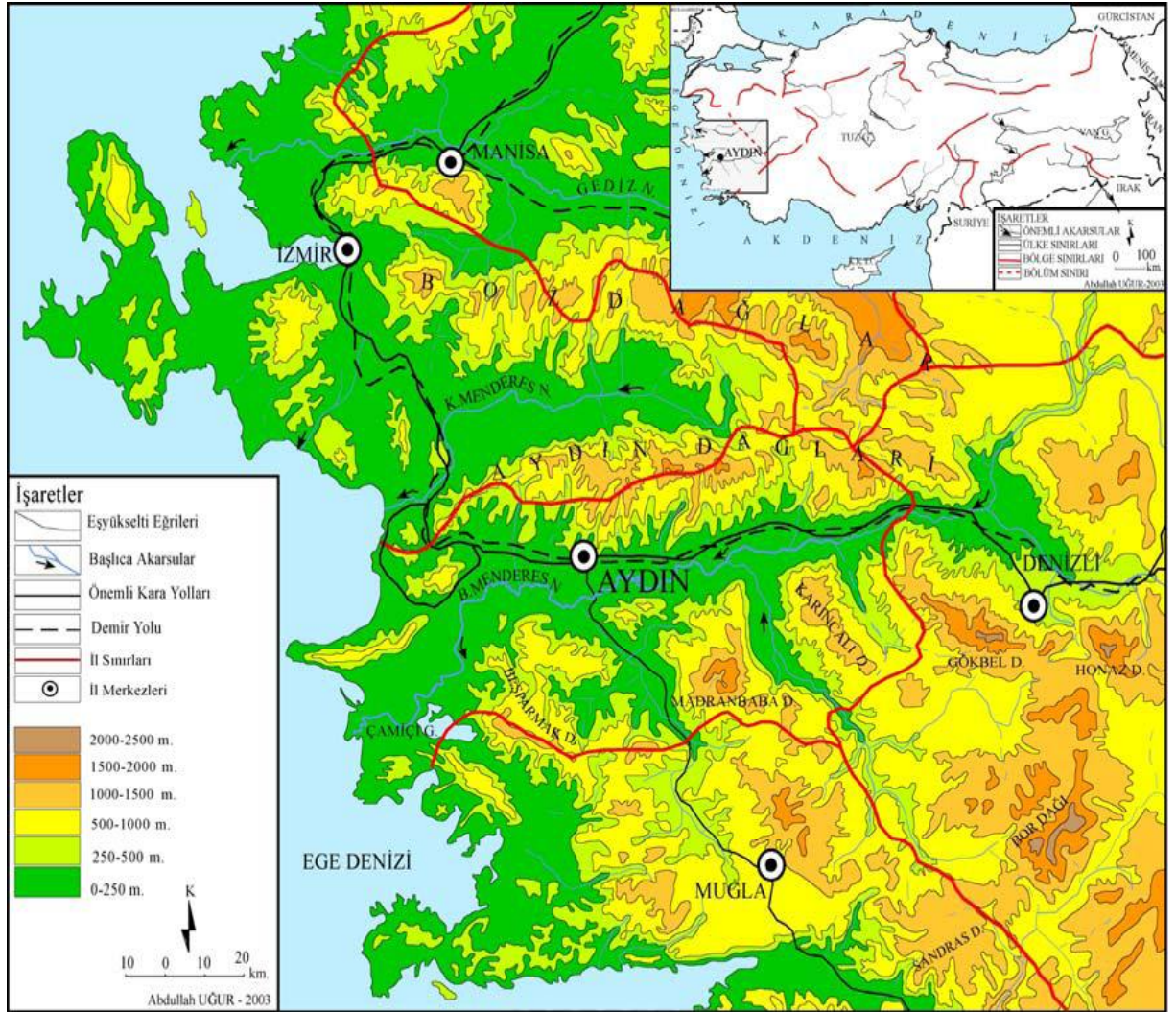
Küçük Menderes ova tabanı tamamen tarıma ayrılmış bereketli topraklardan oluşur. Başlıca tarım ürünleri pamuk, zeytin, tütün, üzüm, incir, meyve-sebze, susam, kendir ve tahıldır.⁵⁶ Bu açıdan bakıldığında Küçük Menderes havzası günümüzde olduğu kadar, antik ve Ortaçağlarda tarıma dayanan bir ekonomiye sahipti. Özellikle Efes'in gelişiminde büyük bir rol oynamıştı.⁵⁷

⁵⁵ Sütgibi, **a.g.m.**, s.65.

⁵⁶ Recep Meriç, **Antik Dönemde Küçük Menderes Havzası'nın Tarihsel Coğrafyasına Genel Bir Bakış**, Ege Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Doçentlik Tezi, İzmir, 1983, s.203.

⁵⁷ Meriç, **a.g.tz.**, s.205.

Şekil 1- Aydın Şehri ve Yakın Çevresinin Lokasyon Haritası

Şekil 1: Aydın Şehri ve Yakın Çevresinin Lokasyon Haritası

Kaynak: Abdullah Uğur, "Aydın Şehri'nin Kuruluşu ve Gelişme Evreleri Establishment and Development Phases of The Aydın City", *Ankara Üniversitesi Coğrafi Bilimler Dergisi*, Ankara, 2003, 1(2), s.43

B. AYASULUĞ'UN TİCARET YOLLARI ÜZERİNDEKİ YERİ

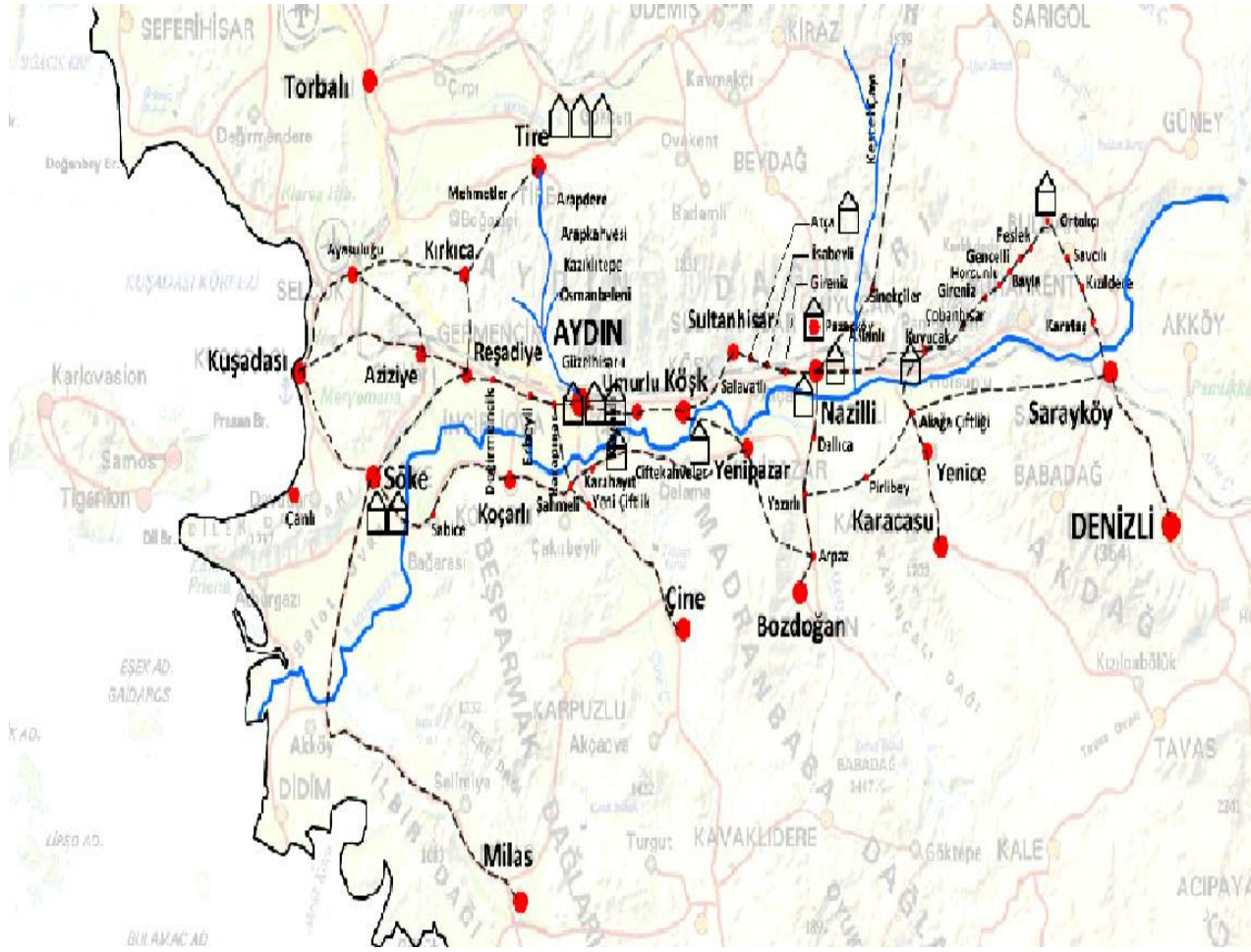
Ege Bölgesi eski çağlardan itibaren doğu-batı doğrultusunda Büyük Menderes ve Gediz vadilerini izleyerek Anadolu'nun iç kısımlarını Batı Anadolu limanlarına bağlayan ana ulaşım yollarının yer aldığı bir bölgedir. Bunun yanında ana yolları bazı noktalarda birbirine bağlayan küçük ara yollar da vardı. Antikçağda bölgedeki en önemli yolların başlangıç noktası Efes limanıydı. Bu önemli kentten çıkan yol, Menderes Havzası üzerinden Anadolu'nun içlerine ulaşıyordu. Bölgeden geçen ticaret yolu Efes'ten başlayarak Magnesia at Meandrum'dan(Menderes Magnesia'sı) sonra doğuya doğru uzanır, Tralleis (Aydın), Nysa (Sultanhisar), Mastaura (Nazilli) ve Loadikeia (Denizli) gibi önemli kentlere uğradıktan sonra çeşitli yönlerde daha karmaşık yollara ayrılırdı. Bu yoldan güneye gidilirse Samson(Mykale) Dağı üzerinden Balat'a ulaşırdı. Güneye inmeyen Efes-Magnesia yolu, Çamlık yakınlarından ilerler ve doğuya doğru dönerek Aydın Denizli üzerinden Kayseri'ye kadar ulaşırdı.⁵⁸

Beylikler döneminde Anadolu'nun sahil kesimindeki bazı liman ve iskeleler dış ticarete yönelik ticari faaliyetlerde bulunuyor, iç kesimlerdeki büyük ticaret merkezlerinin dışarıya açılan kapıları niteliğini taşıyordu. Bu dönemde Ayasuluğ, Balat, İzmir, Foça, Sinop, Samsun, Antalya ve Alanya gibi önemli limanlar arasında yer alıyordu.⁵⁹ 16. yüzyılda liman özelliğini kaybetmiş olsa da bu güzergâhların kervan ticaretinde kullanılıyor olması nedeniyle Denizli-Aydın yönünden gelen malların Kuşadası ve İzmir limanlarına ulaştırılmasında kullanılan bir yol olmuştur.

⁵⁸Olcaç Pullukçuoğlu Yapucu ve Cihan Özgün, “*Batı Anadolu'nun Yol Ağı Araştırmaları-III İzmir'in Ardalanında Kervan Yolları*”, **Tarih İncelemeleri Dergisi**, Cilt: XXVI, Sayı:2, ss.527-549, İzmir, 2011, s.528.

⁵⁹ Dilaver Azimli, “*Safevi Osmanlı İlişkilerinde Doğu Anadolu Meselesi (Ekonomik Yönden)*”, **Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, 3/2, ss.100-114, Uşak, 2012, s.101.

Şekil 2 - Menderes Bölgesi Kervan Yolları

Şekil 2 - Menderes Bölgesi Kervan Yolları

Kaynak: Olcay Pullukçuoğlu Yapucu ve Cihan Özgün, “Batı Anadolu’nun Yol Ağı Araştırmaları-III İzmir’in Ardalanında Kervan Yolları”, *Tarih İncelemeleri Dergisi*, Cilt:XXVI, Sayı:2, 2011, s.543

İKİNCİ BÖLÜM

A. OSMANLI İMPARATORLUĞU'NUN 17. VE 18.YÜZYILDAKİ GENEL DURUMU

Genel anlamda Osmanlı Tarihi içerisinde 17. ve 18. yüzyıllar imparatorluğun duraklama ve gerileme dönemi olarak adlandırılır. Bunun nedeni devletin, aşiretten devlete ve devletten imparatorluğa yükselişinde sınırlarını genişletmesi yanında oluşturduğu sistemli kurumlarla iç ve dış dinamiklerin uyumlu bir şekilde işleyen ve bazı aksaklıklara rağmen Kanuni Sultan Süleyman'ın ölümüne kadar güçlü merkezi yapısının 16. yüzyılın sonu ve 17. yüzyılın başlarında bozulmaya başlamış olmasıdır.

Bu düzenin bozulmasına öncelikle etki eden Osmanlı devletinin iç dinamiklerini de etkileyecek olan dış etkenlerdir. Askeri bir yapı üzerine kurulmuş olan Osmanlı Devleti'nin kendi dışında gerçekleşen gelişmelere kayıtsız kalması dengeleri olumsuz etkilemiştir. Avrupa'da 15. yüzyılın sonunda başlayan ve Avrupa'yı siyasi, sosyal ve ekonomik olarak değişime uğratan Coğrafi keşiflerin dışında kalması bu olumsuzluğun ilk ayağıdır.

Avrupalıların keşfettikleri yeni karalarla, buralardan elde ettikleri madenler toprak ekonomisinden para ekonomisine geçişi hızlandırırken, ticaret yollarının değişmesi malların doğrudan Avrupa'ya taşınmasını sağlamış ve aracı devletlerin etkisini azaltmıştır.⁶⁰ Osmanlı Devleti hem değerli madenlerin bolluğu hem de ticaret yollarının yön değiştirmesinden olumsuz etkilenmiştir.⁶¹

Yeni yollara rağmen 16. yüzyıl boyunca Orta Doğu ve Akdeniz Limanları İran ve Asya mallarının ticaretinin yapıldığı bölgeler olarak işlevini devam ettirse de buradaki olumsuzluk Avrupa'nın bu malların bedelini altın ve gümüşle ödemesi olmuştur.⁶²

⁶⁰ Faroqhi, a.g.e., s.2.

⁶¹ Şevket Pamuk, **Osmanlı-Türkiye İktisat Tarihi 1500-1914**, Gerçek Yay., İstanbul, 1990, s. 72.

⁶² Pamuk, a.g.e., s.99.

16. yüzyılın ikinci yarısından itibaren tarımsal üretim nüfus artışının gerisinde kalmış ve kentlerde iâşe güçlükleri baş göstermiştir. Yine yüzyılın sonlarına doğru devletin askeri harcamalarında görülen artışla birlikte fiyatlar yükselişe geçmiştir.⁶³ Fiyat artışları Osmanlı Devleti'nin askeri yapısının önemli bir kısmını oluşturan ve vergilerin toplanmasını sağlayan timar düzenini de etkilemiştir. Merkezi hazinenin nakdi para ihtiyacının artması devletin tarımsal üretime doğrudan el koyma gereksinimini ortaya çıkardı. Savaş gibi olağanüstü durumlarda doğrudan doğruya alınan avarız-ı divaniye ve tekâlif-i örfiye vergileri daha sık ve artan miktarlarda talep edildi. Bu durum sipahilerin zor durumda kalmasına neden olarak yeterli geliri elde edemedikleri için orduya katılmama ya da asker göndermeme eğilimlerine yöneltti. Yüzyılın sonlarına doğru geliri azalan timarlar terk edilmeye başlandı.⁶⁴ Devlet tarımsal vergileri toplayabilmek ve hazinenin nakdi para ihtiyacını karşılamak için timar topraklarını mültezimlere vererek iltizamı yaygınlaştırdı.⁶⁵

Devletin 17. ve 18. yüzyıl boyunca yaptığı uzun süren ve çoğu yenilgiyle sonuçlanan savaşlar, ekonomik bunalımını giderek arttırmıştır. Kanuni Sultan Süleyman zamanında Avrupa'ya kabul ettirdiği siyasi ve askeri üstünlüğünü 17. yüzyılda kaybetmeye başladı. Avusturya ile 1592 yılında başlayan savaşlar sonunda imzaladığı 1606 Zıtatorok Antlaşması'nda Avusturya İmparatoru ve Osmanlı Sultanının diplomaside eşit olarak kabul edilmesi siyasi üstünlüğü kaybetmesi olarak nitelendirilmektedir.⁶⁶ Ayrıca 17. yüzyıl boyunca Lehistan'la sorunlar yaşamış, Venedik ile 25 yıl süren ve büyük oranda para harcadığı, asker, mühimmat ve erzak sevk ettiği savaşlar yapmıştır.⁶⁷

Batıda savaşlar devam ederken aynı zamanda Doğu Anadolu topraklarını işgal eden İran ile de savaşmış, büyük mali ve askeri kayıplara uğramıştır. Her iki yönde de 1566-1699 yıllarında toprak kazanımları olsa da bunlar gelir getirmekten çok

⁶³ Pamuk, **a.g.e.**, s. 100.

⁶⁴ Pamuk, **a.g.e.**, s. 104.

⁶⁵ Mehmet İpçioğlu, **Bir Osmanlı Bütçesi Örneği: 1622 Tarihli Ruznamçe Defteri (XVII. Yüzyıl Başlarında Osmanlı Kamu Ekonomisinin Tahlili Denemesi)**, Dan. Özer Ergenç, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yeniçağ Tarihi Anabilim Dalı Doktora Tezi, Ankara, 1996, s. 8; Faroqhi, **a.g.e.**, s. 2; Pamuk, **a.g.e.**, s. 105.

⁶⁶ Hatice Cırık, **XVII. Yüzyıl Askeri Seferleri Esnasında Anadolu'dan Yapılan Hazırlıkları (1644-1660)**, Dan. Mahmut Şakiroğlu, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2006, s. 19.

⁶⁷ Cırık, **a.g.tz.**, s. 29.

harcamaları arttırmıştır.⁶⁸ Savaşlar 18. yüzyılda da yine başarısızlıklar ve kayıplarla devam etmiştir. Siyasal ve ekonomik anlamda dengeleri bozulan devlet hem başkent hem de taşradaki otoritesini kaybetmiş özellikle 17. yüzyıl boyunca devam eden Celali isyanları büyük bir toplumsal bunalıma neden olmuştur.⁶⁹ Devlet, bu yüzyıllarda sorunları kökünden çözecek planlar yapmak yerine geçici olarak nitelendirilecek ekonomik ve askeri tedbirler almakla yetinmiştir.

⁶⁸ Cırık, **a.g.tz.**, s. 67.

⁶⁹ Mustafa Akdağ, **Türk Halkının Dirlik ve Düzenlik Kavgası “Celali İsyamları”**, Cem Yay., İstanbul, 1995, s. 501; Pamuk, **a.g.e.**, s. 121.

B. İDARİ TAKSİMAT

Ayasuluğ'un idari taksimattaki yerini anlayabilmek için öncelikle Osmanlı Devleti'nin genel anlamda idari birimlerini incelemek yararlı olacaktır.

Osmanlı Devleti'nin kurucusu Osman Gazi ilk dönemlerinde Anadolu Selçuklu Devleti'nin vilayetlerinden Söğüt'ün valisi konumundaydı. Karacahisar'ı alıp bölgeye hâkim olunca Selçuklu Sultanı kendisine tabl ü âlem (davul ve sancak) göndererek subaşı olarak tayin etmiştir.⁷⁰ Osman Gazi fetihlerine devam ederek beyliğinin temellerini atmıştır. Yeni fethedip imar ettiği Yenişehir'i kendine merkez yaparken diğer yerlere de atamalar yapmıştır. Böylece Osmanlı Devleti idari yapısının çekirdeğini oluşturmuştur.⁷¹

Osman Gazi'nin yaptığı idari taksimat şu şekildeydi.⁷²

Yenişehir Beğ Sancağı - Osman Gazi

İnegöl Vilayeti

Yarhisar

Karacahisar Sancağı – Orhan Gazi

Eskişehir Vilayeti

İnönü Vilayeti

Orhan Gazi zamanında onun yaptığı fetihlerle sancak sayısı artmıştır. Bursa'nın 1326'daki fethinden sonra Beğ sancağının merkezi Bursa olmuştur. Diğer sancakları ise İznikmid'in merkezi olduğu Koca-eli, batıdaki Karesi-elidir.⁷³ Son devirlerinde ele geçirilen Ankara da sancak yapılmıştır.⁷⁴ Orhan Gazi zamanında sadece Anadolu

⁷⁰ Baykara, **a.g.e.** s.83; Sultan Taşkesen, **Klasik Dönemde Osmanlı Eyalet Taksimatı**, Dan. Yrd. Doç. Dr. Ayhan Pala, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Yeniçağ Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2003, s. 10.

⁷¹ Baykara, **a.g.e.**, s. 84.

⁷² Baykara, **a.g.e.**, s. 84; Taşkesen, **a.g.tz.**, s. 11.

⁷³ Baykara, **a.g.e.**, s. 84.

⁷⁴ Taşkesen, **a.g.tz.**, s. 11; Baykara, **a.g.e.**, s. 85.

tarafında fetihler yapılmamış Rumeli'ye de geçilmişti. Burada yapılan fetihlerden sonra bu bölgede sancak beyleri ortaya çıkmıştı.⁷⁵

Murad Gazi zamanında her iki yönde fetihler devam etti. Ankara'dan sonra Kütahya, Eğridir ve Akşehir'in de alınmasıyla Anadolu'nun içlerine doğru ilerledi. 1387 yılında Teke-eli de alındı. Kütahya ve Hamid-eli sancak olurken başına I. Bayezid, Karesi Sancağı'nın başına Yakub Çelebi getirildi. Ayrıca Rumeli'de de bir Sancak Beyi bulunuyordu.⁷⁶ İlk Beğlerbeğlik 1362 yılında Rumeli'de oluşturuldu.⁷⁷ Anadolu Beğlerbeğliği'nin kuruluşu daha geç bir tarihtir. Yıldırım Bayezid Anadolu beylerinin topraklarını almış ve oraları birer sancak haline getirmiştir. Saruhan, Aydın, Menteşe, Kastamonu, Canik, Amasya ve Sinop sancak olmuşlar, en üst birim olarak 1393 yılında Anadolu Beğlerbeğliği oluşturulmuştur.⁷⁸ Ankara Savaşı'nın kaybedilmesi bu durumu olumsuz etkilese de Mehmed Çelebi'nin iktidarı ele geçirmesinden sonra yeni düzenlemeler yapılmıştır. Mehmed Çelebi Amasya-Sivas yöresini Rum Beylerbeğliği haline getirmiştir. 1468 yılında Karaman alınca burası da Beğlerbeğlik haline getirildi.⁷⁹ Fatih Sultan Mehmed Karadeniz kıyısında aldığı yerleri Rum Beğlerbeğliğine dâhil etti.

II. Bayezid devrinde Anadolu Eyaleti 17 sancaktı. Bunlar, Kütahya, Saruhan, Hüdavendigâr (Bursa), Aydın, Menteşe, Bolu, Hamid (Isparta), Ankara, Kangırı (Çankırı), Kastamonu, Karahisar-ı Sahib (Afyon), Kocaeli, Biga, Karesi (Balıkesir), Sultanönü (Eskişehir), Alaiyye (Alanya), Teke (Antalya) sancaklarıdır.⁸⁰

Fetihler devam ettikçe toprakların genişlemesine bağlı olarak yeni eyalet düzenlemeleri yapılmıştır. Yavuz Sultan Selim zamanında fetihlerin doğu yönünde devam etmesiyle yeni eyaletler bu bölgede oluşturuldu. Onun zamanında oluşturulan

⁷⁵ Taşkesen, **a.g.tz.**, s. 11.

⁷⁶ Baykara, **a.g.e.**, s. 85.

⁷⁷ Selma Atabay, **Mühimme Defterlerine Göre XVII. Yüzyılda Aydın Livası**, Dan. Yrd. Doç. Dr. Tanju Demir, Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Aydın, 2008, s. 17; Baykara, **a.g.e.**, s. 86; Taşkesen, **a.g.tz.**, s. 12.

⁷⁸ Baykara, **a.g.e.**, s. 87; Taşkesen, **a.g.tz.**, s. 12.

⁷⁹ Taşkesen, **a.g.tz.**, s. 31; Baykara, **a.g.e.**, s. 87.

⁸⁰ Taşkesen, **a.g.tz.**, s. 12.

beğlerbeğlikler, Diyarbakır (1515), Erzurum, Van, Memlûk Devleti'nin ortadan kaldırılmasıyla önce Vilayet-i Arab denilen Şam ve Haleb Beğlerbeğlikleridir.⁸¹

Kanuni Sultan Süleyman'ın saltanatının başında 7 Beylerbeyilik mevcuttu. Bunlar Anadolu, Karaman, Rum, Alaüddevle, Musul, Şam ve Mısır'dır.⁸² Enver Çakar bu Beylerbeyilikleri Rum-ili, Anadolu, Karaman, Rum, Diyarbekir, Şam ve Mısır olarak vermektedir. Tarih olarak 1522 göstermektedir.⁸³

16. yüzyılın ortalarından itibaren Batı Anadolu kıyıları ve adaları içine alan Cezair-i Bahr-i Sefid (Akdeniz Adaları Vilayeti) adıyla bir eyalet oluşturuldu.⁸⁴ Barbaros Hayreddin Paşa'nın Kaptan-ı Derya olarak Osmanlı Devleti'nin hizmetine girmesinden sonra oluşturulan bu eyalet Osmanlı deniz gücünü sevk ve idare eden kaptan paşanın tasarrufundaydı. Eyaletin Paşa Sancağı Gelibolu idi.⁸⁵

16. yüzyılda idari taksimatta bazı değişiklikler yapılarak Anadolu Eyaletinin 3 sancağı farklı yerlere bağlandı. Alaiyye sancağı yeni kurulan Kıbrıs Eyaletine, Biga ve Kocaeli sancakları da Cezair-i Bahr-i Sefid Eyaletine bağlandı. Daha sonra da Aydın ve Menteşe sancaklarının kazaları olan İzmir, Urla, Çeşme, Ayasuluğ, Çine, Balat ile Sığıla Sancağı oluşturulmuş, bu sancak Cezair-i Bahri Sefid Eyaletine bağlanmıştır.⁸⁶

Osmanlı Devleti'nin idari yapısındaki değişikliklerin nedeni sınırların sürekli genişlemesi olarak gösterilebilir. II. Selim ve III. Murad zamanlarında da bu genişleme devam etti. 16. yüzyılın başında dört olan eyalet sayısı yüzyıl sonunda otuzu aşmıştır.⁸⁷ Hatta Kılıç 1595 tarihinde Beylerbeyilik sayısının kırka yükseldiğini söylemektedir.⁸⁸ Baykara 17. yüzyılda eyalet sayısının 40'ı aştığını ifade etmiştir.⁸⁹

⁸¹ Baykara, **a.g.e.**, s. 88.

⁸² Baykara, **a.g.e.**, s. 89.

⁸³ Enver Çakar, "Kanuni Sultan Süleyman Kanun-namesine Göre 1522 Yılında Osmanlı İmparatorluğu'nun İdari Taksimatı", **Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt:12, Sayı:1, ss. 261-282, Elazığ, 2002, s. 264.

⁸⁴ Taşkesen, **a.g.tz.**, s. 34.

⁸⁵ Orhan Kılıç, **18. Yüzyılın İlk Yarısında Osmanlı Devleti'nin İdari Taksimatı, Eyalet ve Sancak Tevcihâtı**, Elazığ, 1997, s. 80.

⁸⁶ Taşkesen, **a.g.tz.**, s. 35.

⁸⁷ Baykara, **a.g.e.**, s. 90; Taşkesen, **a.g.tz.**, s. 35; Atabay, **a.g.tz.**, s. 17.

⁸⁸ Kılıç, **a.g.e.**, s. 6.

⁸⁹ Baykara, **a.g.e.**, s. 98.

1826 yılından sonra Osmanlı idari yapısı gelişti. Bu gelişme 1836'dan sonra hızlandı.⁹⁰ 1864 yılında idari yapılanmayı tamamen değiştiren Vilayet Kanunu çıkarıldı. 1867'de yeni bir düzenleme daha yapıldı 13 yeni vilayet oluşturuldu. Eskiden işlevini kaybetmiş eski kaza ve nahiyelerden büyük kısmı kaldırıldı.⁹¹ Burada konumuzla ilgili olarak Aydın Eyaleti'ni verebiliriz. Aydın Eyaleti'nin 92 olan kaza sayısı 1869'da 31'e indirildi.⁹² Ayrıca Sığla, Aydın ve Saruhan sancaklarından ayrılan bazı kaza ve nahiyelerle İzmir Sancağı ortaya çıktı.⁹³

⁹⁰ Taşkesen, **a.g.tz.**, s. 101.

⁹¹ Baykara, **a.g.e.**, s. 130.

⁹² Taşkesen, **a.g.tz.**, s. 102; Baykara, **a.g.e.**, s. 131.

⁹³ Baykara, **a.g.e.**, s. 131.

1. Osmanlı Klâsik İdari Taksimatı İçerisinde Ayasuluğ

1522 yılında Ayasuluğ, idari taksimat içerisinde kaza olarak nitelendirilmiş ve Aydın Sancağına yazılmıştır. Çakar'ın günlük gelirleriyle verdiği kaza listesi şu şekildedir:⁹⁴

<u>Kaza</u>	<u>Günlük</u>
Kaza-i Tire	130 akçe
Tire Bölmesi	30 akçe
İzmir	150 akçe
Çeşme	60 akçe
Ayasuluk	80 akçe
Güzelhisar	50 akçe
Sultan-hisarı	20 akçe
Kestel	50 akçe
Yeni-Şehir	40 akçe
Yurd ve Ala ve Arpaz	30 akçe
Alaşehir	50 akçe
Sart	25 akçe
Beş-Tekke	70 akçe

16. yüzyılın sonlarına doğru Ayasuluğ, İzmir, Çeşme, Çine ve Balatla birlikte Sığla Sancağına bağlanmıştır. Sığla ise Kaptan Paşa Eyaleti'nin sancağıdır.⁹⁵

Baykara 16. yüzyılda Sığla Sancağı'nın kazalarını piyâdegânla birlikte vermiştir.

⁹⁴ Çakar, **a.g.m.**, s. 272.

⁹⁵ Taşkesen, **a.g.tz.**, s. 51.

<u>Kaza</u>	<u>Piyâdegân</u>
İzmir	Kaza-i İzmir
Çeşme	Nahiye-i Urla
Ayasuluğ	Nahiye-i Cuma-âbâd
Akça-Şehir	Nahiye-i Karaburun
Balat	Nahiye-i Kızıllhisar
Çine	Nahiye-i Akça-Şehir
	Nahiye-i Mandeca
	Nahiye-i Ezîne
	Nahiye-i Sifrihisar
	Nahiye-i Çeşme
	Nahiye-i Ayasuluğ

Ayasuluğ'un Sığla sancağı kazası olmasına rağmen 1694 tarihinde Aydın Livası kazası olarak yazıldığı görülmektedir.⁹⁶ 1710-1711 yıllarında Ayasuluğ Kalesi muhafızlarının ulufeleri Aydın ve Saruhan Muhassıllığı malından verilmiştir.⁹⁷ 1714-1724 tarihlerinde Sığla Sancağı nahiyesi⁹⁸ olmasına rağmen 1742 yılında kale neferlerine ocaklık tayini Aydın Muhassıllığı malından yapılmıştır.⁹⁹

Ayasuluğ'un 18. yüzyılda nüfusunun yok denecek kadar az olmasının söylenmesine rağmen Anadolu kazaskerlik defterinde kaç akçalık olduğu belirtilmese de kadısı olan bir kazadır.¹⁰⁰

⁹⁶ **B.O.A.**, (Başbakanlık Osmanlı Arşivi), AE.SAMD.II.(Ali Emiri Tasnifi II.Ahmed), Dosya Numarası:9, Gömlek Sıra Numarası:941.

⁹⁷ **B.O.A.**, AE.SAMD.III. (III.Ahmed) D.Nu:1,G.Nu:29; C.AS. (Cevdet Tasnifi Askeriye), D.Nu:526, G.S.Nu:21946.

⁹⁸ **B.O.A.**, AE.SAMD.III., D.Nu:111, G.S.Nu:10919; C.TZ.(Cevdet Tasnifi Timar), Tasnif Numarası:5428

⁹⁹ **B.O.A.**, C.AS.,D.Nu:962, G.S.Nu:41869.

¹⁰⁰ Baykara, **a.g.e.**, s. 217, 218.

1826 yılında Osmanlı idari taksimatında değişiklikler olduğunu belirtmiştik. II. Mahmud dönemi idari taksimatı hakkında 1830 Nüfus sayımı verileri dışında belirleyici bir kaynak olmasa da Tanzimat sonrasında H. 1263 (M. 1847) yılından itibaren çıkan “*Salname-i Devlet-i Aliye-i Osmaniye*”lerden Osmanlı Devleti’nin 19. yüzyıl ortalarından sonraki idari taksimatı kolaylıkla incelenmektedir.

Konumuz dışında olması nedeniyle Ayasuluğ’un devlet salnamelerine göre 19. yüzyıldaki durumunu ayrıntılı olarak vermek yerine 1856 ve 1868 yılını örnek olması açısından vermeyi uygun buldum. Bundan sonra Ayasuluğ’un konumunda herhangi bir değişiklik olmamıştır.

1856 yılı Devlet Salnamesi kaza ve nahiye isimleri:¹⁰¹

Eyalet-i Aydın

Liva-ı Sığla

İzmir mea nevahi-i Cuma-âbâd ve Tiryanda ve Ayasefid nam-ı diğer Kilizman
ve Urla

Karaburun

Nahiye-i Çeşme

Sifrihisar-ı Çeşme mea nahiye-i Hereke ve Kal’a-i Sığacık

Kızıllhisar nam-ı diğer Torbalı

Kuşadası

Eyne-âbâd nam-ı diğer Ezine-i Ayasuluğ

Söke nâm-ı diğer Akçaşehir

Balat maa Nahiye-i Bafı

Mandıca

¹⁰¹ Baykara, **a.g.e.**, s. 229.

<u>Liva-yı Aydın</u> ¹⁰²	Güzelhisar-ı Aydın maa Nahiye-i Karapınar
Ayasuluğ	Nazillü nam-ı diğ̈er Kestel
Tire	Sultanhisarı
Bayındır	Nahiye-i Atça
Nahiye-i Kucak	Köşk
Birgi maa Nahiye-i Bademiyye	Nahiye-i Dalluca
Nahiye-i Ödemiş	Köşkdere maa Çanlı
Nahiye-i Gilas	Karpuzlu
Balyanbolu	Nahiye-i Yenipazar-ı Aydın
Alaşehir	Bozdoğan maa Nahiye-i Kıran
İnegöl-i Aydın	Çine
Ortakçı maa Kuyucak	Mazun
Arpaz	Sobice
Amasya-ı Aydın	Şahme
Yenişehir-i Aydın maa Karacasu	
Talama maa Karahayt nam-ı diğ̈er Keçiler ve Bayramlı	

1864 Vilâyet nizamnânesi sonrasında yeniden şekilenen idarî yapı içinde Ayasluğ'un yerini 1868 salnamesinde görebilmek mümkündür. 1868 yılı salnamesinde Sığla, Aydın ve Saruhan sancaklarından ayrılan kazalarla oluşturulan İzmir Kazası da yer almaktadır ve bu taksimat içerisinde Ayasuluğ artık İzmir Sancağı'nda¹⁰³ bulunmaktadır. 16. yüzyılın sonlarından itibaren Ayasuluğ'un denizden uzaklaşması ve

¹⁰² Baykara, **a.g.e.**, s. 236-237.

¹⁰³ Baykara, **a.g.e.**, s. 132.

Kuşadası'nın limanıyla birlikte ön plana çıkması¹⁰⁴ 1868 tarihli taksimatta Kuşadası'nın kazası olmasına neden olmuştur.

- 1) İzmir Kazası
 - Burunabad Nahiyesi
 - Seydiköy Nahiyesi
 - Torbalı Nahiyesi
 - Teryanda Nahiyesi
 - Nif Nahiyesi
- 2) Urla Kazası
 - Seferihisar Nahiyesi
 - Kilizman Nahiyesi
- 3) Menemen Kazası
 - Yamanlar Nahiyesi
 - Karşıyaka Nahiyesi
- 4) Foçateyn Kazası
 - Güzelhisar-ı Menemen Nahiyesi
- 5) Kuşadası Kazası
 - Çanlı Nahiyesi
 - Ayasuluğ Nahiyesi
- 6) Çeşme Kazası
 - Alaçatı Nahiyesi
 - Karaburun Nahiyesi
- 7) Tire Kazası
 - Bayındır Nahiyesi
- 8) Ödemiş Kazası
 - Birgi Nahiyesi
 - Keles Nahiyesi
 - Balyanbolu Nahiyesi

¹⁰⁴ Darkot, **a.g.md.**, s. 57; Farooqhi, **a.g.e.**, s.146.

2. Aydın Muhassıllığı ve Ayasuluğ

Osmanlı Devleti, timar sisteminin bozulmasından sonra boşalan timar arazilerinin vergilerini mukataa-iltizam sistemi ile doldurmaya çalışmıştır. Boş kalan ya da Havass-ı Hümayun'a dönüştürülen, dirlik özelliklerini kaybedip has halini alan timarlar büyük mukataalar oluşturularak iltizama veriliyordu. Bazıları o kadar büyümüşü ki uzaktan kontrol etmek yeterli olmadığından yeni bir mekanizmaya ihtiyaç duyuldu.¹⁰⁵ Böylece bir eyaletin veya sancağın vergilerini toplayıp hazineye ödeyen aynı zamanda yönetimini üstlenen muhassıllar ortaya çıktı.¹⁰⁶

Muhassıllar, devlet adına miri mukataaları kontrol etmenin yanında bölgedeki asayişsizliğin giderilmesi konusunda da yetkiliydi.¹⁰⁷

Özellikle 17. yüzyılın sonu ve 18. yüzyılın ortalarında muhassıllık yönetimi eyaletin birden fazla sancağı içerisinde bazı mukataaların muhassıllık idaresi altında toplanarak gelirlerinin vezir rütbesi ve genellikle beylerbeyi payesiyle tayin edilen bir paşanın uhdesine verilerek ve bu paşanın da eyalet valilerinin yetkilerine sahip bir biçimde görevlendirilmesi anlamına gelir. Bu şekilde atanan muhassıl sorumluluğunda olan bu mukataaları kendisine yakın kişilere malikâne ve iltizam olarak dağıtabilirdi.¹⁰⁸

Aydın Muhassıllığı da bu süreç içerisinde oluşturulmuştur. Muhassıllığın kurulmasıyla Sancakbeylerinin ve bazı dirlik sahiplerinin tasarruflarında bulunan bir kısım miri mukataalar muhassıllığa bağlanmış ve siyasi coğrafya üzerinde sınırlara bağlı kalmaksızın bir mali ünite şeklinde tanzim edilmiştir. Aydın, Saruhan, Menteşe, Sultanönü ve Teke Sancakları'ndan bir kısım miri mukataalar Aydın Muhassıllığına bağlanmıştır.¹⁰⁹

Osmanlı Devleti'nde 1650 yıllarında iltizam-malikâne sisteminden hemen sonra, bu yeni düzendeki bazı olumsuzlukların devletçe güdülen ekonomik kaygılar nedeniyle düzeltilmesi için uygulamaya konan ve 19. yüzyılın ilk yarısına kadar devam eden Aydın Muhassıllık sistemine bağlı sancaklar ve bu sancaklardaki mukataalar, yıllara

¹⁰⁵Bülent Çelik ve Tanju Demir, **Osmanlı Devleti'nde Bir İdari-Mali Yeniden Yapılanma Uygulaması Örneği Aydın Muhassıllığı (XVII. ve XVIII. Yüzyıllar)**, Adnan Menderes Üniversitesi Yay. No:34, Aydın, 2010, s.1.

¹⁰⁶Çelik-vd, **a.g.e.**, s.5; Kılıç, **a.g.e.**, s.12.

¹⁰⁷Çelik-vd, **a.g.e.**, s.6.

¹⁰⁸Çelik-vd, **a.g.e.**, s.6.

¹⁰⁹Çelik-vd, **a.g.e.**, s.6.

göre değişiklik gösterse de Anadolu Eyaletini oluşturan tüm sancaklarda irili ufaklı olarak bulunmaktaydı.¹¹⁰

Ayasuluğ da Aydın Muhassıllığı dâhilinde bulunan kazalardan biriydi. Ancak Ayasuluğ sadece mali açıdan Muhassıllığa bağlıydı. Bu dönemde idari taksimat içerisinde belirttiğimiz gibi Sığla Sancağı'na tabi bulunmaktaydı. Mesela Ayasuluğ Kalesi muhafızlarının ulufeleri Aydın Muhassıllığı'ndan ödenmiştir. 1710 yılında vefat eden İsmail Ahmed'in yerine Yusuf ibn Hüseyin¹¹¹, 1711 yılında Hasan ibn Abdullah yerine İbrahim ibn Abdi tayin edilmiş ve 4 akçelik ulufeleri Aydın Muhassıllığı malından ödenmiştir.¹¹² Yine 1742 yılında Ayasuluğ Kalesindeki 21 neferin günlük 90 akçe, yıllık 199 guruş 20 akçelik ulufeleri Aydın Muhassıllığı malından ocaklık timarı ile ödenmiştir.¹¹³

H.1178 (M.1764) yılında Aydın Muhassıllığı'nın avarız ve tayyaratı Ali paşa'ya, H.1177-1178 (M.1763-1764) yılı mukatta ve cizye gelirleri ise Şehla Mehmed Paşa'ya verilmişti. Ali Paşa ve Şehla Mehmed Paşa yerine tüm mukataat, tayyarat, cizye ve avarız gelirlerini tahsil etmekle Mehmed Paşa görevlendirilmiş, bunlardan kalan bakayaları vekil Cihanzade yardımı ile tahsil etmesi istenmişti.¹¹⁴ Bu kalemler arasında Ayasuluğ'a ait maktu bakayalar da bulunmaktadır.

H.1178 (M.1765) yılı Aydın Sancağı kazalarının maktu bakayaları:¹¹⁵

Kaza-i Alaşehir	2 243 guruş
Kaza-i İnegöl	550 guruş
Kaza-i Tire	2 705 guruş
Kaza-i Köşk	320 guruş
Kaza-i Amasiye	291 guruş
Kaza-i Arpaz	552 guruş
Kaza-i Nazilli	2 740 guruş
Kaza-i Ayasuluğ	485 guruş

¹¹⁰ Çelik-vd, a.g.e., s.88.

¹¹¹ B.O.A., AE. SAMD. III.,D.Nu:1, G.S.Nu:29.

¹¹² B.O.A., C.AS., D.Nu:526, G.S.Nu:21946.

¹¹³ B.O.A., C.AS., D.Nu.962, G.S.Nu:41869.

¹¹⁴ Çelik-vd, a.g.e., s.47.

¹¹⁵ Çelik-vd, a.g.e., s.48.

Kaza-i Yenişehir-i Aydın	1 442 guruş
Kaza-i Balyanbolu	1 845 guruş
Kaza-i Sultanhisar	1 442 guruş
Kaza-i Sart	450 guruş
Kaza-i Keles	670 guruş
Kaza-i Birgi	2 535 guruş
Toplam	18 270 guruş

H.1178 (M.1765) yılı mukataa malları bakayaları¹¹⁶ arasında Ayasuluğ;

Der zimmet-i Esseyid İbrahim Efendi. Katib-i miri. Bedel-i iltizam mukataa-i timarha-i müstahfizan-ı Ayasuluğ – 988 guruş olarak kaydedilmiştir.

H.1029 (M.1686-1687) yılında Aydın Muhassıllığı kalemlerinden olarak Azize-i Ayasuluğ Kazasının'ndaki nam-ı diğer Büklü hassından 400 guruş tahsil edilmiştir.¹¹⁷

H.1107-1109 (M.1697-1698) yıllarını kapsayan Abdülbaki Paşa dönemine ait ilk genel Muhassıllık Defterindeki¹¹⁸ Muhasebe-i Evvel Kalemünde yine Ayasuluğ bulunmaktadır.

101 400 akçelik Aydın mukataası ve 57 739 akçelik Ayasuluğ timarları mukataası Aydın Muhassıllığına bağlı mukataalardır. İki mukataanın H.1107-1108 yıllarına ait gelirleri toplamı 318 278 akçedir ve bu mukataadan harcama yapılmamıştır.¹¹⁹

Manisa şer'iyye sicilleri arasında H.1108 yılına ait Aydın Muhassıllığına bağlanmış olan çeşitli sancaklardaki mukataaları toplu olarak veren bir belge bulunmaktadır.¹²⁰

Sığla Sancağı	Memleha-i İzmir ve tevabihu mukataası- 220 000 akçe
	İzmir saibaşılığı mukataası- 15 000 akçe

¹¹⁶ Çelik-vd, a.g.e., s.48.

¹¹⁷ Çelik-vd, a.g.e., s.95.

¹¹⁸ Çelik-vd, a.g.e., s.96.

¹¹⁹ Çelik-vd, a.g.e., s.100.

¹²⁰ Çelik-vd, a.g.e., s.104.

	Ortadöşek ve Dağlı tevabihu mukataası- 86 190 akçe
	Ayasuluğ Kalesi müstahfizan-ı timarları mukataası- 57 739 akçe ¹²¹

H.1130 tarihinde Abdullah Paşa'nın muhassıllık görevinde olduğu sırada tutulan bir muhasebe defterinde değişik kalem gelirlerini oluşturan mukataalar ayrı ayrı gösterilmiş ve sonunda bu toplamın nerelere harcandığı belirtilmiştir.

Burada Ayasuluğ; Kalem-i muhasebe-i evvel sene H.1130 Timarha-i müstahfizan-ı Ayasuluğ- 57 739 akçe olarak gösterilmektedir.¹²²

Yine H.1148-1149-1150 (M.1735-1736, 1736-1737 ve 1737-1738) yılları Aydın Muhassıllığı'na bağlı olan ve iltizam olarak Polat Ahmet Paşa zamanında deruhde edilen mukataalar ve mukataaların gösterildiği muhasebe defterinde Ayasuluğ'a ait kalemler şunlardır:¹²³

H.1148 yılı	Mukataacı	Gelir
Mukataa-i timarha-i müstahfizan-ı Ayasuluğ	Mehmed Ağa	750 guruş ¹²⁴

H.1148 yılı Aydın, Menteşe Livaları resm-i çift mukataaları, Peçin memlehası mukataası, Aydın ve Saruhan Livaları bedel-i maktu guruş olarak söz konusu livaların kazalarına tevzi edilmiş hallerinin gösterildiği defterde Ayasuluğ:¹²⁵

Mukataa-i resm-i çift Liva-i Aydın	Kaza-i Ayasuluğ	160 guruş
Mal-ı maktu-i bedel-i Sancak-ı Aydın	Kaza-i Ayasuluğ	290 guruş

Yine defterde H.1149 (M.1736) yılı muhassıllığa bağlı livaların kazalara göre avarız ve bedel-i nüzulleri de yer almaktadır. Bu kalemlerin gelirleriyle birlikte muhasebe harçları ve muhassıllık payları da belirtilmiştir.¹²⁶

¹²¹ Çelik-vd, a.g.e., s.105.

¹²² Çelik-vd, a.g.e., s.111.

¹²³ Çelik-vd, a.g.e., s.118.

¹²⁴ Çelik-vd, a.g.e., s.119.

¹²⁵ Çelik-vd, a.g.e., s.120-121.

Aydın Livası	Ayasuluğ Kazası	Avarız hanesi – 61
		Nüzul hanesi – 61
		Avarız ve nüzul gelirleri – 677 guruş
		Muhasebe harcı – 30 guruş
		Muhassılık payı – 61 guruş
		Toplam – 768 guruş ¹²⁷

D.BŞM*. d.17280 numaralı muhasebe defteri¹²⁸ H.1150 (M.1737-1738) yılında Aydın Muhassıllığına tabi olan ve deruhde olunan mukataaları göstermektedir ve Ayasuluğ'a ait kalem¹²⁹ şöyledir:

Mukataa-i müstahfızan-ı Ayasuluğ – mukataacı Hacı Mehmed Ağa – 750 guruş

H.1150 (M.1737-1738) yılı Aydın, Menteşe Livaları resm-i çift mukataalar, Peçin memlehası mukataası, Aydın Livası bedel-i maktu guruş olarak söz konusu livaların kazalarına tevzi edilmiş hallerinin gösterildiği defterde Ayasuluğ H.1148 yılı gelirleriyle aynı olarak yer almaktadır.

Mukataa-i resm-i çift Liva-i Aydın – Kaza-i Ayasuluğ – 160 guruş¹³⁰

Mal-ı maktu-ı bedel-i Sancak-ı Aydın – Ayasuluğ – 130 guruş¹³¹

Aynı defterde muhassıllığın avarız ve nüzul gelirleri gösterilmektedir. Sığla Sancağı da defterde yer almaktadır; ancak Ayasuluğ burada Aydın Sancağı kazaları arasında yazılmıştır. Kuşadası, Anya nam-ı diğer Kuşadası şeklinde bulunmakta ve gelirleri Ayasuluğ'dan oldukça fazladır.¹³²

* D.BŞM*. d.17280 (Bâb-ı Defteri Başmuhasebe, Defter:17280).

¹²⁶ Çelik-vd, **a.g.e.**, s.122.

¹²⁷ Çelik-vd, **a.g.e.**, s.123.

¹²⁸ Çelik-vd, **a.g.e.**, s.129.

¹²⁹ Çelik-vd, **a.g.e.**, s.130.

¹³⁰ Çelik-vd, **a.g.e.**, s.131.

¹³¹ Çelik-vd, **a.g.e.**, s.13.2

¹³² Çelik-vd, **a.g.e.**, s.132.

*Önceki defterlerde olmayan ve bazı kazalardan alınan yeni bir kalem.(Çelik-vd, **a.g.e.**, s.132).

Aydın Livası	Ayasuluğ Kazası	Avarız hanesi – 61
		Nüzul hanesi – 61
		Avarız ve nüzul gelirleri – 677 guruş
		Muhasebe harcı – 30 guruş
		Muhassıllık payı – 61 guruş
		Tahsildariye* – yok
		Toplam – 768 guruş

Liva-i Aydın	Anya nam-ı diğer Kuşadası	Avarız hanesi – 209
		Nüzul hanesi – 208 rub 2
		Avarız ve nüzul geliri – 2 308 guruş
		Muhasebe harcı – 105
		Tahsildariye – yok
		Toplam – 2 622 guruş

D.BŞM. ANM.8.d.17281 numaralı defterde¹³³ Ayasuluğ'a ait mukataa, avarız, nüzul ve maktu bedeller ise şöyledir:

H.1151 yılı – Mukataa-i müstahfızan-ı Ayasuluğ – 780 guruş¹³⁴

Mal-ı maktu-ı bedel-i Sancak-ı Aydın – Ayasuluğ – 335 guruş¹³⁵

Avarız ve bedel-i nüzul der Liva-yı Aydın – Kaza-i Ayasuluğ – 859,5 esedi guruş¹³⁶

H.1152 yılı – Mukataa-i müstahfızan-ı Ayasuluğ – 780 guruş¹³⁷

H.1153 yılı – Mukataa-imüstahfızan-ı Ayasuluğ – 780 guruş¹³⁸

¹³³ Çelik-vd, a.g.e., s.136.

¹³⁴ Çelik-vd, a.g.e., s.136.

¹³⁵ Çelik-vd, a.g.e., s.138.

¹³⁶ Çelik-vd, a.g.e., s.138.

¹³⁷ Çelik-vd, a.g.e., s.139.

¹³⁸ Çelik-vd, a.g.e., s.141.

H.1154 yılı için Aydın Livası avarız, bedel-i nüzul ve cizye-i gebran ve cizye-i kıbtıyan gelirlerinin yazıldığı kalemde Ayasuluğ ve Kuşadası'nın sadece avarız gelirleri yazılmıştır.¹³⁹

Maktu-ı avarız kura-i Akçaabad* ve Kuşadası – 550 guruş

Maliyeden Müdevver 22109 numaralı defterde¹⁴⁰ yine Ayasuluğ'un mukataa, resm-i çift, maktuat bedeli, avarız ve nüzul gelirleri Aydın muhassıllığına bağlı olarak yazılmıştır.¹⁴¹

H.1151 yılı	Gelir	Açıklama	Teslimat	Bakaya
Mukataa-i timarha-i müstahfizan-ı Ayasuluğ ¹⁴²	750 guruş	Bedel-i iltizam	750 guruş	Yok

H.1151 yılı Aydın ve Menteşe Livaları bedel-i zeminhane-i resm-i çift kalemlerine ait gelirler arasında Ayasuluğ.¹⁴³

Bedel-i zeminhane-i resm-i çift Liva-i Aydın	Ayasuluğ	Gelir	Teslimat	Bakaya
		160 guruş	Yok	160 guruş

H.1151 yılı Aydın Livası maktuat bedeli ile avarız ve nüzul kalemlerinin kazalara tevziatında Ayasuluğ'a düşen payı:¹⁴⁴

Tevziat-ı emval-i maktuat-ı bedel-i Sancak-ı Aydın	Ayasuluğ	Mal-ı mktu – 290
		Beytü'l-mal – 20
		Mübaşiriye – 25

¹³⁹ Çelik-vd, **a.g.e.**, s.142.

*Cahit Telci'nin “*Ücra Yerde ve Deniz Kenarında, İhtiyatlı Mahalde Bir Şehir Ayasuluğ (XV. ve XVI. Yüzyıllar)*” adlı kitabının 22. sayfasında 41 numaralı dipnotla B.O.A., MAD(Maliyeden Müdevver Defter).Nu:4745,s.47;B.O.A. D.BŞM. Nu:2292,s.10 numaralı defterlerden aktardığı gibi Ayasuluğ 17. yüzyılda bazı vesikalarda Akçaabad nam-ı diğer Ayasuluğ şeklinde geçmektedir.

¹⁴⁰ Çelik-vd, **a.g.e.**, s.143.

¹⁴¹ Çelik-vd, **a.g.e.**, s.144-147.

¹⁴² Çelik-vd, **a.g.e.**, s.144.

¹⁴³ Çelik-vd, **a.g.e.**, s.145.

¹⁴⁴ Çelik-vd, **a.g.e.**, s.146-147.

		Yekün – 335
		Teslimat – 335
		Baki – yok

Tevziat-ı mal-ı avarız ve bedel-i nüzul kazaha-i mezkurin der Liva-i Aydın	Ayasuluğ	Avarız hanesi – 61
		Nüzul hanesi – 61
		Yekün hane – 122
		Avarız ve nüzul – 677 guruş
		Harc-ı muhasebe – 30,5
		Muhassıllık – 61 guruş
		Tahsildariye – yok
		Yekün – 768,5
		Teslimat – 768,5 guruş
		Bakaya – yok

Aydın Muhassılı Elhac Mehmed Ağa'nın bir senelik tevziat defterinde Ayasuluğ Aydın Sancağı kazası olarak yer almaktadır.

“Aydın sancağında vaki 14 adet kazanın 1210* senesi ruz-ı hızırından 1211* senesi ruz-ı kasımına gelince Aydın muhassılı müteveffa Elhac Mehmed Ağa'nın zaman-ı zaptında vaki olan bir senelik tevziat defterinin birer küt'a suretleri hala Aydın muhassılı dergâh-ı ali kapucubaşlarından saadetlü Elhac Hüseyin Ağa kullarının yedinde mahfuz olduğuna binaen Güzelhisar mahkemesinden aynı ile ihrac ve imza ve mühür birle mübaşir-i divan-ı hümayun kalemi katibinden Hasan Ferdi Efendi kullarına teslimat ve der-devletmedara irsal olunan defterdir ki bervech-i ati zikr olunur tahrir fi'l-yevm el-hamis min şehri şaban el-muazzam sene isna'aşere ve mieteyn ve elf.”¹⁴⁵

¹⁴⁵ B.O.A., C.ML. (Cevdet Tasnifi Maliye), T.Nu:11555, *H.1210 (M.1795), *H.1211 (M.1796)

RUZ-I HIZIR	RUZ-I KASIM
<p>1) <u>Kaza-yı Sultanhisarı 10 senesi ruz-ı hızırından olan tevzi'</u></p> <p>2767 mal-ı avarız sene 1211</p> <p>0603 taksit-i evvel Anadolu sene 1211</p> <p>1225 hazeriye Aydın sene 1210</p> <p>+ <u>0123 mürur-u ubure olan masarîf-ı belde</u></p> <p>4718</p> <p>+ <u>0120 gurus başına birer parden harc-ı defter</u></p> <p>4838</p>	<p>Ruz-ı Kasımında olan tevzi'-i sani</p> <p>0603 taksit-i sani vali Anadolu</p> <p>0292 bad-ı banlık ilk miriden gayri</p> <p>0200 bir senelik ücret-i menzil</p> <p>+<u>0115 mürur-u ubure masarîf-ı belde?</u></p> <p>1210</p> <p>+ <u>035 gurus başına birer parden harc-ı derfter</u></p> <p>1245</p>
<p>2) Nazilli kazasının 10 senesinin ruz-ı hızırında olan tevzi' defteridir.</p> <p>1275 imdad-ı hazeriye Aydın sene 1210</p> <p>0436 taksit-i evvel Anadolu sene 1211</p> <p>0250 mürur-u ubure masarîf</p> <p>+ <u>1750 nısf menzil ücreti</u></p> <p>3711</p> <p>+ <u>0100 gurus başına birer parden harc-ı defter</u></p> <p>3811</p>	<p>Ruz-ı Kasımında</p> <p>6325 mal-ı avarız sene 1211</p> <p>0436 taksit-i sani Anadolu</p> <p>6800 kendir-i ham için miriden maada</p> <p>+ <u>0554,5 bad-ı banlık ilk miriden gayri</u></p> <p>14115,5</p> <p>00321 masarîf-ı belde mutasarrıf</p>

	<p><u>+ 01850 nısf menzil ücreti</u> 16236,5</p> <p><u>+ 00400 guruş başına parden harc-1 defter</u> 16636,5</p>
<p>3) Sart kazasının 1210 senesinin ruz-ı hızırında olan tevzi' evvelidir.</p> <p>0741 mal-ı avarız sene 1211</p> <p>0270 taksit-i evvel Anadolu sene 1211</p> <p><u>+ 0120 mürur-u ubure masaríf</u></p> <p>1131</p> <p><u>+ 0030 guruş başına birer parden harc-1 defter</u></p> <p>1161</p>	<p>Kasım tevzi' ruz</p> <p>594 hazeriye Aydın sene 1210</p> <p>270 taksit-i sani sene 1211</p> <p>050 masaríf-ı belde mürur-u ubure</p> <p><u>+ 031 ilk mübayaasından miriden gayri</u></p> <p>945</p> <p><u>+ 025 guruş başına birer parden harc-1 defter</u></p> <p>970</p>

<p>4) Keles kezâlik sene-i mezbur</p> <p>555 hazeriye Aydın sene 1210</p> <p>+ <u>097 mürur-u ubure masarîf</u></p> <p>652</p> <p>+ <u>020 gurus başına birer parden</u> <u>harc-ı defter</u></p> <p>672</p>	<p>Ruz-ı Kasım</p> <p>2131,5 mal-ı avarız sene 1211</p> <p>0380 taksit-i evvel Anadolu sene 1211</p> <p>0380 taksit-i sani Anadolu sene 1211</p> <p>+ <u>3000 kendir-i ham için miriden</u> <u>maada</u></p> <p>5891,5</p> <p>0308 bad-ı banlık ilk ez gayri miri</p> <p>+ <u>0105 mürur-u ubure masarîf</u></p> <p>6304,5</p> <p>+ <u>0160 gurus başına birer parden</u> <u>harc-ı defter</u></p> <p>6464,5</p>
<p>5) Vakıf kezâlik sene-i mezbur</p> <p>0838 mal-ı avarız sene 1211</p> <p>0280 taksit-i evvel sene 1211</p> <p>0500 nısf menzil ücreti</p> <p>+ <u>0120 mürur-u ubure masarîf</u></p> <p>1738</p> <p>+ <u>0045 harc-ı defter</u></p> <p>1783</p>	<p>Ruz-ı Kasım</p> <p>430 imdad-ı hazeriye Aydın sene 1210</p> <p>280 taksit-i sani Anadolu sene 1211</p> <p>140 bad-ı banlık ilk ez gayri miri</p> <p>131 mürur-u ubure masarîf</p> <p>+ <u>500 nısf menzil ücreti</u></p>

	1481 <u>+ 0035 harc-1 defter</u> 1516
6) İnegöl kezâlik Ruz-ı Hızır 1160 mal-ı avarız sene 1211 0385 taksit-i evvel sene 1211 0135 mürur-u ubure masarîf <u>+ 0500 nısf menzil ücreti</u> 2180 <u>+ 0055 gurus başına birer parden</u> <u>harc-1 defter</u> 2235	Ruz-ı Kasım 0675 mal-ı hazeriye Aydın sene 1210 0385 taksit-i sani Anadolu sene 1211 0241,5 bad-ı banlık ilk ez gayri miri 1000 mühr-ü celbinin miriden maada <u>+ 0500 nısf menzil ücreti</u> 2801,5 <u>+ 0070 harc-1 defter</u> 2871,5
7) Ayasuluğ kezâlik Ruz-ı Hızır 373,5 mal-ı hazeriye Aydın sene 1210 148 taksit-i evvel Anadolu sene 1211 <u>+ 100 mürur-u ubure masarîf</u> 621,5 <u>+ 020 harc-1 defter</u> 641,5	Ruz-ı Kasım 878,5 mal-ı avarız sene 1211 148 taksit-i sani vali Anadolu sene 1211 030 bad-ı banlık ilk miriden maada <u>+ 080 mürur-u ubure masarîf</u>

	<p>1136,5 <u>+ 0025 harc-1 defter</u> 1161,5</p>
<p>8) Balyanbolu kezâlik Ruz-ı Hızır 1307 hazeriye Aydın sene 1210 3142 mal-ı avarız sene 1211 0598 taksit-i evvel vali Anadolu sene 1211 0300 nısf menzil ücreti <u>+ 0220 mürur-u ubure masarır</u> 5567 <u>+ 0140 harc-1 defter</u> 5707</p>	<p>Ruz-ı Kasım 0598 taksit-i sani Anadolu sene 1211 6000 kendir-i ham için ez-gayr-i miri 0292,5 bad-ı banlık ilk miriden maada 0300 nısf menzil ücreti <u>+ 0180 mürur-u ubure olan masarır</u> 7370,5 <u>+ 0190 harc-1 defter</u> 7560,5</p>
<p>9) Yenişehir Aydın..... Ruz-ı Hızır 0995 hazeriye Aydın sene 1210 0102 mürur-u ubure masarır <u>+ 0550 nısf menzil ücreti</u> 1602 <u>+ 0040 harc-1 defter</u> 1642</p>	<p>Ruz-ı Kasım 1260 mal-ı avarız sene 1211 0557 taksit-i evvel Anadolu sene 1211 0557 taksit-i sani Anadolu sene 1211 0416 bad-ı banlık ilk miriden gayri 0110 mürur-u ubure olan masarır <u>+ 0500 nısf menzil ücreti</u> 3400 <u>+ 0085 harc-1 defter</u> 3485</p>
<p>10) Birgi kezâlik Ruz-ı Hızır 2010 mal-ı avarız Aydın sene 1211 0786 taksit-i evvel Anadolu sene</p>	<p>Ruz-ı Kasım 3650 mal-ı avarız sene 1211 0786 taksit-i sani Anadolu sene 1211 5800 kendir-i ham için bade'l-</p>

<p>1211</p> <p>0500 nısf menzil ücreti</p> <p>+ 0200 mürur-u ubure masarifi</p> <p>3496</p> <p>+ 0090 harc-1 defter</p> <p>3586</p>	<p>miri</p> <p>0500 nısf menzil ücreti</p> <p>0275 bad-ı banlık ilk miriden başka</p> <p>+ 0224 mürur-u ubure masarifi</p> <p>11215</p> <p>+ 00285 harc-1 defter</p> <p>11500</p>
<p>11) Yenipazar kezâlik</p> <p>Ruz-ı Hızır</p> <p>1355 mal-ı hazeriye Aydın sene 1210</p> <p>1984 mal-ı avarız sene 1211</p> <p>0662 taksit-i Anadolu</p> <p>0300 taksit-i menzil ücreti</p> <p>+ 0210 mürur-u ubure masarifi</p> <p>4511</p> <p>+ 0115 harc-1 defter</p> <p>4626</p>	<p>Ruz-ı Kasım</p> <p>0662 taksit-i sani Anadolu sene 1211</p> <p>6000 kendir-i ham miriden maada</p> <p>0317,5 bad-ı banlık ilkden maada</p> <p>0300 nısf menzil ücreti</p> <p>+ 0125 mürur-u ubure masarifından</p> <p>7404,5</p> <p>+ 0185 harc-1 defter</p> <p>7589,5</p>
<p>12) Alaşehir kezâlik</p> <p>Ruz-ı Hızır</p> <p>1726 hazeriye Aydın sene 1210</p> <p>0769 taksit-i evvel Anadolu sene 1211</p> <p>1750 nısf menzil ücreti</p> <p>+ 0347 mürur-u ubure masarifi</p> <p>4592</p> <p>+ 0115 harc-1 defter</p> <p>4707</p>	<p>Ruz-ı Kasım</p> <p>4980 mal-ı avarız sene 1211</p> <p>0769 taksit-i sani Anadolu sene 1211</p> <p>0498,5 bad-ı banlık ilk miriden maada</p> <p>1667,5 mühr-ü celb miriden maada</p> <p>0300 mürur-u ubure masarifi</p> <p>+ 1750</p> <p>9965</p> <p>+ 0250 harc-1 defter</p> <p>10215</p>

<p>13) Kuyucak kezâlik</p> <p>Ruz-ı Hızır</p> <p>1012 mal-ı mukataa sene 1210</p> <p>1371 mal-ı taksit-i evvel Anadolu sene 1211</p> <p>0190 mürur-u ubure masarîf</p> <p>+ <u>0500 nısf menzil ücreti</u></p> <p>2073</p> <p>+ <u>0055 harc-ı defter</u></p> <p>2128</p>	<p>Ruz-ı Kasım</p> <p>0410 imadad-ı hazeriye Aydın sene 1210</p> <p>0371 taksit-i Anadolu alınan? sene 1211</p> <p>2500 kendir-i hamdan gayri ez? miri</p> <p>0292 bad-ı banlık ilk miriden maada</p> <p>0500 nısf menzil</p> <p>+ <u>0160 masarîf-ı malikâne</u></p> <p>4233</p> <p>+ <u>0110 harc-ı defter</u></p> <p>4343</p>
<p>14) Köşk kezâlik</p> <p>Ruz-ı Hızır</p> <p>802 mal-ı avarız sene 1211</p> <p>148 taksit-i evvel Anadolu sene 1211</p> <p>315 mal-ı hazeriye Aydın sene 1210</p> <p>+ <u>110 mürur-u ubure masarîf</u></p> <p>1375</p> <p>+ <u>0037 harc-ı defter</u></p> <p>1412</p>	<p>Ruz-ı Kasım</p> <p>148 taksit-i sani Anadolu sene 1211</p> <p>216 bad-ı banlık ilk miriden başka 100 bir senelik menzil ücreti</p> <p>+ <u>115 mürur-u ubure masarîf</u></p> <p>879</p> <p>+ <u>025 harc-ı defter</u></p> <p>904</p>

Ayasuluğ'un ödediği vergi miktarı, bazı vergilerden muaf olması ve nüfusunun azalmış olmasından dolayı çevresindeki kazalara göre daha azdır.

Aydın Muhassıllığı'na ait kayıtlarda Ayasuluğ'a ait mukataa, avarız ve nüzul gelirlerinin de yer alması ve vergilerinin muhassıllık yoluyla toplanması nedeniyle Ayasuluğ'un 17. ve 18. yüzyıla ait müstakil kayıtlarının olmamasına neden olmuştur. Mali olarak Aydın Muhassıllığı'na, idari olarak da Sığla sancağına yazılmıştır. Ayrıca Sığla Sancağı'nın bir dönem Kaptan Paşa Eyaleti'ne bağlı olması nedeniyle bu eyaletin kayıtlarında da yer almaktadır.¹⁴⁶

Muhassılların Osmanlı Devleti'nin askeri seferleri sırasında veya iç güvenlikle ilgili konularda görev ve sorumlulukları da bulunmaktaydı. Asker toplanması ve gönderilmesi, seferlerdeki ya da kale muhafazasındaki askerlere gereken levazım malzemelerinin muhassıllık coğrafyasından sağlanması, donanma için gereken ihtiyaçların karşılanması ve sancaklarda ortaya çıkan asker kaçaklarının takip ve cezalandırılmasında da sorumlu olarak muhassıllar görevlendirilmekteydi. Muhassıllık gelirlerinden Osmanlı coğrafyasının bazı kalelerindeki görevlilere yapılan ödemeler ve bu görevlilerin çeşitli ihtiyaçlarının karşılanması için havale olunan paralar muhassılların en önemli mali-askeri görevleri arasında gelmekteydi.¹⁴⁷

Ayasuluğ'un Aydın Muhassıllığı'nın idari sorumluluk alanına girmesi, muhassıllığın yerine getirmesi gereken emirleri uygularken üzerine düşen görevleri yapmasını gerektirmiştir ki bu bütün Osmanlı coğrafyası için geçerliydi. Bir konuyla ilgili Aydın muhassıllığına gönderilen bir emir çevre sancaklara da gönderilir, beylerbeyi, sancakbeyi, kadı ve diğer görevlilerin birlikte hareket etmesi istenirdi.

Mesela Aydın ve Saruhan Muhassılı İsmail Paşa ile Manisa ve Ayasuluğ kadılarında, sefer için gerekli olan topların dökümü için çok fazla hammaddeye ihtiyaç duyulduğundan Manisa Kalesi'ndeki kırık ve iş görmez durumdaki toplarla, Ayasuluğ Kalesi'nde bulunan kovanların kırılarak taşıma ücreti Tophane-i Amire nazırı tarafından ödenmek şartıyla mekkari develeri ile Tophane-i Amire'ye gönderilmesi istenmiştir (H.1109-M.1698).¹⁴⁸

¹⁴⁶ B.O.A., TT. d. (Tapu Tahrir Defteri), Sıra Numarası:731, s.264-267.

¹⁴⁷ Çelik-vd, a.g.e., s.69.

¹⁴⁸ Çelik-vd, a.g.e., s.69.

Yine H.1205’de (M.1791) sefere çıkacak ordu için Aydın Sancağı’nda vaki olan kazalardan tahammüllerine göre piyade ve süvari toplanıp başbuğlarıyla birlikte derhal gönderilmesi için dergâh-ı teala kapıcıbaşı ağalarından Karaosmanzade Elhac Ahmed Ağa ve Aydın Muhassılı Cihanzade Esseyid Hüseyin Bey’e emir gönderilmiştir.¹⁴⁹

Bu emre göre asker toplanan kazalar ve miktarları şöyledir:

KAZA	NEFER	BAŞBUĞ
Güzelhisar Aydın	150	Elhac Ali Ağa
Bayındır	120	Elhac Hüseyin Ağa
Tire	100	Berberzade Ahmed Ağa
Köşk	40	Devrek oğlu
Sultanhisarı	55	Cevre oğlu Halil Ağa
Bozdoğan ma Yenibazar	75	Nurullah Halil Ağa maiyetiyle
Alaşehir	80	Elhac İbrahim Ağa
İnegöl Aydın	40	Nureddin Elhac İbrahim Ağa maiyetiyle
Kestel nam-ı diğer Nazilli	70	Madranlı Mehmed Ağa
Ortakçı	50	Bayrakdarzade Mehmed Ağa
Balyanbolu	30	Muradzade Mehmed Ağa
Keles ta’bi Birgi	30	Tamanlızade Mustafa Ağa
Birgi ma Ödemiş	150	Elhac Mustafa Bekir
Yenişehir Aydın	30	Bölükbaşı Ahmed Ağa

¹⁴⁹ B.O.A., C.A.S., G.S.Nu:27242.

Kuşadası	70	
Vakıf	15	Güzelhisar başbuğu Ali Ağa maiyetiyle
Sart	15	Güzelhisar başbuğu maiyetiyle
Ayasuluğ	15	Güzelhisar başbuğu maiyetiyle
Hala vekil-i muhassıl-ı Aydın Hüseyin Bey kullarının kendi yedinden tahrir? ve başbuğ maiyetiyle ihrac edeceği	Süvari 500	
Arpaz Hacı Ali Bey zade Osman Bey tarafından	50 + 100 150	Başbuğ Nusreddin Osman Bey
Toplam	1280	Nefer
Hüseyin Bey kullarından süvari	500	

17. ve 18. yüzyılın en büyük sorunlarından biri eşkıyalık olaylarıydı. Aydın muhassıllığının görevlerinden biri de eşkıya takibi ve cezalandırılmasıydı. Bu konuda kadılar kadar sancaklara bağlı kazalarda görevli yeniçeri serdarları da başlıca yardımcılardı.¹⁵⁰ H.1126'da (M.1714) Aydın Güzelhisar, Ortakçı, Kestel ve Sultanhisarı kazaları yeniçeri serdarlarına yazılan bir hükümde Aydın Muhassılı Elhac Ahmed'in eşkıya takibi ile görevlendirildiği, gerek kazalarda gerekse o havalide olan eşkıyaların muhassıl tarafından yakalanıp suçlarına göre kalebent olması gerekenleri kalebent edip, diğerlerinin de hak ettikleri cezalara çarptırılması istenmişti. Bu konuda yeniçeri ağası Hasan Ağa'dan da mühürlü bir mektup gönderilmişti. Bu hükmün suretleri Yenişehir-i Aydın, Bergama ve Ilıca-i Bergama, Ayasuluğ, Akşehir, Adala,

¹⁵⁰ Çelik-vd, a.g.e., s.57.

Balyanbolu, Muğla, Milas, İzmir, Çeşme, Sivrihisar, Turgutlu, Nif, Tire, Bayındır, Nazilli, Kuyucak, Manisa, Menemen ve Akhisar kazaları yeniçeri serdarlarına da gönderilmişti.¹⁵¹

¹⁵¹ Çelik-vd, **a.g.e.**,s,57.

3. Kale

Kaleler, kalın ve yüksek bir sur ile aralıklı çıkıntılardan oluşan yapılardır. Savunma için yapılmış burç denilen kuleler dört veya daha çok köşeli olurdu. Bunların üstü kapalı ya da açıktı. Surların üzeri düz yapılırdı. Askerler buradan kalenin her yerine kolayca ulaşabilirdi.

Askerlerin toplandığı ve talim yaptıkları geniş kale meydanlarından surlara çıkan merdivenler bulunurdu. Bazı kalelerde, meydanların çevresinde koğuşlar ve ambarlar yer almaktaydı.¹⁵² Kalın ve kuvvetli tahtalardan yapılan kale kapılarının, üzerleri demir veya bakır levhalarla kaplanırdı.¹⁵³

Kale'nin surla çevrilmiş şehir kısmına Kale içi denirdi. Şehrin sur dışında kalan bölümü ise varoş olarak adlandırılırdı. Kale önünde bina yapılması yasak olan geniş bir alan bulunur ve burası Kale önü olarak tabir edilirdi.¹⁵⁴

Kaleler çoğunlukla savunma amaçlı yapılmıştır. İstilaya açık yollar üzerinde kurulmuş şehirlerin etrafı surlarla çevrilerek halkın güvenliği sağlanır ve herhangi bir saldırı olursa şehir müdafaa edilirdi. Anadolu'da da bu amaçla yapılmış kaleler bulunmaktadır. Özellikle Anadolu Selçuklu Devleti döneminde Moğol tehlikesine karşı Sultan Alaaddin Keykubat şehirlerin etrafının surlarla çevrilmesi, kalelerin tamir edilmesi emrini vermiştir. Sivas, Kayseri surlarla çevrilmiş¹⁵⁵, Erzincan, Amasya, Malatya ve sair Anadolu şehirlerinin kale ve surları inşa ve tahkim edilmiştir.¹⁵⁶

Genelde savaş sistemleri eskiden beri taarruz üzerine kurulmuş olan Türkler, savunmayı genellikle taarruza başlamadan önce hazırlık safhasında bir araç olarak kullanmışlardır. Kaleler bu hazırlık sırasında üs olarak kullanılmıştır. Beylikler ve Osmanlı Devleti için de bu geçerli olmuştur. Anadolu'da Roma, Bizans ve Selçuklulardan kalma kaleler tahkim edilip seferler sırasında üs olarak kullanılmıştır.

Osmanlı kentlerindeki kalelerde kale dizdarı, kale kethüdası ve kale erleri görev yapmaktaydı. Bu kalelerin çok yönlü işlevleri vardı. Kale görevlileri gerektiğinde savaş

¹⁵² Nazmi Sevgen, **Anadolu Kaleleri**, Cilt:1, Doğu Ltd. Şirketi Mat., Ankara, 1959, s.6.

¹⁵³ Sevgen, **a.g.e.**, s.7.

¹⁵⁴ Sevgen, **a.g.e.**, s.8.

¹⁵⁵ Turan, **a.g.e.**, s.331.

¹⁵⁶ Turan, **a.g.e.**, s.333.

alanlarına gönderilir, timar veya ulufe alır, kaleye yakın kentlerde otururlardı. Timar erlerinin gelirleri 3 akçeden başlamaktaydı.¹⁵⁷

Askerlerin sayısı kalenin büyüklüğü ve önemine göre değişirdi.

Ayasuluğ'un, şehre hâkim tepesinde bulunan ve Bizans döneminden kalma kalesi de bu amaçlarla inşa edilmiştir ve kullanılmıştır. Zaman içinde tahribata uğrayan kale Aydınogulları'nın buraya sahip olmasından sonra tamir edilmiş, seferlerde üs görevi görmüştür. Osmanlılar da bölgeyi fethederken kaleden yararlanmışlardır.¹⁵⁸

15. ve 16. yüzyıllarda kalede 65 nefer bulunmaktaydı. Kale neferlerine sancak içerisinde 14 köy timar olarak tahsis edilmişti.¹⁵⁹ Bu yüzyıllarda Ayasuluğ'un denizden gittikçe uzaklaşmış olması önemini azaltmıştır. Ancak hiçbir zaman boş da bırakılmamıştır. Hatta zaman içinde uğradığı tahribatlar nedeniyle 16. ve 17. yüzyıllarda tamir geçirmiştir. Tamirlerin yapıldığı tarihler 1580, 1618, 1619 ve 1655'tir.

1676 tarihli Aydın mufassal defterinde Ayasuluğ Kalesi'nde 1 dizdar, 1 kethüda ve 28 nefer bulunmaktadır. Avarızdan da muaf bulunmaktadır.¹⁶⁰

16. yüzyılda Ayasuluğ'un kıyıdan uzaklaşmış olmasına rağmen yine de denizden gelecek tehlikelere açık olması, bazı durumlarda belli yükümlülüklerden muaf tutulmasını sağlamıştır. 1522'de Rodos Adası'nın fethinden sonra Aydın sancağındaki yerleşimlerden nüfuslarının belli bir oranının bu adaya yerleşmeye gönderilmesi istenmiş; ancak Ayasuluğ halkı bundan muaf tutulmuştu. Bunun gerekçesi Ayasuluğ'un tehlikeli bir kıyıda olması olarak gösterilmiştir.¹⁶¹ 1684'e gelindiğinde ise Ayasuluğ'un artık tehlike içinde görülmediği anlaşılmaktadır. Bahr-i Sefid Eyaleti'ne tabi Leryos Adası Limanı kenarında padişah IV. Mehmed'in emriyle bir kale inşa edilmiş, bu kalenin muhafazası için Sığla Sancağı'ndaki Ayasuluğ nahiyesinden 44 nefer tayin olunmuştur. Tayin olunan bu neferler Ayasuluğ'un Arvala Karyesi'ndeki kale imamı timarı, dizdar ve kethüda timarlarına sahiptir. İkinci vezaretle kapudan olan Mustafa Paşa yeni yapılan kaleye Ayasuluğ Girmanlu Karyesi'ndeki 400 akçelik gedik timarıyla

¹⁵⁷ Halime Doğru, **XVIII. Yüzyıla Kadar Osmanlı Kentlerinin Sosyal ve Ekonomik Görüntüsü**, Anadolu Üniversitesi Yay., Eskişehir, 1995, s.198-199.

¹⁵⁸ Telci, **a.g.e.**, s.40.

¹⁵⁹ Telci, **a.g.e.**, s.40.

¹⁶⁰ **B.O.A.**, TT. d., S.Nu:806, s.277.

¹⁶¹ Faroqhi, **a.g.e.**, s.124.

muhafızların komutanı olarak atanmıştır. Bu kalenin korumasında gayret göstermesi ve dikkat etmesi konusunda uyarılmıştır. Ayrıca bu kalede oturacağı da belirtilmiştir. Burada, düşman tarafından emin olan Ayasuluğ nahiyesinden 44 nefer tayin olunmuştur ifadesi dikkat çekicidir.¹⁶² (29 C 1095- 13 Haziran 1684)

M.1700, 1710 ve 1711 yıllarında boşalan dizdar ve muhafız görevlerine yeni atamalar yapılmıştır. 1700 yılında vefat eden Ayasuluğ Kalesi dizdarının boş kalan görevine günlük 8 akçeyle Hüseyin Ahmed tayin olmuştur.¹⁶³ 1710 tarihinde Aydın ve Saruhan Muhassıllığı malından olmak üzere günlük 4 akçe ulufeyle kale muhafızı olarak vefat eden İsmail Ahmed'in yerine aynı ulufeyle Yusuf ibn Hüseyin atanmıştır.¹⁶⁴ 1711'de de vefat eden kale muhafızı Hasan ibn Abdullah'ın yerine İbrahim ibn Abdi Aydın ve Saruhan Muhassıllığı malından günlük 4 akçe ulufeyle görevlendirilmiştir.¹⁶⁵ Burada 10 yıl boyunca muhafızların günlüğünün 4 akçe olduğu anlaşılmaktadır.

1741 tarihinde Ayasuluğ Kalesi neferlerinin Aydın Muhassıllığı malından olmak üzere yıllık geliri 199 guruş 15 akçe ocaklığı bulunmaktaydı. Bunun 19,5 guruş 50 akçesi kesildikten sonra neferlere kalan 179 guruş 25 akçeydi. Burada bulunan 21 neferin günlük geliri 90 akçe idi.¹⁶⁶ Bu tarihlerde hala Hüseyin Ahmed dizdar olarak görev yapmaktaydı.

¹⁶² B.O.A., C.TZ.,T.Nu:554; İB.BH.(İbnülemin Tasnifi Bahriye), G.S.Nu:298.

¹⁶³ B.O.A., AE.SMST.II (II. Mustafa), D.Nu:37, G.S.Nu:3631.

¹⁶⁴ B.O.A., AE.SAMD.III, D.Nu:1, G.S.Nu:29.

¹⁶⁵ B.O.A., C.AS., D.Nu:526, G.S.Nu:21946.

¹⁶⁶ B.O.A., C.AS., D.Nu:962, G.S.Nu:41869.

4. Karyeler

16. yüzyılın sonları ile 17. yüzyılın ilk yarısından itibaren Ayasuluğla ilgili verilerin¹⁶⁷ azalmasından dolayı Evliya Çelebi'nin ve Ayasuluğ'u ziyaret eden seyyahların vermiş olduğu bilgilerden¹⁶⁸ yola çıkarak 17. yüzyılda Ayasuluğ'un eski canlılığını yitirerek neredeyse yok olma noktasına geldiği¹⁶⁹ ifade edilmektedir.

17. ve 18. yüzyıla ait arşiv kaynaklarında Ayasuluğ'un sosyal durumunu tam olarak aydınlatacak bilgilere henüz ulaşılammış olunmasına rağmen Sığıla ve Aydın sancakları arasında bulunması ve belgelerde her iki sancağın zikredilmiş olması bu sancaklar için önemli bir konumda olduğunu hissettirmektedir. Timar uygulamasının bazı bölgelerde terk edilmiş olmasına karşın bu tarihlerde Ayasuluğ'un hala timar ve zeamet olarak tevcih edilen verimli toprakları ve köyleri bulunmaktadır. Bu köyler merkezde de olmak üzere pek çok görevliye timar ya da zeamet olarak verilmiştir.

17. ve 18. yüzyıllarda Ayasuluğ'un köylerinin topluca yazıldığı tapu tahrir kayıtlarının az olması bu yüzyıllar boyunca köy sayısının nasıl bir değişiklik gösterdiğini belirlememizi güçleştirmiştir. Bu nedenle hem tapu tahrirler hem de diğer konulardaki belgelerden yola çıkarak Ayasuluğ'un köyleri hakkında bilgi vermeye çalışacağım.

17. yüzyılın ilk yarısında zeamet ve timar olarak tevcih edilmiş Ayasuluğ'a bağlı köy sayısı 31'dir.

Zeamet ve timar miktarlarıyla verilen köyler şunlardır.¹⁷⁰

Urumi	İsalu
Mahmudlu	Balcı Dede
Zeytun	Koru-yı Kızıllhisar
Dirmillü	Gelüre (Gelevere) nam-ı diğer Karakuyu

¹⁶⁷ Telci, **a.g.e.**, s.35.

¹⁶⁸ Telci, **a.g.e.**, s.76.

¹⁶⁹ Telci, **a.g.e.**, s.35.

¹⁷⁰ **B.O.A.**, TT. d., S.Nu:731, s. 264-267.

Mursallu	Yaylayakası nam-ı diğer Kabacapırnaz
Sağırlu	Argavlu
Davalye	Gümenos
Gökyaka ki Gökaya demekle marufdur	Ömerbeylü
Baklacı	Eniklü
Çömlekçi	Çavdar
Hatunlu	Reis Köy...derler
Söküd	Kızılkilise
Kızılhisar	Karahisar
Odesye ki Beğlikdere demekle ma'ruftur	Emirgazilü nam-ı diğer Değirmendere
Boz	Başcılı
Kızılca ki Söküd...demekle ma'ruftur	

Buradaki köylerden bazıları 16. yüzyıl kayıtlarında olan köylerdir. Ancak bu yüzyıla göre köy sayısı oldukça azalmış durumdadır.

1668 yılı avarız kaydında¹⁷¹ gördüğümüz kadarıyla köy sayısı 21'e inmiştir.

Gireceli	Havuccular
Çirkince	Arvala
Ulucak	Uzгур
Boz	Kızılcagedik
Büklü	Seydiler
Sükud	Yünlü
Karaisalu	Cıblak-1 Güzelhisar
Cıblağ-1 Tire	Başcılı
Uzunerler	Beğlikdere

¹⁷¹ B.O.A., MAD.,Nu:3098, s.16-17.

Hisarcık	Kulfallu
Özi?	

H.1087 (M.1676) tarihli Aydın Mufassal defterinde Ayasuluğ'un 18 köyü bulunmaktadır.¹⁷²

KARYE	NEFERAN
1. Havuccular	10
2. Çirkince	11
3. Uzgur	41
4. Karaisalı	9
5. Köseler	13
6. Boz	10
7. Cıblak-ı Güzelhisar	8
8. Kuyumcu	11
9. Uzunerler	12
10. Cıblağ-ı Tire	6
11. Arvalla	6
12. Kızılcagedik	10
13. Yünlü	7
14. Prangi (Pranko)	3
15. Sükud	12
16. Cebye	10
17. Beğlikdere	7
18. Özi?	3

18. yüzyılın ilk yarısında 1676 tarihindeki köylerin varlığının devam etmektedir.¹⁷³

¹⁷² B.O.A., TT. d., S.Nu:806, s.109,110,112.

¹⁷³ B.O.A., KK. d. (Kamil Kepeci Mevkufat Kalemi Defter), Genel Numara:2791, s. 57-58.

Ayasuluğ'un merkez kaza olarak nüfusunun azalması köy sayısında da azalmaya neden olmuş ancak burada yaşam tamamen bitmemiştir. Belgelerden anlaşıldığına göre çevresinin verimli topraklara sahip olması kaza olarak işlevini devam ettirmesini sağlamış, böylece köyleri timar ve zeamet olarak tevcih edilmeye devam etmiştir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

SOSYO-EKONOMİK YAPI

A. AYASULUĞ'UN MALÎ YAPISI

1. Vergiler

Osmanlı Devleti kuruluşundan beri önceki Türk devletlerinde uygulanan vergi sistemini esas olarak almıştır. Ancak 16. yüzyılın başından beri sınırların genişlemesi hukuki, askeri ve sosyal alanlarda olduğu gibi vergi sisteminde de yeni düzenlemeler yapılmasını gerektirmiştir. İmparatorluğun her yerinde vergi düzeni aynı olmaktan çok bölgenin coğrafi, ırki, kültürel, sosyal özellikleri ve ekonomik yapısı dikkate alınarak belirlenmiştir.¹⁷⁴ Bu konuda çıkartılan kanunnamelerle her eyalet ve sancakta uygulanacak vergi sistemi, vergi mükellefleri ve sipahilerin uyması gereken kurallar belirlenmiştir. Vergi mükellefi reayanın hak ve sorumlulukları, yetiştirecekleri ürünler, bunlardan ne oranda ve ne zaman vergi verecekleri konusuyla sanayi ve ticaret faaliyetlerin nasıl vergilendirileceği yine kanunnamelerde açıklanmıştır.

Osmanlı Devleti'nin uyguladığı bu vergi sisteminde gelirlerin tek bir merkezde toplanıp devlet görevlilerinin maaşlarının dağıtılması ve harcamaların buradan yapılması anlayışı yoktu. İmparatorluğun uzak bölgelerine ulaşmanın zorluğu böyle bir uygulamayı imkânsız kılmıştır.

Osmanlı Devleti bu nedenle kuruluştan itibaren timar sistemini uygulayarak vergileri toplama yoluna gitmiştir. Böylece vergi toplama işi timar sahipleri ve vakıflara bırakılmıştır.

Osmanlı Devleti'nin vergi düzenine göre belli başlı vergi kaynakları öşür, hayvancılıkla ilgili vergiler, şahıs başına alınan vergiler, maktû vergiler ve mukâta'alar, arızı vergiler, ticaret ve gümrük vergileri ve avarız vergisi olarak ayrılmıştır.

¹⁷⁴ Mehmet Ali Ünal, **Osmanlı Müesseseleri Tarihi**, Kardelen Kitapevi, Isparta, 1999, s.134.

a. Ayasuluğ'un Vergileri

Ayasuluğ'un 17. ve 18. yüzyıllarda nüfusunun azalmış olmasına rağmen köylerinin zeamet ve timar sistemi içerisinde değerlendirildiğinden bahsetmiştik. Bu yüzyıllarda Gazi İsa Bey ve Yahşi Bey Vakıfları da faaliyetlerini sürdürmekteydi. Ayasuluğ'un vergileri timar ve zeamet sahipleri tarafından toplanmakta, bir kısmı da vakıfların giderleri için harcanmaktaydı.

Ayasuluğ ve karyeleri, öşr-ü hınta, öşr-ü şair, öşr-ü bostan, öşr-ü penbe, öşr-ü yağan, bad-ı heva, öşr-ü meyva, öşr-ü kefare, resm-i arusane, resm-i deştbanı, resm-i tapu-yı zemin, resm-i duhan, resm-i kışlak-ı bürgan, kışlakciyan, yave ve kaçgun, öşr-ü kendir, öşr-ü zeytin, resm-i hayvanat, resm-i otlak, cürm-ü cinayet ve resm-i tayyarat vergilerini ödemekteydi.¹⁷⁵

Ayasuluğ kazasından alınan vergiler buradaki insanların geçim kaynağı hakkında da bilgi vermektedir. Mesela limanının dolarak Ayasuluğ'un denizden uzaklaşması ticareti sönlükletirmiş, deniz yoluyla yapılan ticaret geçim kaynağı olmaktan çıkmıştır. Nitekim bu dönemle ilgili incelediğimiz belgelerde ticaretten alınan vergilere rastlamadık. Bu nedenle diyebiliriz ki Küçük Menderes Nehri'nin verimli havzasında bulunan Ayasuluğ ve köylerinin geçim kaynağını tarım oluşturmaktaydı. Bu yukarıda bahsettiğimiz vergilerden de anlaşılmalıdır. Bunun yanında hayvanlardan alınan vergileri olması hayvancılığın da önemli bir geçim kaynağı olduğunu göstermektedir.

Ayasuluğ için deftere kaydedilen vergiler uzun süre değişmeden aynı şekilde alınmaya devam etmiştir. Eğer bu konuda müdahale olursa buranın ileri gelenleri müdahale ile ilgili şikâyette bulunmuşlar, bunun engellenmesini istemişlerdir.

H.1105 (M.1694) yılında Ayasuluğ'a tabi olan Hoşcalı? karyesi 3 tam 1 sülüs* hanesi ve 10 nefereni olan imar edilmiş bayındır bir karye durumundadır. Muharrir Halil Ağa tarafından H.1087 (M.1676) tarihinde Ayasuluğ kazasına tahrir edilmiştir. Ancak M.1694 yılında Ada kazasına ilhak edilmiştir. Ayasuluğ kazasının ulema ve

¹⁷⁵ **B.O.A.**, (A. {DVNS.AHKA.d. (Bâb-ı Asafi Divan-ı Hümayun Sicilleri Anadolu Ahkam Defterleri), Sıra Numarası:00106, s.124.

* Sülüs-sülüs üçte bir 1/3 (Şemseddin Sami, **Kamus-i Türkî**, Sahib ve naşiri "İkdam" sahib-i imtiyazı ve başmuharriri Ahmed Cevdet, İkdam Matbaası, Dersaadet(İstanbul) H.1317 (M.1899) s.461.

suleha, ayan-ı devlet ve fukarası bu durumdan şikâyetçi olmuşlardır. Çünkü kazanın yükümlülüğünde pek çok avarız vergisi mevcuttur. Ada kazasına ilhak edilmesi Hoşcalı karyesine yeni vergiler konmasına neden olacağından hem karye hem de Ayasuluğ halkı perişan olacak diye bu karardan vazgeçilmesi istenmiştir. Hoşcalı karyesi H.1087 (M.1676) tarihinde Ayasuluğ'a yazıldığı için ve defterlerde yine o şekilde geçtiğinden Ada kazasına yazılmaktan vazgeçilmiştir.¹⁷⁶

H.1171 (M.1758) yılında Ayasuluğ'un Kabala (Kible), Ece ve Anduz karyelerinden toplam 15199 akçe olan resm-i çift, resm-i bennak, öşr-ü şair, zeytin ve cürm-ü cinayet vergileri tahsil edilmektedir. H.1075 (M.1665) tarihinde ruznamçe defterinde Derya Müteferrikalarından Mehmed bin Ahmed'in zeameti iken Anduz karyesi Öküz Mehmed Paşa Evkafı tarafından tasarruf edilmek istenmiş; ancak Mehmed'in oğulları Mustafa ve Ahmed'e H.1091(M.1680) yılında tevcih edilmiş olduğundan ve bununla ilgili berat hala üzerlerinde olduğundan vakfin Anduz karyesine müdahale etmemesi istenmiştir.¹⁷⁷

Miri arazi sisteminin uygulandığı ve çift tabir edilip toprağı eken reayadan alına çift resmi 1724 yılında Ayasuluğ'a tabi Tırha ve Yedi Bergos karyelerinden alınmamaktaydı. Resm-i çift ve Şemhane mukataatı alınmayıp, bu vergiler sadece Aydın sancağından talep edilmekteydi. Ancak mukataanın mültezimi Mustafa bu vergileri Tırha ve Yedi Bergos karyelerinden zorla almış, bu nedenle 2-3 senedir zor durumda kalan halk Sultana başvurarak bunun engellenmesini istemiştir.¹⁷⁸

Yine 1800 yılında vergilerin toplanmasında çıkan bir ihtilafın konu olduğu arzdan geliri Yahşi Bey Vakfına ait olan vergilerin H.1193'ten (M.1779) beri aynı şekilde toplandığını görmekteyiz.

3 çift	231 akçe
3 bennak	74 akçe

¹⁷⁶ B.O.A., AE.SAMD.II., D.Nu:9, G.S.Nu:941.

¹⁷⁷ B.O.A., C.TZ., T.Nu:792.

¹⁷⁸ B.O.A., C.TZ., T.Nu:5428.

Hınta ve şair, sair hububat, penbe ve ketan, resm-i kovan, resm-i ganem, resm-i bostan, resm-i tapu-yı zemin, resm-i arusane, resm-i deştbanı, bad-ı heva, yave ve kaçgun, resm-i duhan, kışlakciyan ve sair tayyarat	
	Toplam 9 353 akçe

Bu gelirler cami ve türbedar vazifelilerinin maaşları için harcanmıştır.¹⁷⁹

b. Avarız

Avarız-ı divaniye ya da tekâlif-i örfiye denilen avarız vergisi, 16. yüzyıl sonlarına kadar olağanüstü zamanlarda alınan ve miktarı doğrudan Divan-ı Hümayun tarafından tespit edilen bir vergidir. Halktan nakit olarak toplandığı gibi aynî ya da hizmet olarak da alınabilirdi.¹⁸⁰

Ayasuluğ'un avarız, nüzul ve mukataa vergilerinin Aydın Muhassıllığı'na bağlı olarak toplandığından bahsetmiştik. Cevdet Tasnifi Dahiliye 4507 tasnif numaralı belgeye göre H.1169 (M.1756) tarihinde Tırha karyesinde 11 avarız hanesi mevcuttu ve her sene zeamet subaşısına, üstlerine düşen avarız vergisini Aydın Muhassıllığına verilmek üzere ödemekteydiler.

Elimizdeki MAD.3098 numaralı H.15 CA 1079 (M.21 Ocak 1668) tarihli Aydın Livası avarız defterinde Ayasuluğ ve karyelerine ait avarız haneleri ve miktarı şöyledir:

Ayasuluğ der Liva-yı Aydın

MAHALLE	HANE	
Cami?	1,5	
....Kal'a	4	

¹⁷⁹ B.O.A., C.MF. (Cevdet Tasnifi Maarif), T.Nu: 3841.

¹⁸⁰ Ünal, a.g.e., s.160.

Kaya	4,5	
Şeyh	3,5	
Alaca	5,5	
Kemer	7	
İmaret?	1,5	
Kuyumcu	3	
3 ev 1 avarız hanesi* olarak	Yaklaşık 84 ev	1 ev en az 3 kişi= 252 kişi

KARYE	HANE	RUB	
Gireceli	4	1	
Havuccılar	8	1	
Çirkince	6	1	
Arvala	4	1	
Ulucak	3	1	
Uzgur	25		
Boz	6	1	
Kızılcagedik	4	1	
Büklü	3		
Seydiler	2		
Sükud	4	1	
Yünlü?	2		
Karaisalı	6		
Cıblak-1 Güzelhisar	3		
Cıblak-1 Tire	5		
Başcılar	3		
Uzunerler	3		
Beğlikdere	2		
Hisarcık	2		
Kulfallu	2		
Özi?	1		

Cemaat-i Kızılkeçili an perakende-i reaya-yı mezbur	8		
Yekün hâsıl	140,5		
3 ev 1 avarız* hanesi	294 ev		1 ev en az 3 kişi= 882 kişi

c. Mukataa

Geliri kimseye dirlik olarak verilmeyip doğrudan merkez hazineye alınan vergi ve gelir kaynaklarıydı. Maden işletmeleri, tuz, şap vs. gibi devlete ait kaynaklar, şehirlerdeki bedesten, tabakhane, boyahane, kasabhane, şemhane, meyhane vs. gibi ticari ve sınaî işletmeler, damga, mizan, bac gibi gümrük vergileri ile iskeleler mukâta'a usulü ile işletilmekteydi.¹⁸¹

Daha önce de bahsettiğimiz gibi Ayasuluğ'un mukataa gelirleri Aydın muhassıllığına bağlıydı ve toplanması muhassılların sorumluluğundaydı.

Avarız hanesinin 3,5,7,10 ve 15 evden oluşabildiğini (Ünal, **a.g.e., s.162) göz önüne alarak Ayasuluğ ve karyelerindeki yaklaşık nüfusu belirlemek için 1 avarız hanesini 3 ev olarak hesapladık. 17. ve 18. yüzyıllarda Ayasuluğ'un nüfusunun 16. yüzyıla oranla azalmış olması nedeniyle bu oranı dikkate aldık.

¹⁸¹ Ünal, **a.g.e.**, s.153.

B. OSMANLI TOPRAK SİSTEMİ İÇİNDE AYASULUĞ

1. Timar

Bilindiği gibi Osmanlı Devleti eyaletlerin yönetimini kolaylaştırmak, otoritesini en uzak noktalara kadar iletmek amacıyla toprakları belli bir düzen içerisinde idari bölümlere ayırmıştı. Bu idari yapılanma içerisinde üretimin düzenli bir şekilde yapılması, vergilerin toplanabilmesi için toprakları verimine ve gelirine göre parçalara ayırmıştır. Has, zeamet ve timar olarak düzenlenen bu sistemde, devlet hizmetinde bulunan memur ve askerlerin maaşları da ödenmiş oluyordu.

Has, senelik geliri 100 bin akçeden fazla olan topraklardı. Padişah ve şehzadelere de verilen has, vezir, beylerbeyi, defterdar, nişancı gibi yüksek rütbeli memurlara hizmetleri karşılığı verilirdi.¹⁸²

Zeamet, geliri 20 bin akçeden 100 bin akçeye kadar olan topraklardı. Subaşı, eyalet merkezindeki defterdarlara ve sancaklarda alaybeylerine verilirdi. Zeamet sahipleri gelirinin 20 bin akçesini kendine ayırdıktan sonra her 5 bin akçesi için 1 cebelü beslerdi. Bu cebelülerle birlikte sancak beyinin maiyetine girerlerdi.¹⁸³

Timar, senelik geliri 3 bin akçeden başlayıp 20 bin akçeye kadar olan dirliğe denir. Verildikleri kişilerin hizmetlerine göre ayrı isimler almıştır. Hizmet timarı olarak adlandırılan timar, bazı camilerin imamet ve hitabetleriyle saray hizmetlerinde bulunanlara mahsustu. Sivil timar olarak da adlandırılır. Bunlar içinde asesbaşı, mirahur, muhtesib, kadı, imam, hatib gibi askeri olmayan kimseler yer almaktaydı. Mustahfiz timarı, mensup oldukları kaleyi korumaları karşılığı kale komutanlarına ve kalede görevli olan askerlerle her türlü hizmetlilere tahsis edilen timara denirdi. Eşkinci timarı da süvari timarıydı. Bu timar sahipleri yıllık gelirinden “kılıç” denilen 3 bin akçelik kısmını kendine ayırdıktan sonra her 3 bin akçe için 1 cebelü beslemek zorundaydı.¹⁸⁴

¹⁸² İsmail Özçelik, **Sosyo-Ekonomik Tarihimizden Kesitler**, Kırıkkale Üniversitesi Yay. Kırıkkale, 2004, s.139.

¹⁸³ Özçelik, **a.g.e.**, s.139.

¹⁸⁴ Yusuf Halaçoğlu, **XIV-XVII. Yüzyıllarda Osmanlılarda Devlet Teşkilatı ve Sosyal Yapı**, TTK Yay., Ankara, 2003, s.98; Özçelik, **a.g.e.**, s.136.

Timar sahibine “sahib-i arz” denirdi.¹⁸⁵ Sahib-i arz, toprağın mutlak sahibi olmaz sadece toprakları üzerinde yaşayan köylülerin ürettiği ürünlerden devlet adına vergileri toplardı. Ayrıca devletin otoritesini orada devam ettirir, savaş esnasında beslediği cebelülerle birlikte sancaktaki alaybeyinin komutasında sefere katılırdı. Eğer sorumluluklarını yerine getirmezse arazisi elinden alınırdı. Sahib-i arz ölür ya da başka sebeplerle timarı boş kalırsa eli silah tutan oğlu varsa timarı ona veya başkasına verilirdi. Hizmetteki timar sahibi elindeki araziye bir başkasına veremezdi.¹⁸⁶

Osmanlı Devleti'nin güçlü olduğu dönemlerde düzenli bir şekilde işleyen bu sistem devletin diğer kurumlarında olduğu gibi 17. yüzyılın sonlarından itibaren bozulmaya başlamış ve eski hüviyetini kaybetmişti. Timar dağıtımında eski esaslara uyulmaması askerlikle ilişkisi olmayanların timarlara sahip olması sonucunu doğurmuştur. I.Abdülhamid ve III. Selim dönemlerinde yapılan bazı çalışmalarla timar sistemi ıslah edilmeye çalışıldıysa da bunlar yetersiz kalmıştır. III. Selim'in çıkardığı 9 Eylül 1792 tarihli kanun ve buna bağlı Hatt-ı Hümayun ile eyalet askerleri düzene sokulmaya çalışıldı. Ancak timar ve zeamete eski rağbetin kalmaması düzenin tekrar sağlanmasını engellemiştir. Bu nedenle 1844 yılından itibaren timar sistemi ortadan kaldırılmıştır.¹⁸⁷

Buraya kadar özetlemeye çalıştığımız timar sisteminin incelediğimiz dönemde Ayasuluğ için ne ifade ettiğine gelince; Anadolu'da birçok bölgede rastlanıldığı gibi timar sistemi 19. yüzyılın başına kadar tamamen ortadan kalkmamıştır. Birçok timar mahlûl olsa da 18. yüzyılın sonu ve 19. yüzyılın başlarında dahi işletilebilen timar, zeamet ve haslar mevcuttur. Bunlardan bazıları iltizama dönüştürülerek timar vasfından çıkarılmıştır. Örneklerini belgelerden görebildiğimiz kadarıyla 1629'dan 1796 tarihine kadar Ayasuluğ'da hala timar uygulamasının devam etmektedir. Bu uygulamanın ne kadar başarılı olduğunu pek tahmin edemesek de uygulama sürdürülmüştür. Bu dönemde Ayasuluğ'un köylerinde farklı miktarlarda timarlar mevcuttur.

¹⁸⁵ Halaçoğlu, **a.g.e.**, s.97; Özçelik, **a.g.e.**, s.136.

¹⁸⁶ Halaçoğlu, **a.g.e.**, s.97.

¹⁸⁷ Halaçoğlu, **a.g.e.**, s.100.

Karye	Tarih	Timar miktarı
İne	1629	85 032 akçe ¹⁸⁸
Dirmillü	1678	1 600 akçe ¹⁸⁹
Uzгур	1678	16 000 akçe ¹⁹⁰
Girmanlu	1684	1 400 akçe ¹⁹¹
Emirgazili	1777	2 220 akçe ¹⁹²
Beylikdere	1780	13 452 akçe ¹⁹³
Kayalar, Ece, Endez	1796	23 869 akçe ¹⁹⁴

Ayasuluğ'da iki yüzyıl boyunca merkezle yapılan yazışmalardan timar tevcihi, timara yapılan müdahaleler için yapılan şikâyetler, asker yoklamasına gelmediği için timarın alınması gibi konularda pek çok ufak tefek olay hakkında bilgi edinebiliyoruz.

İne karyesinde bulunan timar miktarı 1629 tarihinden önce Nişancı Vezir Yusuf Paşa tarafından hazineye teslim edildiğinden aynı hâsılat bedelinin mahaller için deftere kaydedilmesi hususunda suret verilmiştir.¹⁹⁵ Burada Yusuf Paşa'nın timar gelirini hazineye teslim etmiş olması dikkat çekicidir. Timar uygulamasında esas; mahsul olarak toplanan vergi gelirlerinin nakit paraya çevrilmesi ve devlet hazinesi halinde toplanarak oradan devlet görevlilerine dağıtılmasının zor olması nedeniyle asker ve memurlara maaş karşılığı toprak verilmesidir.¹⁹⁶ 1678 tarihinde Divan-ı Hümayun kâtipleri duacı ve emektar kişilerinden Mehmed, Ayasuluğ nahiyesinin Uzгур karyesi ve çevresinde tasarruf ettiği 16 000 akçe timarın gelirlerinin yetmediği ve zulme uğradığından şikâyet etmiştir. Bu konu Sığla Livası alaybeyi, zuama (zaimler) ve erbab-ı timarlarına sorulmuş, durumun doğruluğu sultana arz edilmiştir. Mehmed, katılması gereken seferlere de katıldığını belirterek timarının 1/3 ve 2/3'ünün kendine yazılmasını rica etmiştir.¹⁹⁷ 1678 tarihindeki başka bir olay da timar sahibinin asker yoklamasında

¹⁸⁸ B.O.A., Defter :2578-0013.

¹⁸⁹ B.O.A., İE.AS. (İbnülemin Tasnifi Askeriye), G.S.Nu:1509.

¹⁹⁰ B.O.A., İE.DH. (İbnülemin Tasnifi Dahiliye), G.S.Nu:158.

¹⁹¹ B.O.A., C.TZ., T.Nu:554.

¹⁹² B.O.A., İE.AS., D.Nu:12, G.S.Nu:1164.

¹⁹³ B.O.A., C.TZ., T.Nu:3133.

¹⁹⁴ B.O.A. C.ML., T.Nu:8992.

¹⁹⁵ B.O.A., D:2578-001.3

¹⁹⁶ Özçelik, a.g.e., s.134.

¹⁹⁷ B.O.A., İE.DH., G.S.Nu:158.

bulunmadığı için timarının alınmasıyla ilgilidir. Ayasuluğ'un Dirmüllü karyesi ve çevresindeki 1 600 akçelik timarın sahibi Mehmed'in bulunması gereken asker yoklamasında bulunmaması ve sefere katılmaması nedeniyle elindeki timar Sığla Alaybeyi Ahmed tarafından alınmıştır. Sığla Alaybeyi bu 1 600 akçelik timarın Süleyman adlı kişiye tevcih edilmesi için merkezden ferman yazılmasını rica etmiştir.¹⁹⁸ 1775 tarihinde Emirgazili karyesinde bulunan 2 220 akçelik timar ferman olunan asker yoklamasına geldiği ve sefer-i hümayuna katıldığı için Mustafa adlı kişiye tevcih olunmuştur. Onun ölümünden sonra da Sığla miralay tarafından yazılan arzla Ahmed'e tevcih edilmesi istenmiştir.¹⁹⁹ 1725 yılında Üsküdar'da Mirahur Mahallesi sakinlerinden Mehmed oğlu Ali, Ayasuluğ timarı toprağında bulunan 25 dönüm bir kıta tarlasına, yazıcıbaşı olanların yaptığı müdahalenin men edilmesi için mahkemeye başvurmuş, Ali'nin elinde bulunan hüccet-i şerif ve sipahi temessükü nedeniyle bu kişilerin men edilmesi için ferman buyrulması rica edilmiştir.²⁰⁰ 1780 tarihinde hala Ayasuluğ'da timar uygulamalarının devam ettiğini görmekteyiz. Ayasuluğ'un Beylikdere karyesindeki 13 452 akçelik timara Cezayir Eyaleti defteri kâtipliğini alarak mutasarrıf olan Hasan, çocuksuz olarak vefat etmiştir. Onun ölümüyle hem defter kâtipliği görevi hem de timarı boş kalmıştır. Hasan'a emr-i şerif verilmiş olduğundan defter kethüdası Mehmed Halim'in arzıyla 1193 senesi Zilhiccesinin 29.günü (M.6 Ocak 1780) Kaptan-ı Derya Gazi Hasan Paşa tarafından burası götürü olarak mühürlü tezkireyle* mülazıma tevcih edilmiştir. Timarın mülazıma, Hasan Paşa'nın sancağında sakin olup alaybeyi bayrağı altında, birlikte sefere katılmak şartıyla tevcih olunduğu defter emini Osman aracılığıyla hatırlatılmıştır.²⁰¹ Hasan'a timar daha önce merkezden padişah beratıyla verildiğinden onun mahlûl kalan timarı tezkireli olarak verilmiştir.

¹⁹⁸ B.O.A., İE.AS., G.S.Nu:1509.

¹⁹⁹ B.O.A., İE.AS., D.Nu:12, G.S.Nu:1164.

²⁰⁰ B.O.A., C.DH. (Cevdet Tasnifi Dâhiliye), T.Nu:11030.

*Timarlar tezkireli ve tezkiresiz olarak verilir. Beylerbeyinin merkeze sormadan verdiği timarlar tezkiresiz timarlardı. Bunlar kılıç olmayıp yalnız hisselerden oluşur ve icmal defterine yazılmazdı. İcmal defterine kayıtlı bütün timarlar tezkireli timarlar grubuna girmektedir. Tezkireli timarlarda izin beylerbeyinden alınır, beratı ise padişah tarafından verilir. (Özçelik, a.g.e., s.141; Halaçoğlu, a.g.e., s.96).

²⁰¹ B.O.A., C.TZ., T.Nu:3133.

731 numaralı Eyalet-i Cezair'e ait zeamet ve timarlarının gösterildiği Tapu Tahrir defterinde²⁰² Sığla Sancağı'na tabi olarak Ayasuluğ'un karyelerindeki timar ve zeametler birlikte verilmiştir.

Nahiye-i Ayasuluğ der Liva-yı Sığla

- 1) Urumi ve İsalu ve Mahmudlu tabi-i mezbur10 750
- 2) Balcı Dede tabi-i mezbur 10 499
- 3) Zeytun tabi-i mezbur....8 500
- 4) Koru-yı Kızılhisar dâhil koru-yı tabi-i mezbur...9 095
- 5) Zeytun tabi-i mezbur....8 000
- 6) Dirmillü tabi-i Ayasuluğ...8 000
- 7) Dirmillü tabi-i mezbur 7 700
- 8) Gelüre? (Gelevere) nam-ı diğer Karakuyu tabi-i Ayasuluğ...7 600
- 9) Mursallu tabi-i mezbur...7 000
- 10) Yaylayakası nam-ı diğer Kabacapırnaz tabi-i Ayasuluğ.....7 000
- 11) Sağırlu tabi-i mezbur 6 299
- 12) Argavlu tabi-i Ayasuluğ.....6 000
- 13) Kızılkilise? tabi-i Ayasuluğ.....6 500
- 14) Davalye tabi-i Ayasuluğ...6 000
- 15) Gökyaka ki Gölyaka dimekle marufdur tabi-i Ayasuluğ.....5 550
- 16) Ömerbeylü ve Baklacı ve Mursallu Gök tabi-i mezbur 5 854
- 17) Bac-ı bazar Ayasuluğ 5 299
- 18) Çömlekçi tabi-i Ayasuluğ5 049
- 19) Çavdar tabi-i mezbur 5 000
- 20) Urumi ve İsalu ve Mahmudlu tabi-i Ayasuluğ....5 000
- 21) Hatunlu ve Eniklü? ve Söküd tabi-i Ayasuluğ.....5 000
- 22) Kızılkilise? tabi-i Ayasuluğ 4 999
- 23) Kızılhisar tabi-i Ayasuluğ.....4 999
- 24) An mezra'? der karye-i Ayasuluğ tabi-i mezbur 4559
- 25) Urumi ve İsalu ve Mahmudlu tabi-i Ayasuluğ 4 500
- 26) An nefsi-i Karahisar? tabi-i mezbur 4 500

²⁰² Defter I. Ahmet dönemine aittir.

- 27) Argavlu tabi-i mezbur 4444
- 28) Odesye ki Beğlikdere dimekle marufdur tabi-i Ayasuluğ.....4 325
- 29) Çavdar tabi-i Ayasuluğ 4 090
- 30) Dirmillü tabi-i Ayasuluğ 4 000
- 31) An cemaat-i Yörügan-ı Gümenos tabi-i mezbur.....3 655
- 32) Emirgazilü nam-ı diğer Değirmenderesi Reis köy.....derler tabi-i mezbur 3 240
- 33) Emirgazilü nam-ı diğer Değirmenderesi Reis köy...derler tabi-i Ayasuluğ 2 220
- 34) Boz tabi-i Ayasuluğ 2 242
- 35) Başcılı tabi-i mezbur 2 500
- 36) Emirgazilü nam-ı diğer Değirmenderesi Reis köy..derler tabi-i Ayasuluğ...2 260
- 37) Başcılı tabi-i mezbur 2 000
- 38) Başcılı tabi-i Ayasuluğ2 000
- 39) An cemaat-i reaya-yı müteferrika der nefsi Ayasuluğ 2 000
- 40) Urumi ve İsalu ve Mahmudlu tabi-i mezbur 2 000
- 41) Kızılca? ki Söküd?...dimekle marufdur tabi-i mezbur 1 800
- 42) Dirmillü tabi-i Ayasuluğ 1 600
- 43) Boz tabi-i Ayasuluğ....6 499

4. Zeamet

Senelik geliri 20.000 akçeden 100.000 akçeye kadar olan dirliğe denirdi.²⁰³ Zeametler eyalet merkezlerinde bulunan hazine timar defterdarlarına, zeamet kethüdalarına, sancaklardaki alay beylerine, kale dizdarlarına, kapucubaşlarına, divan kâtiplerine, defterhane ve hazine-i amire kâtiplerine verilirdi. Ayrıca timar sahipleri terakki (zam) olarak zeamet sahibi olabilirlerdi. Pek büyük bir suç işlemedikçe zeametleri alınamazdı, yani hayatta buldukları müddetçe tasarruf ederlerdi. Zaim adı verilen zeamet sahipleri de tıpkı haslarda olduğu gibi ilk 5.000* akçesi hariç sonraki her 5.000 akçe için cebelü beslemek mecburiyetindeydiler.²⁰⁴ Zeamet sahipleri besledikleri cebelüleri sefere götürmek mecburiyetindeydiler. Cebelüler ile birlikte sancakbeyinin maiyetine girerlerdi.²⁰⁵ Savaş olmadığı anda ise kimseye bağlı olmazlar, hatta toprakları içindeki suçluları kendileri yakalarlar, başkaları karışamazdı²⁰⁶.

Bir zeameti timar olarak parçalamak mümkün değildi.²⁰⁷ Bir kişiye verilen zeamet o kişi öldüğü zaman, yani zeamet boş kaldığı zaman, tekrar başka bir kişiye zeamet olarak verilir ve o yer bölünmezdi. Mesela 25.000 akçelik zeamet yine aynı miktarda olmak üzere başkasına verilirdi. Bu tür zeametlere “tezkereli zeamet” adı verilirdi²⁰⁸. Eğer zeamet sahibi olan bir sipahi, ihtiyarlayıp kuvvetten düşer de zeameti oğluna vermek isterse bu isteği yerine getirilirdi. Bu timar sahipleri için de geçerliydi²⁰⁹. Bunun dışında aslında timarken alınan terakkilerce zeamet olan yerler sahibi öldüğü zaman başkalarına toprak geliri bölünerek timar olarak verilirdi²¹⁰.

Zeamet sahipleri zeametlerindeki vergileri bütünüyle kendileri alır, sancakbeyi ve subaşılar müdahale edemezlerdi²¹¹.

Ayasuluğ'da timar yanında zeamet olarak tevcih edilen köyler de bulunmaktaydı. Tırha, Kırklar, Ece, Kayalar (Kabala), Endez (Anduz) karyeleri zeamet

²⁰³ Halaçoğlu, **a.g.e.**, s. 93; Özçelik miktarı 20 000- 99 000 akçe olarak vermiştir, **a.g.e.**, s.139.

²⁰⁴ Halaçoğlu, **a.g.e.**, s. 93.

*Özçelik, zeamet sahipleri gelirininin 20 bin akçesi hariç her 5 bin akçesi için bir cebelü beslerdi şeklinde ifade etmiştir.

²⁰⁵ Özçelik, **a.g.e.**, s.139.

²⁰⁶ Halaçoğlu, **a.g.e.**, s.94.

²⁰⁷ Özçelik, **a.g.e.**, s.139.

²⁰⁸ Halaçoğlu, **a.g.e.**, s. 93.

²⁰⁹ Özçelik, **a.g.e.**, s.139.

²¹⁰ Halaçoğlu, **a.g.e.**, s. 93-94.

²¹¹ Halaçoğlu, **a.g.e.**,s.94.

olarak tevcih edilen yerlerdendi. H.1126 (M.1714) yılında Tırha karyesi ve çevresindeki 20 000 akçelik zeamet Hacı Mustafa'nın üzerindeydi.²¹² Hacı Mustafa bu zeamet yanında mahlûl olan Divan-ı Hümayun kitabeti gediğini de almak için ricada bulunmuştur. Ancak kendi zeameti Derya kaleminden olduğu için uygun görülmemiştir. Bunun için Hacı Mustafa sefer olduğu zaman sefere katılacağını sefer olmadığı zamanlarda 20.000 akçe zeametinin 45. 000 akçe miri ve 1 nefer cebeli akçesi olan 7 200 akçeyle birlikte toplam 52.200 akçeyi hazine-yi amireye teslim edeceğini beyan etmiştir. Reisülküttab Süleyman Efendi'nin arzından sonra eşkinici zeameti olarak verilmesi kabul edilmiştir.²¹³

H.1191 (M.1778) yılında Elhac Rüstem Sığla Sancağı Çine ve Ayasuluğ nahiyelerinde Kırklar karyesi ve çevresinde Eyalet-i Cezair derfteri kitabeti gediği ile tasarrufunda olan zeameti ve aşar rüsumuna müdahale edildiği için şikâyetçi olmuştur. H.1089 (M.1776) senesinden beri Güzelhisar ve Sığla sakinlerinden bazı kişiler zeameti ve rüsumunu zapt etmişler, subaşısını katletmişlerdir. Aydın ve Sığla mütesellimlerine hitaben emr-i arz verilerek dergâh-ı ali gediklilerinden İbrahim Ağa'nın, hakkı olan vergileri 1192 senesi dâhil olmak üzere alması için görevlendirilmesini rica etmiştir.²¹⁴

M.1796 tarihinde Derya Kalemî zeamet ve timarları mutasarrıflarından çocuksuz ölenlerin ve hizmetlerini yerine getirmeyenlerin zeamet ve timarlarına hatt-ı hümyun ile irad-ı cedid hazinesi tarafından el konulmuştur. Sığla Sancağı'na tabi Ayasuluğ'da da bu yolla Elhac Mehmed'in Ece, Kayalar ve Endez karyelerindeki 23 869 akçelik zeametine irad-ı cedid hazinesinden el konulmuştur. Ancak Manisa mütesellimi Karaosmanzade Elhac Mehmed Ağa, Ayasuluğ'daki bu zeamete talip olmuştur. 9 000 akçe iltizamla 1 010 guruşunu harc, 7 990 guruşunu faiz olarak vermek üzere bir yıllığına tevcih edilmiştir. Bu süre içerisinde mahsulât ve vergilere başkalarının müdahale etmeyeceği belirtilmiştir.²¹⁵

²¹² B.O.A., AE.SAMD.III., D.Nu:111, G.S.Nu:10919.

²¹³ B.O.A., AE.SAMD.III., D.Nu:111, G.S.Nu:10919.

²¹⁴ B.O.A., C.ML., D.Nu:597, G.S.Nu:24635.

²¹⁵ B.O.A., C.ML., T.Nu:8992

C. VAKIFLAR

Vakıf, kişilerin kendilerine ait menkul, gayrimenkul mallarını ya da paralarını toplumun yararına bağışlamasıdır.²¹⁶ Kelime olarak Arapçada durdurmak, alıkoymak anlamına gelir ve 8. yüzyıl ortalarından 19. yüzyıl sonlarına kadarki dönemde İslam ülkelerinin sosyal ve ekonomik hayatında önemli bir rol oynayan dini-sosyal bir müessesedir.²¹⁷

İslamiyet öncesi ve İslamiyet sonrasında kurulan Türk devletlerinde devletin temel görevi, halkın refah ve mutluluğunu sağlamak olmuştur. Bu aşamada toplum içinde farklı gelir seviyesine sahip gruplar arasında sosyal dengenin sağlanması gerekmektedir. Vakıflar, bu amacı gerçekleştirmede devlete yardımcı olmuş en önemli kurumlardandır. Özellikle Osmanlı Devleti zamanında devlet-toplum-fert ilişkisi açısından yüzyıllarca sosyal barışın ve sosyal adaletin sağlanmasında birinci derecede görev üstlenmişlerdir.²¹⁸

Kişiler sahip oldukları gayrimenkul, arazi ve malları vakfedebilirlerdi. Vakıf yapan kişinin mülkiyet sahibi, akli başında yetişkin olması şarttı. Ayrıca borçlu da olmaması gerekiyordu. Mülkiyet sahipleri malları veya nakit paralarını kendileri şartlarını belirleyerek bağışlardı. Vakıf kuran kişi vakfını kendi soyundan gelenlere vakfedebildiği gibi hem ailesi hem de toplumun yararına vakfedebilirdi.²¹⁹ Vakıf sahibi, vakfiye denilen bir metinle vakıfların nasıl çalışacağını, ne amaçla yapıldığını, vakıfta görevli olanlara ne kadar ücret verileceğini ve bunların nasıl yönetileceğini tespit ederdi. Vakfın başına getirilen vakıf mütevellisi ise vakfın idari ve mali işlerini yürütürdü.²²⁰

Vakıflar kuruluş amaçları olarak iki kısma ayrılırdı. Birincisi “aynıyla intifa olunan” yani bizzat kendisinden yararlanan vakıflar. Bunlara “müessesat-ı hayriye” adı verilirdi. Camiler, medreseler, mektepler, imaretler, zaviyeler, kütüphaneler, misafirhaneler, köprüler, hastaneler, çeşmeler, sebiller ve makberder bu kısma girer. Bunlardan doğrudan toplum yararlanırdı. İkincisi ise “aynıyla intifa olunmayan” fakat

²¹⁶ Ünal, a.g.e., s.226.

²¹⁷ Bahaeddin Yediyıldız, “*Vakıf*”, **İslam Ansiklopedisi**, Cilt:13, M.E.B., İstanbul, 1993, s.153.

²¹⁸ Ünal, a.g.e., s.227.

²¹⁹ Ünal, a.g.e., s.229.

²²⁰ Ünal, a.g.e., s.230.

birincilerin sürekli ve düzenli bir şekilde işlemlerini sağlayan bina, arazi ve nakit para gibi gelir kaynaklarının teşkil ettiği vakıflardır. Bunlara da asl-ı vakıf deniyordu.²²¹

Vakfedilen bina ve kuruluşların sürekli olarak işlemesi için düzenli gelire ihtiyaç vardı. Hem bunların genel masraflarını karşılamak hem de oralarda çalışanların ücretlerini ödemek için vakfedilen nesnelere arasında, araziler (bazı köylerin tamamı, her türlü ziraat işletmeleri, çiftlikler, tarlalar, üzüm bağları), mesken olarak kullanılan binalar, dükkânlar veya ekonomik amaç için yapılmış başka yapılar gibi gayrimenkuller ile hayvan derisi, gemi, nakit para gibi menkuller bulunmaktaydı. Bunların dışında mülkiyeti devlete ait bulunan miri arazi de vakıf haline getirilebilirdi. Arazinin üzerinde yaşayanların devlete ödemek zorunda oldukları vergiler doğrudan vakıflara verilirdi. Arazinin tasarruf hakkının da verildiği olurdu.²²²

Vakıflar tarihimizde en istikrarlı müesseseler arasındadır. Osmanlı idaresi kurumlarının istikrarına önem vermiş kolay kolay değişikliğe gitmemiştir. Vakıflar bu kurumlar arasında zikredilebilir. Osmanlı Devletinden önce kurulmuş beyliklere ait vakıflar Osmanlı idaresi altında faaliyetlerini sürdürmeye devam etmişlerdir.²²³

²²¹ Yediyıldız, **a.g.md.**, s.156; Halaçoğlu, **a.g.e.**, s.156.

²²² Yediyıldız, **a.g.md.**, s.156; Halaçoğlu, **a.g.e.**, s.157.

²²³ Ünal, **a.g.e.**, s.230.

1. Gazi İsa Bey Vakfı

Anadolu'nun her yerinde olduğu gibi Ayasuluğ'da da vakıflar kurulmuştur. İncelediğimiz dönemde bu vakıflar hala faaliyetini devam ettirmekteydi.

Bu vakıflardan biri Aydınolu İsa Bey'in kurduğu İsa Bey Vakfı, diğeri de II. Murat'ın komutanı olan ve bölgenin Osmanlı hâkimiyetine geçmesinden sonra Aydın sancağı kendisine timar olarak verilen Yahşi Bey'in²²⁴ vakfidır.

H.1025-1026 (M.1616-1617) tarihli bir defterde Aydın sancağındaki Ayasuluğla birlikte Birgi ve Keles'de bulunan İsa Bey'in Cami-i şeriflerine yapılan bir yıllık masraf gösterilmiştir.

Cemaat-i hademe-yi cami-i şerif der kasaba-i Ayasuluğ²²⁵

Vazifeli	Vazife	Günlük	Yıllık
Muharrem Halife	Hatib	6	2 160
Ali Halife	İmam	6	2 160
Piri	Müderriş	2	730
Ali	Müderriş	2	730
Mehmed	Müderriş	2	730
Osman Halife	Ser Muhaddis	4	1 440
Halil	Cüzhan	10	540
Ali	Cüzhan	10	540
Hacı Muharrem	Cüzhan	10	540
Yusuf	Cüzhan	10	540
Diğeri Halil	Cüzhan	10	540
Diğeri Ali	Cüzhan	10	540
Hacı Piri	Ma'rif	3	1 080
Dur Ali	Hanende	2	720
Alihan	1	360
Muslihiddin	Kayyum	3	1 080
Piri	Kayyum	3	1 080

²²⁴ Telci, a.g.e., s.162.

²²⁵ B.O.A., D:7734.

Yusuf	Suyolcu	4	1 440
Ömer	Suyolcu	2	720
Bayram	Harmancı	2	720
Ali	Ayasuluğ Kâtibi	3	1 080
Nasuh	Cabî	5	1 800
TOPLAM		110	21 240
			(21 270)*

Ayasuluğ Cami-i Cüzhanları²²⁶

Vazifeli	Vazife	Günlük	Yıllık
Abdullah	Cüzhan	1,5	540
Hacı Ahmed	Cüzhan	1,5	540
Mustafa	Cüzhan	1,5	540
Ali Halife	Cüzhan	1,5	540
Halil	Cüzhan	1,5	540
Muharrem Halife	Cüzhan	1,5	540
Hacı	Cüzhan	1,5	540
Ali Halife	Cüzhan	1,5	540
Mehmed Halife	Cüzhan	1,5	540
Halil	Cüzhan	1,5	540
Muslihiddin	Cüzhan	1,5	540
Ali bin Muharrem	Cüzhan	1,5	540
Osman Halife	Cüzhan	1,5	540
Mehmed Halife	Cüzhan	1,5	540
Mustafa	Cüzhan	1,5	540
Yusuf Halife	Cüzhan	1,5	540
Ali Halife	Cüzhan	1,5	540
Pir Ahmed	Cüzhan	1,5	540
Mahmud Halife	Cüzhan	1,5	540

²²⁶ B.O.A., D:7734.

* Hesapta 30 akçelik bir fark vardır.

Mehmed bin Mustafa	Cüzhan	1,5	540
Dur Ali	Cüzhan	1,5	540
Halil	Cüzhan	1,5	540
Şeyh Mehmed Halife	Cüzhan	1,5	540
Şeyh Mustafa	Cüzhan	1,5	540
Halil Halife	Cüzhan	1,5	540
Seyid Mahmud	Cüzhan	1,5	540
Yusuf Halife	Cüzhan	1,5	540
Mehmed Halife	Cüzhan	1,5	540
Mehmed bin Abdullah	Cüzhan	1,5	540
Mehmed bin Hacı Piri	Cüzhan	1,5	540
Şeyh Mehmed	Noktacı	1	360
Mehmed Halife	İne (Anya) karyesi Azize Hatun Cami-i İmam ve Hatibi	5	1 800
TOPLAM		51	18 000
			(18 360)*

Yine aynı defterde camilere yapılan harcamalar da bulunmaktadır.

Ayasuluğ cami-i şerifine yapılan masraflar:²²⁷

	Vakiyye (Okka)	Kıymet
Şem-i asel	20	600
Zeyd yağı	60	600
Yağ mumu		300
Hasır için		200
Suyolu için bezir yağı ve ...	55 / 22	666
Suyolu için künk ve lök		70

²²⁷ B.O.A., D:7734.

*Hesapta 360 akçelik bir fark vardır.

Keles Camii şerifi için şem-i asel	7	280
Yağ mumu		250
Çeltik der-kıyye-yi....?	5	300
Tohumu çeltik		640
Çeltik ambarı sıvasıyla		315
Yağhane masrafı		360
Yağhane için gazgan		800
Dalyan tamiri için		1 200
Dalyan ağı		1 600
Keles Camii şerifi için		80
Harc-ı mahsul		3 000
Birgi Camii şerifinin içine ve dışına yatan revandeden		6 500
Keles camii şerifinin revandeden		1 500
Çeltik öşrü de talep eylediklerinde kadı efendiye ücret-i kadim hüccet ve emr-i şerif için		800
İmza resmi		1 000
Toplam		13 760
MASRAF TOPLAM		142 160

H.1178(M.1764-1765) tarihinde Ayasuluğ, Birgi ve Keles'deki İsa Bey'in Cami-i şeriflerinin mütevellisi olan Abdullah Efendi'nin bir yıllık gelir ve gider defteri şöyledir.²²⁸

120000 İrad-ı vakf-ı şerif

Beray-ı masarîf-ı cevami-i şerif ber vech-i mu'tâd kadimdir.

Edâ-yı vazife-i hidemat cevami-i şerif	60 480
--	--------

²²⁸ B.O.A., D:5314.

Edâ-yı rikab-ı hümayun teslim-i Ağa-yı berat-ı cedit sultan	18 000
Edâ-yı baha-yı şem-i asel bera-yı azam cevami-i şerif	12 000
Revgan zir bera-yı azam cevami-i şerif	4 600
Hasır bera-yı cevami-i şerif	9 000
Toplam	104 080
.....vakf-ı Gazi İsa Bey	11 000
Kanadilve bera-yı azam cevami-i şerif	4 240
Harc-ı muhasebe ber vech-i mu'tâd kadim	1 200
TOPLAM	120 520

Ayasuluğ cami görevlilerinin harcamaları:²²⁹

Vazifeli	Vazife	Günlük
Hüseyin Halife bin Veli	Hatib	5
Mustafa Halife	İmam	4
Mehmed Halife	Mu'di	2
Ali Halife	Mu'di	2
Ali Halife	Kayyum	2
Mehmed	2
Mehmed	Hademe-i kennas-1 helâ	1
Hasan Halife bin Veli	Ser Muhaddis	1
İbrahim Halife	Ma'rif	2
Süleyman Halife	Katib-i Vakıf	3
Ali Halife	4
	Vazife-i vezaret	8
Elhac Ömer	Serdar? Müteveli ba-öşr-ü mahsul	1

²²⁹ B.O.A., D:5314.

Şeyh Mehmed bin Osman	Vaiz	6
Hüseyin Halife ibn Veli	Cüzhan	1
Mustafa	Cüzhan	1
Mehmed	Cüzhan	1
TOPLAM	17 Neferen	45
Keles Cami-i Şerifi'yle birlikte		Toplam: 130

İsa Bey'in Ayasuluğ, Birgi ve Keles'teki cami-i şerifinin mütevellisi olan Abdullah Efendi'nin H.1179 (M. 1765-1766) tarihli bir senelik hesap defterine göre camilerin harcamaları şöyledir.²³⁰

Rikab-ı hümayun görevi	18000
Harc-ı muhasebe ber vech-i mu'tâd kadim	01200
Baha-yı şem-i asel bera-yı cevami-i şerif ber vech-i kadim	12000
Kilim ve hasır bera-yı cevami-i şerif	12980
Revgan zir bera-yı cevami-i ber- vech-i mu'tâd	04600
TOPLAM	48780
Revgan şem' bera-yı cevami-i şerif	01200
Muhaddis-i vazife ref' içinferman	02400
Hidemât türbe-yi merhum Gazi İsa Bey	09600
TOPLAM	61980
Edâ-yı vazife-yi hidemat cevami-i şerif	60480
TOPLAM	122460
Deyn-i evvel hesabın hatası vardır	81774
TOPLAM	204234
Masraf Toplam	122 060

²³⁰ B.O.A., D:5802.

Gelir	120 000
Fark	2 060
Önceki Borç	81 774
TOPLAM	83 834
Masraf Toplamı	61 580
Vazife	60 480
TOPLAM	122 060
Önceki Borç	81 774
Gelir	120 000
Defter Borcu	83834

Vakıfların masraflarını ve çalışanların ücretlerini karşılamak için vakıflara bağlı köylerin bulunduğunu belirtmiştik. Ayasuluğ'da da vakıf köyleri mevcuttu. Çirkince ve Kuyumcu köyleri Gazi İsa Bey'in yaptırmış olduğu caminin vakıf köyleriydi. Kuyumcu ve Çirkince reayası avarız-ı divaniye ve tekâlif-i örfiyyeden muaflardı ve bu konuda emr-i şerif verilmişti. Buradaki çeltikçi reayaya verilen emr-i şerifin tarihi H.1115 (M.1703)'dir. 1785 yılına kadar bu muafiyet hala devam etmekteydi. Hatta bu tarihlerde köylere emr-i şerifin tarihi eski olduğu için müdahale edenler olmuştur. Halk da muafiyetlerinin devamı ve müdahalenin engellenmesi için muafiyetlerini devam ettiren yeni bir emr-i şerif verilmesini rica etmişlerdir. Hazine-i Amire'deki vakıf defterlerinde 1703 tarihli emirden başka kayda rastlanmadığı Maliye Kaleminden de doğrulanmıştır.²³¹

Gazi İsa Bey'in vakfi çalışanlarıyla ilgili birkaç olay belgelerden takip edilebilmektedir. 29 Muharrem 1178 (29 Temmuz 1764) tarihinde Birgi, Keles ve Ayasuluğ'daki Gazi İsa Bey vakfının mahsulünden almakla günlük 3 akçe ile hatip olan Mecid Halife kendi isteğiyle görevini Süleyman ibn Hocazade Hasan Efendi'ye

²³¹ B.O.A., C.EV. (Cevdet Tasnifi Evkaf), T.Nu:31488.

bırakmış bu konuyla ilgili berat verilmesini Saray-ı Cedid Ağası Mehmet Bey rica etmiştir.²³²

29 Receb 1199 (7 Haziran 1785) tarihinde İsa Bey'in Keles'teki cami-i şerifi imamı Mustafa ibn Mustafa varissiz olarak vefat etmiş, yerine kardeşi Esseyid Mehmet halife her vazifeyle vakfın mütevellisi tarafından imam olarak ilam edilmiştir. Saray-ı Cedid Hasan Ağa tarafından bu görevin tevcih ve ihsan edilmesi rica edilmiştir. Mustafa'nın maaşı Birgi, Keles ve Ayasuluğ'daki vakıflardan karşılanmakta ve 3 akçe olarak ödenmekteydi.²³³

H.1209 (M.1795) tarihinde günlük 10 akçe maaşla imam, hatip ve şeyh olan Osman Efendi ibn Mehmed vefat edince yerine oğlu Mehmed'in ilim sahibi olması nedeniyle, yine günlük 10 akçe ile atanması için Kuşadası naibi arzda bulunmuştur. Bunun üzerine Mehmed'e berat verilerek babasının vazifesine atanmıştır.²³⁴

²³² B.O.A., C.EV., D.Nu:632, G.S.Nu:31852.

²³³ B.O.A., C.EV., T.Nu:26199.

²³⁴ B.O.A., C.EV., T.Nu:4659.

2. Yahşi Bey Vakfı

Söylediğimiz gibi Yahşi Bey'in de Ayasuluğ'da bir medresesi ve türbesi bulunmaktaydı.²³⁵ 17. ve 18. yüzyıla ait elimizde vakıf defteri mevcut bulunmamasına rağmen elimizdeki belgelerden 1800 yılına kadar faaliyette olduğu anlaşılmaktadır.

H.1171 (M.1758) yılında Yahşi Bey medresesi eğitimine devam etmektedir. Elhac Mehmed Efendi ve Elhac İbrahim Efendi müderrisleridir.²³⁶

1796 tarihinde Ayasuluğ medresesi vakfında günlük 15 akçe verilen bir vakıf nazırı bulunuyordu. Ayrıca Elhac Ahmed, Hacı Ali ve Seyid Mustafa vakıf mütevellisi olar görev yapmaktadır.²³⁷

1777 yılına gelindiğinde medresenin harap olduğu ve eğitimine müsaade edilmediği anlaşılıyor. Bu tarihe kadar 1759'da müderris olan Mehmed Efendi hala aynı görevde bulunmuştur; çünkü 7 Ağustos 1776 yılında buradaki müderrisliği yeniden onaylanmıştır. Maaşı günlük 10 akçedir. Onun vefatından sonra 17 Şubat 1777 yılında günlük 10 akçe maaşla Ahmed Efendi müderrislik görevine getirilmiştir.²³⁸

Medrese harap olduğu halde yeniden müderris atanması ilginçtir. Çünkü öğrencisi Kuşadası'na nakledilmiştir.²³⁹ Müderrislerinin bazıları Tire ve Kuşadası'nda oturmaktadır.²⁴⁰ 1785 yılında da Ayasuluğ Yahşi Bey Medresesinin öğrencilerinin Tire'deki Yahşi Bey Camisinin avlusunda yapılacak medreseye nakledilmesi istenmiştir. Ayrıca 1784 yılında Ayasuluğ medresesine müderris olarak görevlendirilen ve Tire'de oturan Şeyh Ali Efendi, bu yeni yapılacak medresede eğitime devam edecektir.²⁴¹ 1790 yılında harap olan Ayasuluğ medresesi ve Tire'deki medreseye bir nazır atanmıştır.²⁴²

1215 tarihinde Ayasuluğ'daki medresede müderris ve cüzhanlar görev yapmaktaydı. Elimizde vakıf defteri mevcut olmadığından medresenin tamir edilip edilmediğiyle ilgili bir bilgi bulunmuyor; ancak müderris ve cüzhanların maaşlarının

²³⁵ Telci, a.g.e., s.162.

²³⁶ B.O.A., C.MF., T.Nu:8599.

²³⁷ B.O.A., C.MF. T.Nu:7611.

²³⁸ B.O.A., C.MF., D.Nu:74, G.S.Nu:3679.

²³⁹ B.O.A., C.MF., D.Nu:74, G.S.Nu:3679.

²⁴⁰ B.O.A., C.MF., T.Nu:5028.

²⁴¹ B.O.A., C.MF., T.Nu:5028.

²⁴² B.O.A., C.MF., T.Nu:4009.

Tire nahiyesine bağı Bergos karyesi ve Ayasuluğ karyelerinden alınan vergilerle ödeniyor olması medresenin tamir edildiğini düşündürüyor. Bergos karyesindeki 22 küçük dükkânın geliri ve vergilerden elde edilen 9 353 akçeyle birlikte 17 133 akçe Ayasuluğ'daki Yahşi Bey medresesine aitti. Ayrıca Tire'de kirada bulunan hamamla birlikte diğer kira geliri olan 65 517 akçe, Yahşi Bey'in imareti ve Ayasuluğ'daki medrese nazırının günlük 5 akçe olan maaşı verilmekteydi. Yine bu gelirden müderrise günlük 20 akçe, kassam, nevvab ve cüzhanlara 1 akçe, Yahşi Bey ile eşinin türbedarına yarım akçe verilmekteydi. Vergilerin toplanması işi Yahşi Bey imareti mütevellisine bırakılmıştı.²⁴³ İncelediğimiz belgeden anlaşıldığına göre vergiler ve ödenen maaşlar 1779 yılında da aynı miktardaydı.²⁴⁴

Ayrıca 1782 yılında Ayasuluğ'un Gümüş karyesinin gelirleri, Sadrazam Gedik Ahmed Paşa Evkafı'na bağı, Karahisar-ı Sahip'teki caminin tamiri için, vakıf mütevellilerinden Salih tarafından "asaleten" ve kardeşleri Ahmed ve Emine taraflarından "vekâleten" bir yıllığına Hafız Elhac Yusuf'a 2100 guruş karşılığında iltizama verilen gelirler arasındaydı.²⁴⁵

²⁴³ B.O.A., C.MF., T.Nu:3841.

²⁴⁴ B.O.A., C.MF., T.Nu:3841.

²⁴⁵ Tanju Demir, **18. Yüzyılın Sonu ve 19. Yüzyılın Başında Denizli**, Dan. Doç.Dr. Serap Yılmaz, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, İzmir, 1996, s.52.

D. KONAR-GÖÇERLER

Türkler, 1071 Malazgirt Savaşı'ndan sonra Anadolu'ya kesin olarak yerleşmeye başlamışlardır. 1015'teki keşif amaçlı seferlerden sonra Doğu Anadolu'da başlayan yerleşme 1071'den sonra Orta ve Batı Anadolu'ya doğru devam etmiştir. Çaka Bey'in 1081'de İzmir'i alıp beyliğini kurmasıyla Türkler bu bölgede görülmeye başladı. Ancak onun ölümü ve I.Haçlı Seferiyle İç Anadolu'ya çekildiler. 1243'teki Köseadağ Savaşı'na kadar buranın ötesine geçemediler. Köseadağ Savaşı'ndan sonra Anadolu'da başlayan Moğol istilası ve bunların önünden kaçan Türkmen aşiretlerinin Batı Anadolu'ya yaptığı yoğun göçlerle Anadolu'nun batısında Anadolu Selçukluları'ndan bağımsız beyliklerin kurulmasını sağladı. Doğu ve Orta Anadolu gibi burada da Türk köyleri ve şehirleri kuruldu. Bu beyliklerden biri olup zaman içerisinde imparatorluk haline gelen Osmanlılar Anadolu'nun imarı için yoğun çaba sarf etti.

Ancak Orta Asya'dan beri yarı göçebe bir yaşam tarzına sahip Türk aşiretlerinin pek çoğu köy ya da şehirlere yerleşmek yerine eski yaşam tarzlarına devam ettiler. Bunların zaman içerisinde önemi azalmakla birlikte Osmanlı belgelerinde konar-göçer olarak isimlendirildiler.²⁴⁶

Konar-göçerler yaylak ve kışlak olarak iki yerleşim birimine sahiptiler ve yaylakta hayvancılık, kışlakta ise basit tarım ile uğraştılar.²⁴⁷ Konar-göçerler içtimai-mali sistem içerisinde timarlı reaya statüsünde idiler. Bunlar yaylak ve kışlaklarının dâhil bulunduğu timar veya vakıf arazisinde tıpkı timarlı reaya gibi üretimlerinden toprak sahiplerine vergi ödüyorlardı.²⁴⁸ Bunlar kanunlarda gösterilen adet-i ağnam, ağıl resmi, yaylak ve kışlak resmi, otlak resmi, çift resmi, arus resmi, yava ve kaçgun akçesi, bad-ı heva gibi vergilerdi.²⁴⁹

Ayasuluğ ve köylerinden bu vergilerin tahsil edilmiş olması nedeniyle konar-göçer varlığından bahsedebiliriz.²⁵⁰

²⁴⁶ Ahmet Tabakoğlu, **Türk İktisat Tarihi**, Dergâh Yay., İstanbul, 2000, s.162.

²⁴⁷ Özçelik, **a.g.e.**, s.101; Tabakoğlu, **a.g.e.**, s.162.

²⁴⁸ Tabakoğlu, **a.g.e.**, s.162; Halaçoğlu, **a.g.e.**, s.113.

²⁴⁹ Tabakoğlu, **a.g.e.**, s.163; Halaçoğlu, **a.g.e.**, s.113.

²⁵⁰ **B.O.A.**, C.MF., T.Nu:3841.

1528 sayımında 32 hane ve 25 mücerred olarak yazılan Cemaat-i reaya-yı müteferrika olarak adlandırılan bir topluluğun varlığı bilinmektedir.²⁵¹ Bunun yanında Menteşe Yörüklerinden olup 20-30 yıldan beri Ayasuluğ'da yaşayan bir cemaatin varlığı da dikkati çekmektedir. Bu Yörük cemaatinin de 31 hane ve 15 mücerredten oluştuğu belirtilmektedir.²⁵²

Bunun yanında TT.270 numaralı 1550 tarihli aşiret defterinde²⁵³ Çengili, Debriyan Koncalıca, Dermiyan, Bölice tabi-i Çulluyan, Davutlar, Kurular tabi-i Çulluyan, Zeytun tabi-i Çulluyan, Horzum tabi-i Çulluyan, Çulluyan-ı Sığla, Çaylak Çulluyan, Çanakçılar, Çulluyan ki Kurular nam-ı diğer Söylemezler, Kurular ma Pare-i Palamut kebir Tetimme-i Çulluyan, Palamut sagir tabi-i Kurular hahsa-i Çulluyan, Çulluyan, Çaylaklar tabi-i Çulluyan, Çulluyan-ı Cabbar ve Kemerciler, Çulluyan Örekli ma Ahi Ağacı ve Çermik Kilise, Çulluyan Kalburcu, Tetimme-i Çaylaklar tabi-i Çulluyan, Çulluyan Tülüler, Tetimme-i Batnoz, Mertekburun nam-ı diğer Ramazanlı tabi-i Çulluyan, Tetimme-i Bölücek tabi-i Çulluyan, Tetimme-i Çaylak Ezine Tetimme-i Çulluyan, Çaylak tabi-i Çulluyan der Perçemli, Saruca tabi-i Çulluyan, Kurular nam-ı diğer Çoban Aliler tabi-i Çulluyan, Kurular ki Kabakulak dimekle ma'arufdur tabi-i Çulluyan, Yalgı Dere tabi-i Çulluyan, Kayaş tabi-i Çulluyan adlarıyla Ayasuluğ ve köylerinde bulunan cemaatler yekün ve mücerred haneleri ile birlikte yazılmıştır.²⁵⁴

Ayasuluğ'a yerleşen aşiretlerden bir tanesi de Osmanlı Devleti'ni kuran "Kayı" boyuna mensup Karakeçili aşiretidir.²⁵⁵ Anadolu'nun Türkleşmesi ve İslamlaşmasında önemli bir yere sahip olan Karakeçililer 11. yüzyıldan beri varlıklarını hissettirmişlerdir. Öncelikle Keçili cemaatleri, başta Karakeçililer olmak üzere Sarıkeçili, Teke Türkmenleri vb. gibi değişik adlarla Anadolu'nun birçok bölgesine akmışlardır.²⁵⁶

Karakeçililerin oturduğu yerler arasında Anadolu Eyaleti de bulunmaktadır. 16. yüzyılda Anadolu Eyaleti'nin merkezi Kütahya'dır. Karakeçililer Ankara'da Çubuk,

²⁵¹ Arıkan, **a.g.m.**, s.147.

²⁵² Arıkan, **a.g.m.**, s.147.

²⁵³ Aşlı Şahin, **XVI. ve XVII. Yüzyıllarda Aydın Sancağı'nın Demografik Yapısı (1550 ve 1676 Tarihli Aşiret ve Avarız Defterlerine Göre)**, Dan. Yrd. Doç. Dr. Bülent Çelik, Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Aydın, 2008, s.131.

²⁵⁴ Ayrıntılı bilgi için bkz. Şahin, **a.g.tz.**, s.134.

²⁵⁵ Yağmur Say, "Karakeçili Aşireti ve Eskişehir'e İskânı ile Kuyucak Karyesi'ndeki Özbekli Cemaati", **International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic, Volume 4/3**, 2009 s.1905.

²⁵⁶ Say, **a.g.m.**, s.1905.

Balat, Kırkpınar ve Dikmen’de “Kasaba Yörükleri” adıyla yurt tutmuşlardır. Çorum’da Budaközü nahiyesinde, Sivas sancağında, Adana’da Dünderli nahiyesinde, Mentеше sancağı kazalarında, Konya’da Bayburt nahiyesinde, Sultaniye, Karapınar’da yurt tutmuşlar ayrıca Aydın’da Ayasuluğ kazasında, Kütahya’da Kula nahiyesinde, Bozok sancağında Demirceözü nahiyesinde, Karaman vilayetinde ve Teke adı verilen bugünkü Antalya’nın dağlık yörelerine doğru olan Elmalı kazası köylerinde yurt tutmuşlardır.²⁵⁷

Yavuz Sultan Selim’in tahta çıktığı tarihlerde (1512) Ayasuluğ kalabalık bir şehir olarak görülmektedir. 620 hane ve 35 bekârla birlikte kale muhafızlarıyla defterde yazılı olmayan diğer muaf ve görevlilerle kalabalık görünmektedir. Ancak 1528 tarihinde yapılan bir sayıma göre 433 haneye düşmüştür.²⁵⁸

16. yüzyılın sonlarına doğru şehirde yaşayan nüfus azalmaya devam etmiştir. Ancak Ayasuluğ şehirli olmayan topluluklar ve çevre köylerde yaşayan halk için oldukça çekici bir yerdi. Bunun nedeninin şehirli halkın vergi bakımından özellikle avarız vergisi açısından sağlanan kolaylıklar olduğu söylenebilir.²⁵⁹

Doğu ticaret yollarının değişmeye başlaması, bunun yanında İzmir’in büyük bir liman olarak yükselmesi Ayasuluğ’un şehir ve liman olarak rolünü ikinci plana itmiştir. 16. yüzyılın sonlarına doğru bütün Anadolu’yu etkisi altına alan, köylerin boşalmasına neden olan Celali ayaklanmalarının da Ayasuluğ’u etkilediğine şüphe yoktur.²⁶⁰

Yine de şehir Ayasuluğ’un bu durumlardan olumsuz etkilenmesi ve nüfusunun azalmasına rağmen Küçük Menderes’in beslediği verimli arazi ve otlaklarının bulunması nedeniyle konar-göçerlerin varlığı devam etmiştir. Devlet Ayasuluğ’u bu açıdan değerlendirme yoluna gitmiştir.

Celali isyanlarının yanında II. Viyana kuşatmasından sonra devam eden savaşlar ve iç güvensizlik sebebiyle azalan zirai üretimi arttırmak, boş ve harap kalan yerleri canlandırmak ve bununla birlikte konar-göçerlerin yerleşiklere verdiği zararı

²⁵⁷ Say, **a.g.m.**, s.1917.

²⁵⁸ Arıkan, **a.g.m.**, s.145.

²⁵⁹ Arıkan, **a.g.m.**, s.149.

²⁶⁰ Arıkan, **a.g.m.**, s.160.

engellemek için, konar-göçerleri yerleştirme yoluna giden Osmanlı Devleti, 1691 yılında bunların iskân edilmeleri için hükümler yayınlamıştır.²⁶¹

Danişmentli Ulusuna tabi bir grup bu şekilde Ayasuluğ'a yerleştirilmiştir. Önce Halep ile Adana arasında oturlarken bir müddetten beri konar-göçer hayata geçerek yerlerini terk eden Danişmentli Ulusuna tabi bu halk başka yerlere özellikle Aydın ve havalisi ile Soma, Geyikler kazalarında bulunan yaylaklarına giderek rastladıkları köy ve kasaba halkının ekinlerini ve ürünlerini, otlak ve hayvanlarını gasp etmişlerdir. Bu arada birçok kimseyi katlederek oldukça büyük zararlar vermişlerdir. Bunlardan bir kısmının Sığla Sancağı'na bağlı "tulen ve arzen tahminen on iki saat" kadar tutan Ayasuluğ'dan ve Torbalı'ya kadar olan boş ve harap yerlerde, bir miktarının da Balıkesir sancağına yerleştirilmesine karar verilmiştir. Bu hususta verilen ferman 1691 tarihini taşımaktadır.²⁶²

Yine buna benzer bir olay 1747 yılında gerçekleşmiştir. Evail Şevval 1160'da (Ekim başları 1747) Muscalu-i Sagir Cemaatinin yalnızca Aydın Sancağı'nda ikamet etmekle yetinmedikleri, her yıl yaylak bahanesi ile sancak dışına çıktıklarından ve yerleşik reayaya zarar verdiklerinden Ayasuluğ kazasına yerleştirilmelerinin uygun olacağına karar verilmiş ve bunun için Sadrazam Ağalarından, Aydın Muhassıl vekili olan Genç Mehmed Ağa görevlendirilmiştir.²⁶³

I.Ahmed dönemine (1603-1617) ait Cezair Eyaleti'nin zeamet ve timarlarını gösteren tapu tahrir defterinde Cemaat-i Yörügan-ı Gümenos ve Cemaat-i reaya-yı müteferrika* adıyla iki cemaat bulunmaktadır.²⁶⁴

H.1079 (M.1668) tarihli avarız defterinde Cemaat-i Kızılkeçili* an perakende-i reaya-yı mezbur olarak bir cemaat yazılmıştır.²⁶⁵

²⁶¹ Tabakoğlu, **a.g.e.**, s.163.

²⁶² Şahin, **a.g.tz.**, s.63.

*Arıkan'ın *XIV-XVI. Yüzyıllarda Ayasuluğ* adlı makalesinde s.147'de bahsettiği cemaat olabilir.

²⁶³ Çelik-Demir, **a.g.e.**, s.83.

²⁶⁴ **B.O.A.** TT. d., S.Nu:731, s.266-267.

²⁶⁵ **B.O.A.** MAD., Nu:3098, s.17.

* Bilindiği gibi Ayasuluğ'un tekrar şehir olarak canlanması XIX. yüzyılda İzmir-Aydın demiryolunun bir istasyonu olmasından sonradır.

Anlařılan Ayasuluđ bir Őehir olarak iřlevini kaybetmiř ve yerli nűfusu azalmıř olmasına rađmen Őehre yakın otlak ve kűylerinde konar-gűcerlerin varlıđı devam etmiřtir. Devlet de konar-gűcerleri buraya yerleřtirmek için kararlar almıř; ancak Ayasuluđ 17. ve 18. yűzyıllarda Őehir özelliđi göstermemiřtir.

Ayasuluđla ilgili bu uygulamalarda yeterli ve sűrekli belgelere ulařmak Őimdilik pek műmkűn olmamıřtır. evre sancak ve kazalara ait defter ve hűkűmlerin incelenmesiyle daha ayrıntılı bilgilere ulařabileceđimiz kanısındayım.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Batı Anadolu'da Küçük Menderes Nehri'nin Ege Denizi'ne dökülmeden önce geçtiği ovanın güney doğusunda, bir yamacın eteklerinde yer alan Selçuk'un (Ayasuluğ) eski bir yerleşim yeri olarak seçilmesi İlkçağa kadar gitmektedir. İlkçağın en önemli uygarlıklarından olan ve Batı Anadolu'da ticaretin gelişmesini sağlayan İyonların şehir devletlerinden olan Efes burada kurulmuştu. MÖ. 7. yüzyılda Kimmerlerin saldırısına uğrayan şehir MÖ. 6. yüzyılın ortalarına doğru da Lidya hâkimiyetine girdi. Bu dönemde Mezopotamya'yı Batı Anadolu'ya bağlayan Kral Yolu sayesinde Efes ticaretin geliştiği önemli bir şehir oldu. Ancak zamanla Küçük Menderes'in getirdiği alüvyonların limanı doldurmaya başlamasıyla Efesliler eski yerleşimlerini terk etmek zorunda kaldılar. İkinci yerleşim Artemision yakınında kuruldu. MÖ. 547-546 yıllarında Anadolu'yu istila eden Persler Efes'i de ele geçirdiler. 334'te ise İskender imparatorluğunun bir parçası oldu. Bu dönemde şehir yine yer değiştirerek İskender'in komutanlarından Lysimakhos tarafından Panayır ve Bülbül Dağları arasında yeniden kuruldu. Daha sonra Selevkoslar, Bergama Krallığı ve MÖ.133'te Roma İmparatorluğu ve son olarak Roma İmparatorluğu'nun MS.395'te ikiye ayrılmasıyla Bizans hâkimiyetine girdi. Bizans döneminde Efes ticaretinin yanında hızla yayılmaya başlayan Hıristiyanlığın da önemli merkezlerinden biri haline geldi. 798'e gelindiğinde şehir bir kez de Arapların istilasına uğradı.

Malazgirt Savaşı'nda sonra ise Çaka Beyle birlikte Türk hâkimiyetine girdi. Çaka şehri beyliğinin merkezlerinden biri haline getirdi. I.Haçlı Seferi'nde sonra bir müddet daha Bizans elinde kalmasına rağmen Aydınoğulları Beyliğiyle tamamen Türk yerleşimi oldu. Aydınoğulları zamanında Ayasuluğ deniz seferlerinin iskelesi olarak kullanıldı. Bu dönemde Ayasuluğ, bugünde varlığını koruyan yapılarla Aydınoğulları tarafından imar edildi. Osmanlı hâkimiyetine girmesi ise Yıldırım Bayezid devrinde gerçekleşti. Bu hâkimiyet Ankara Savaşıyla kesintiye uğrasa da kısa bir süre sonra tekrar Osmanlılara bağlandı. İdari taksimat içerisinde 16. yüzyılın 2. yarısına kadar Aydın sancağın içerisinde yer aldı, daha sonra Adalar Denizi ve Batı Anadolu'yu içine alan Kaptan Paşa Eyaleti'nin Sığla Sancağı'na bağlı kaza oldu. 18. yüzyılda ise Aydın muhasıllığının idari mali yetki alanına giren Ayasuluğ 19. yüzyılda İzmir Sancağına bağlandı ama bu dönemde Kuşadası kazasının nahiyesi oldu.

15. yüzyılın sonlarından itibaren limanın iyice kullanılamaz olması, İzmir ve Kuşadası limanlarının ticaret açısından tercih ediliyor olması nedeniyle daha çok tarım yapılan bir kaza haline geldi. 18. yüzyılda timar uygulamasının giderek terk edilmesine rağmen Ayasuluğ ve köylerinde bu uygulama bir müddet daha devam etti. İne, Dirmillü, Uzgur, Girmanlu, Emirgazili, Beğlikdere, Kayalar, Ece, Endeze karyelerinde 1629'dan 1796'ya kadar değişik miktarlarda timar mevcuttu. 16. yüzyılın sonundan beri Ayasuluğ'un nüfusu giderek azalmış fakat sayısı eskisi kadar olmasa da hala geniş bir alana yayılan köyleri vardı. 17. yüzyılın ilk yarısında Ayasuluğ'a bağlı köy sayısı 31'ken 1668'de 21'e, 1676'da ise 18'e inmiştir. 18. yüzyılın ilk yarısında da yine 18 köyü bulunmaktaydı. Ayrıca yerleşiklere zarar verdiği gerekçesiyle bazı konar-göçerler aşiret devlet tarafından Ayasuluğ'a yerleştirilmişti. Mesela Danişmentli Ulusuna tabi bir grup 1691 ve Muscalu-i Sagir Cemaati 1747 yılında Ayasuluğ'a yerleştirilen aşiretlere aittir. 17. ve 18. yüzyıllarda yapılmış herhangi bir imar faaliyetinin izine rastlanmayan Ayasuluğ'da Aydınogulları'ndan kalan medrese ve camiler faaliyetine devam etmiştir. H.1025-1026 (M.1616-1617) tarihli bir defterde İsa Bey Camisine yapılan bir yıllık masraf, görevlilerin isimleri, görevleri, maaşları yer almaktadır. Yine Abdullah Efendi'nin H.1178(M.1764-1765) ve H.1179 (M. 1765-1766) tarihli hesap defterlerinde çalışanlar ve masraflar gösterilmiştir. Yahşi Bey Vakfı Medresesi 18. yüzyıla kadar Ayasuluğ'da eğitime devam etmiş daha sonra harap olduğundan öğrencileri Tire ve Kuşadası'na nakledilmiştir. Ayasuluğ'un, şehre hâkim tepesinde bulunan ve Bizans döneminden kalma kalesi zaman içinde tahribata uğramış Aydınogulları'nın buraya sahip olmasından sonra tamir edilerek seferlerde üs görevi görmüştür. Osmanlılar da bölgeyi fethederken kaleden yararlanmışlardır. Ayasuluğ'un denizden gittikçe uzaklaşmış olması önemini azaltsa da kalede her zaman mevcut neferleri vardı ve bunların ocaklık timarları Aydın Muhassıllığının denetimindeydi. 1676 tarihli Aydın mufassal defterinde Ayasuluğ Kalesi'nde 1 dizdar, 1 kethüda ve 28 nefer bulunmaktadır. Avarızdan da muaf bulunmaktaydı. Ayrıca 1700, 1710 ve 1710 yıllarında boşalan dizdar ve muhafız görevlerine yeni atamalar yapılmıştır. Ayasuluğ'da ticaretin yön değiştirmesine bağlı olarak halk genelde tarım ve hayvancılıkla uğraşıyor, bazı vergilerden de muaf bulunuyordu. Ayasuluğ'un vergileri timar ve zeamet sahipleri tarafından toplanmakta, bir kısmı da vakıfların giderleri için harcanmaktaydı. Avarız, nüzul ve mukataa vergileri ise Aydın Muhassıllığı tarafından tasarruf ediliyordu.

Ayasuluğ'un 16. yüzyıldan 19. yüzyıla kadar diğer şehirlere nazaran sönük bir yaşantıya sahip olduğu açıktır. Ancak bu hayatın tamamen bittiği anlamına gelmemektedir. Vakıflar kısmında değindiğimiz gibi cami ve medreselere yapılan harcamalar, müderris atamaları buraların hala kullanıldığını göstermektedir. İzmir ve Kuşadası limanları Ayasuluğ'un şehir olarak gelişmesini engellemiş fakat burada yaşamı tamamen bitmemiştir. Osmanlı Devleti'nin Küçük Menderes Havzası gibi verimli bir bölgenin boş bırakılmasına müsaade etmeyeceği açıktır. Tımar ve zeamet tevcihlerinde sistem bozulmuş bile olsa tarım yapma zorunluluğu bulunmaktaydı. Bu açıdan bakarsak merkez yerine çevresi ve köylerinde yaşam devam etmiştir. Nüfusu kesin olarak tespit edemesek de dalgalanmalar olmuştur. Konar-göçerlerin varlığı bunu kanıtlar niteliktedir.

19.yüzyılda Aydın-İzmir demiryolunun yapılması sırasında Efes'in kalıntılarının bulunması Ayasuluğ'un, özellikle Avusturyalı arkeologların ilgisini çekmesine neden olmuş ve şehir olarak bundan sonra yavaş yavaş canlanmaya başlamıştır.

Ayasuluğ ve çevresindeki yaşam konusunda eksikliklerin tam olarak giderilebilmesi için daha ayrıntılı ve uzun süren bir araştırmanın yapılması gerekmektedir. Bu konuda araştırma yapmak isteyen araştırmacıların Manisa, Balıkesir, Edremit, Kütahya ve belki daha geniş bir çevreye ait şer'iyye sicilleri, maliyeden müdevver, mühime defterleri ve diğer kaynakları incelemesi faydalı olacaktır.

KAYNAKÇA**BAŞBAKANLIK OSMANLI ARŞİVİ (B.O.A) BELGELERİ**

A.{DVNS. AHKA. d., S.Nu:00106

AE. SAMD. II., D.Nu:9, G.S.Nu:941

AE. SAMD. III., D.Nu:1, G.S.Nu:29

AE. SAMD. III, D.Nu:111, G.S.Nu:10919

AE. SMST. II., D.Nu:37, G.S.Nu:3631

C.AS., D.Nu:962, G.S.Nu:41869

C.AS., D.Nu:526, G.S.Nu:21946

C.DH., T.Nu:4507

C.DH., T.Nu:11030

C.EV., D.Nu:632, G.S.Nu:31852

C.EV., T.Nu:4659

C.EV., T.Nu:26199

C.EV., T.Nu:31488

C.MF., D.Nu:74, G.S.Nu:3679

C.TZ., T.Nu:3133

C.AS., T.Nu:27242

C.ML., D.Nu:597, G.S.Nu:24635

C.MF., T.Nu:5028

C.MF., T.Nu:3841

C.MF., T.Nu:4009

C.MF., T.Nu:7611

C.MF., T.Nu:8599

C.ML., T.Nu:8992

C.ML., T.Nu:11555

C.TZ., T.Nu:554

C.TZ., T.Nu:792

C.TZ., T.Nu:5428

D:02578

D:05314

D:05802

D:07734

İE. AS., D.Nu:12, G.S.Nu:1164

İE. AS., G.S.Nu:1509

İE. BH., G.S.Nu:298

İE. DH., G.S.Nu:158

KK.d.2791

MAD.03098

TT. d., S.Nu:731

TT.d., S.Nu:806

KİTAPLAR

Aka, İsmail, (1991) **Timur ve Devleti**, TTK. Yay., Ankara.

Akdağ, Mustafa (Eylül 1995) **Türk Halkının Dirlik ve Düzenlik Kavgası “Celali İsyamları”**, Cem Yay., İstanbul.

Akurgal, Ekrem (2003) **Anadolu Uygarlıkları**, Net Yay., İstanbul.

Akyıldız, Ali (1995) **Osmanlı Anadolu’sunda İlk Demiryolu: İzmir-Aydın Hattı (1856-1866)**, Çağını Yakalayan Osmanlı, IRCICA, Ed. Ekmeleddin İhsanoğlu, İstanbul.

Atilla, Nedim (2002) **İzmir Demiryolları**, İzmir Büyükşehir Belediyesi Kültür Yay., İzmir.

Balivet, Michel, (2005) **Şeyh Bedreddin Tasavvuf ve İsyam**, Tarih Vakfı Yay., İstanbul.

Baykara, Tuncer (1988) **Anadolu’nun Tarihi Coğrafyasına Giriş I – Anadolu’nun İdari Taksimatı**, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yay., Ankara.

Çelik, Bülent ve Demir, Tanju (2010) **Osmanlı Devleti’nde Bir İdari-Mali Yeniden Yapılanma Uygulaması Örneği Aydın Muhassıllığı (XVII. ve XVIII. Yüzyıllar)**, Adnan Menderes Üniversitesi Yayınları No: 34, Aydın.

Doğru, Halime (1995) **XVIII. Yüzyıla Kadar Osmanlı Kentlerinin Sosyal ve Ekonomik Görüntüsü**, Anadolu Üniversitesi Yay., Eskişehir.

Farooqhi, Suraiya (2000) **Osmanlı’da Kent ve Kentliler, (Kent Mekânında Ticaret, Zanaat ve Gıda Üretimi 1550-1650)**, Çev. Neyyir Kalaycıoğlu, Tarih Vakfı Yurt Yay., İstanbul.

Halaçoğlu, Yusuf (2003) **XIV-XVII. Yüzyıllarda Osmanlılarda Devlet Teşkilatı ve Sosyal Yapı**, TTK Yay., Ankara.

Kılıç, Orhan (1997) **18. Yüzyılın İlk Yarısında Osmanlı Devleti’nin İdari Taksimatı, Eyalet ve Sancak Tercihati**, Elazığ.

Merçil, Erdoğan (1993) **Müslüman Türk Devletleri Tarihi**, TTK Yay., Ankara.

Özçelik, İsmail (2004) **Sosyo-Ekonomik Tarihimizden Kesitler**, Kırıkkale Üniversitesi Yay., Kırıkkale.

Pamuk, Şevket (1990) **Osmanlı-Türkiye İktisat Tarihi 1500-1914**, Gerçek Yay., İstanbul.

Sevgen, Nazmi (1959) **Anadolu Kaleleri**, Cilt I, Doğu Ltd. Şirketi Mat., Ankara.

Sevim, Ali ve Yücel, Yaşar (1989) **Türkiye Tarihi Fetih, Selçuklu ve Beylikler Dönemi**, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Yay., Dizi-Sayı:12 XXIV, Ankara.

Tabakoğlu, Ahmet (Nisan 2000) **Türk İktisat Tarihi**, Dergâh Yay., İstanbul.

Telci, Cahit (2010) **Ücra Yerde ve Deniz Kenarında, İhtiyatlı Mahalde Bir Şehir Ayasuluğ, (XV-XVI. Yüzyıllar)**, Selçuk Belediyesi Selçuk-Efes Kent Belleği Yay. 1, İstanbul.

Turan, Osman (Ekim 1998) **Selçuklular Zamanında Türkiye Siyasi Tarih Alp Arslan'dan Osman Gazi'ye (1071-1328)**, Boğaziçi Yay., İstanbul.

Türkoğlu, Sabahattin (1971) **Efes Tarih-Arkeoloji**, Ticaret Mat., İzmir.

Uzunçarşılı, İsmail Hakkı (1998) **Osmanlı Tarihi**, Cilt:I, TTK Yay., Ankara.

Ünal, Mehmet Ali (1999) **Osmanlı Müesseseleri Tarihi**, Kardelen Kitapevi, Isparta.

MAKALELER

Arıkan, Zeki (1990) “*XIV.-XVI. Yüzyıllarda Ayasuluğ*”, **Belleten**, Cilt:LIV, Sayı 209, ss.121-178, TTK Yay., Ankara.

Azimli, Dilaver (2012) “*Safevi Osmanlı İlişkilerinde Doğu Anadolu Meselesi (Ekonomik Yönden)*”, **Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, 3/2, ss.100-114, Uşak.

Çakar, Enver (2002) “*Kanuni Sultan Süleyman Kanun-namesine Göre 1522 Yılında Osmanlı İmparatorluğu'nun İdari Taksimatı*”, **Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt:12, Sayı 1, ss 261-282, Elazığ.

Darkot, Besim (1993) “*Ayasuluk*”, **İslam Ansiklopedisi**, Cilt:II, ss.36-37, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul.

Daş, Mustafa (2006) “*Çaka Bey ve Koyun Adaları Muharebesi*”, **Donanma Komutanlığı, 3. Deniz Harp Tarihi Semineri**, ss.2-5/2-14, 19-21 Nisan, Gölcük-Kocaeli.

Emecen, Feridun (1991) “*Ayasuluk*”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**, Cilt:4, ss. 225-228 İstanbul.

Erdem, İlhan (1997) “*XIII-XIV. Yüzyıllarda Akdeniz Ticaretinde Selçuk*”, **Birinci Uluslararası Geçmişten Günümüze Selçuk Sempozyumu**, 4-6 Eylül, Selçuk Belediyesi Kültür Yay., ss.283-288, Selçuk.

Erlat, Ecmel (1997) “*Selçuk Çevresinde Ürün Desenindeki Değişmeler*”, **Birinci Uluslararası Geçmişten Günümüze Selçuk Sempozyumu**, ss.241-247, Selçuk Belediyesi Kültür Yay., Selçuk.

İnal, Sibel ve Özışık, Derya (1998) *Selçuk ve Bölgesinin Topografik, Jeomorfolojik, Jeolojik ve Toprak Kalitesi Açısından İncelenmesi*, 2000’li Yıllarda Selçuk, **ODTÜ Şehir ve Bölge Planlaması Bölümü 1994-95 Ders Yılı 2. Sınıf Öğrenci Çalışmaları**, Selçuk Belediyesi Yay., İzmir.

Muhsin Kadioğlu (2006) “*Anadolu Selçuklularda ve Anadolu Türk Beyliklerinde Denizcilik Faaliyetleri*”, **Donanma Komutanlığı, 3. Deniz Harp Tarihi Semineri**, ss.2-23/2-37, 19-21 Nisan, Gölcük-Kocaeli.

Özey, Ramazan (2001) “*Adalar Denizi ve Batı Anadolu Bölgesi Hakkında*”, **Marmara Coğrafya Dergisi**, Sayı:3, Cilt:1, ss.27-36, İstanbul.

Pullukçuoğlu Yapucu, Olcay ve Özgün, Cihan (2011) “*Batı Anadolu'nun Yol Ağı Araştırmaları-III İzmir'in Ardalanında Kervan Yolları*”, **Tarih İncelemeleri Dergisi**, Cilt: XXVI, Sayı:2, ss.527-549, İzmir.

Say, Yağmur (2009) “*Karakeçili Aşireti ve Eskişehir’e İskânı ile Kuyucak Karyesi’ndeki Özbekli Cemaati*”, **International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic**, Volume 4/3, ss.1903-1954, Spring.

Sütgibi, Semra (2009) “*Küçük Menderes Delta Ovası ve Degradasyonel Etkiler*”, **Ege Coğrafya Dergisi**, 18/(1-2), ss.59-72, İzmir.

Uğur, Abdullah (2003) “*Aydın Şehri’nin Kuruluşu ve Gelişme Evreleri Establishment and Development Phases of The Aydın City*”, **Ankara Üniversitesi Coğrafi Bilimler Dergisi**, 1(2), Ankara.

Yediyıldız, Bahaeddin (1993) **İslam Ansiklopedisi** “*Vakıf*” md, Cilt:13, ss.153-172, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul.

Yılmaz, Fikret (1994) “*Karacakoyunlu Yörükleri Kanunu*”, **Tarih İncelemeleri Dergisi**, Cilt:IX, Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yay., ss.349-355, İzmir.

TEZLER

Atabay, Selma (2008) **Mühimme Defterlerine Göre XVII. Yüzyılda Aydın Livası**, Yüksek Lisans Tezi Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü: Aydın.

Cırık, Hatice (2006) **XVII. Yüzyıl Askeri Seferleri Esnasında Anadolu’dan Yapılan Hazırlıkları (1644-1660)**, Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü: Ankara.

Demir, Tanju (1996) **18. Yüzyılın Sonu ve 19. Yüzyılın Başında Denizli**, Yüksek Lisans Tezi, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü: İzmir.

Erman, Nahide (1992) **1791-1793 Döneminde Anadolu Ahkâm Defterlerine Göre İzmir**, Yüksek Lisans Tezi, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü: İzmir.

İpçioğlu, Mehmet (1996) **Bir Osmanlı Bütçesi Örneği: 1622 Tarihli Ruznamçe Defteri (XVII. Yüzyıl Başlarında Osmanlı Kamu Ekonomisinin Tahlili Denemesi)**, Doktora Tezi Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü: Ankara.

Koç, Nurgül (1999) **W.M. Ramsay’ın Eserlerine Göre XIX. Yüzyılın Sonu ile XX. Başlarında Türkiye**, Yüksek Lisans Tezi, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü: İzmir.

Meriç, Recep (1983) **Antik Dönemde Küçük Menderes Havzası’nın Tarihsel Coğrafyasına Genel Bir Bakış**, Ege Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Doçentlik Tezi: İzmir.

Şahin, Aslı (2008) **XVI. ve XVII. Yüzyıllarda Aydın Sancağı’nın Demografik Yapısı (1550 ve 1676 Tarihli Aşiret ve Avarız Defterlerine Göre)**, Yüksek Lisans Tezi, Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü: Aydın.

Şimşir, Nahide (1999) **İzmir’in Sosyo-Ekonomik Tarihi (1730-1792)**, Doktora Tezi, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü: İzmir.

Taşkesen, Sultan (2003) **Klasik Dönemde Osmanlı Eyalet Taksimatı**, Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü: Ankara.

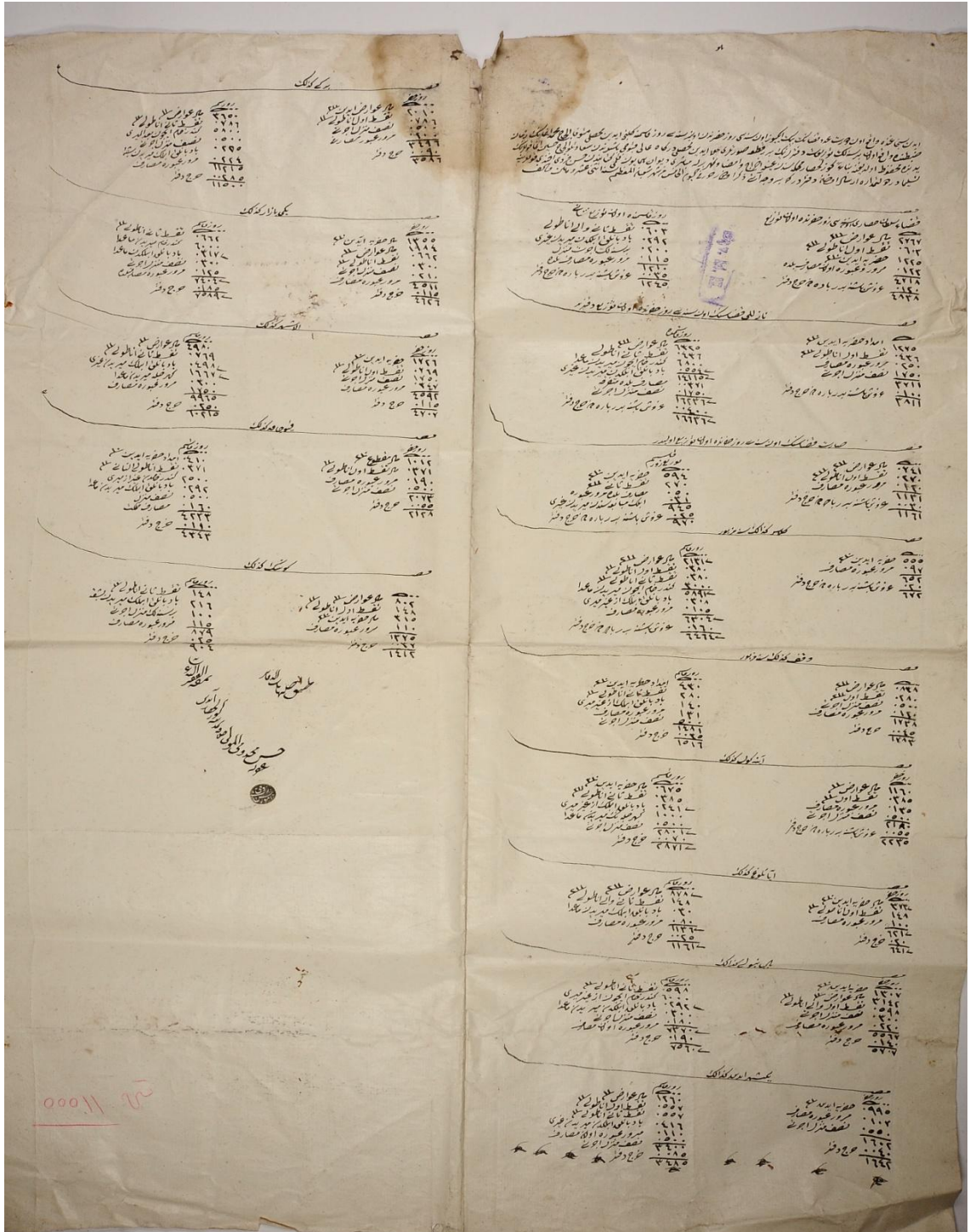
Tüzüner, Mehmet Vehbi (1993) **İzmir İli Dâhilindeki Türk Devri Ticaret Yapıları**, Yüksek Lisans Tezi, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü: İzmir.

SÖZLÜK

Sami, Şemseddin (1899) **Kamus-i Türkî**, Sahib ve naşiri “İkdam” sahib-i imtiyazı ve başmuharriri Ahmed Cevdet, İkdam Matbaası, Dersaadet (İstanbul) 1317.

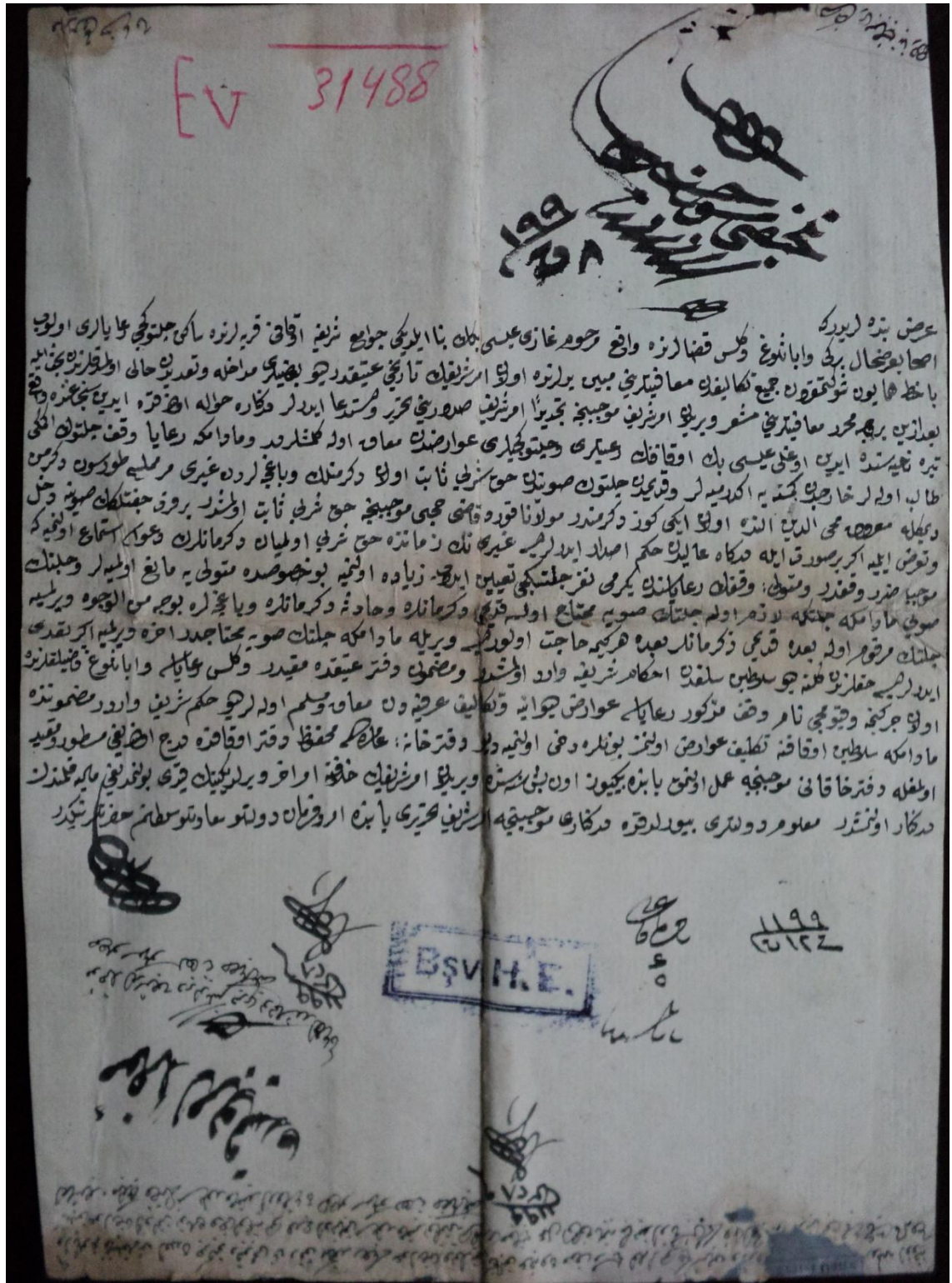
EKLER

EK 1 - CEVDET MALİYE, T.Nu:11555

Aydın sancağındaki 14 kazanın 1795 senesi Martından 1796 senesi Kasımına kadar Aydın Muhassılı müteveffa Elhac Mehmed Ağa'nın bir senelik tevziat defteri. s.29-36

EK 3 - CEVDET C.EV., T.Nu:31488

Çeltikçi reayanın avarız ve örfi vergilerden muaf olduğuna dair.

EK 3

8 Ramazan 1199 (15 Temmuz 1785)

Arz-ı bendeleridir ki

Ashab-ı arzuhal Birgi ve Ayasuluğ ve Keles kazalarında vaki merhum Gazi İsa Bey'in bina eylediği camii şerif evkafı karyelerinde sakin çeltikçi reayaları olub ba hatt-ı hümayun şevketmakrun cem'i tekalifden muafiyetleri mübin yedlerinde olan emr-i şerifin tarihi atikdir deyü bazıları müdahale ve taâddîden hâlî olmadıklarından bahis ile badezin ber vech-i muharrer muafiyetlerini müş'ar verilen emr-i şerif mucibince tecdiden emr-i şerif sadareti tahrir ve istid'a ederler derkenara havale olundukda Aydın sancağında vak'i Tire nahiyesinde Aydınolu İsa Bey evkafının reayaları çeltikçileri avarızdan muaf evvel gelmişlerden ve mademki reaya vakfı çeltik ekmeği taleb olalar haricden kimesneye ekdirmeyeler ve kadimden çeltik suyundan hakk-ı şürbü sabit olan değirmenlik ve bağçelerden gayr-i mir (...) Dursun değirmen demekle maruf Muhiddin elinde olan iki göz değirmendir Mevlana Kurd Kadı hücceti mucibince hakk-ı şürbü sabit olmuşdur bir ferd çiftliğin suyuna dahl ve taarruz eyleye eğer bir suret ile dergah-ı aliden hüküm ısdâr ederler ise gayrinin zamanında hakk-ı şürbü olmayan değirmenlerin davası istim'a olunmayın muciben (.....) vakıfdan müteveli-i vakfin reayasından 20 nefer çeltikçi ta'yin idüb ziyade olunmaya bu hususda müteveliye mani olmayalar ve çeltik suyu madem ki çeltiğe lazım ola çeltik suya muhtaç ola kadim değirmenlere ve hâdis değirmenlere ve bağçelere boca men vücûh verilmeye çeltik merkum ola badehu kadimi zikr maniler badehu her kim hacet olur ise verile madem ki çeltik suya muhtaçdır ahire verilmeye eğer teaddî ederler ise haklarından geline deyü selatin selefden ahkam-ı şerif vâlâ olmuşdur ve mazmun defter-i atikte mukayyedir ve Keles reayası ve Ayasuluğ kadılıklarında olan Çirkince ve Kuyumcu nam vakf-ı mezkur reayası avarız-ı divaniye ve tekalif-i örfiyeden muaf ve müsellim olalar deyü hükm-ü şerif vardır mazmununda mademki selatin evkafına tekalif-i avarız olunmaz bunlara dahi olunmaya deyü defterhane-yi amirede mahfuz defter-i evkafda derc olunduğu mestur ve mukayyed olmağla defter-i hakani mucibince amel olunmak babında 1115 senesinde verilen emr-i şerifin hilafına emr-i ahir verildiğinin kaydı bulunmadığı maliye kaleminden derkenar olunmuşdur malum devletleri buyuruldukda derkenarı mucibince emr-i şerif tahriri babında emr-i ferman devletlü saadetlü Sultanım hazretlerindir.

12 Ramazan 1199 – 19 Temmuz 1785

ba Ferman-ı Ali 5 yazılmıştır.

Ayasuluğ kadılıklarında olan Çirkince ve Kuyumcu nam vakf-ı mezkûr reayası avarız-ı divaniye ve tekâlif-i örfiyeden muaf ve müsellim olalar deyü hükm-ü şerif (.....) selâtin evkafına tekâlif-i avarız olunmaz bunlara dahi olunmaya deyü derc olunduğu mestur mukayyed bulundukda derkenar mucibince amel olunmak babında 1115 senesinden (.....) ba ferman-ı alişan maliyeden emr-i şerif verildiği defterde mestur ve mukayyed üzere ferman devletlü saadetlü Sultanım hazretlerindir.

28 Safer 1199 – 10 Ocak 1785

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Adı Soyadı : Tangül TÜTÜNCÜ
Doğum Yeri ve Tarihi : Selçuk - 24.05.1977

Eğitim Durumu

Lisans Öğrenimi :Muğla Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi
Yüksek Lisans Öğrenimi :Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
Orta Öğretim Alan Öğretmenliği Tarih Tezsiz Yüksek Lisans
Bildiği Yabancı Diller : İngilizce
Bilimsel Faaliyetleri :

İş Deneyimi

Stajlar : Selçuk Belediye Spor Efes Dershane, İzmir 01.10.2007-01.10.2008 (1 Yıl)
Projeler : Selçuk Belediyesi, İzmir 01.08.2010-01.07.2011; İzmir Kalkınma Ajansı'nın desteklediği Selçuk Belediyesi'nin uyguladığı Antik Efes Liman Canlandırma ve Selçuk Kent Belleği Merkezi Projelerinde Araştırmacı Tarihçi olarak görev yaptım.
Çalıştığı Kurumlar :Selçuk Çözüm Dergisi Dershane, İzmir 01.08.2011-08.06.2012; Selçuk Belediyesi, İzmir 01.08.2010-01.07.2011; Selçuk Belediye Spor Efes Dershane, İzmir 01.10.2007-01.05.2010

İletişim

e-posta Adresi : tngltt@hotmail.com

Tarih : 2012